D
1219-2

ÚJABB TAPASZTALÁSOK

AZ

JUHTENYÉSZTÉS

TÁRGYÁBAN.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

D 1219-2
70.910

ÚJABB

TAPASZTALÁSOK
A' JUHTENYÉSZTÉS
TÁRGYÁBAN.

KIADTA

BALÁSHÁZY JÁNOS,

a' nemzeti túdós társaság rendes tagja.

M. KIR. MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM KÖNYVTÁRA BUDAPEST

MAGYAR AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖNYVTÁRA

Ruisz Gyula

S. PATAKON,
Nyomtattatott Nádaskay András által.
1833.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR
LELTÁRI SZÁM:
27.312

LELT. 1963

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ELŐSZÓ, 's BÉVEZETÉS.

A' juhtenyésztés tárgya gazdaságos, és országos tekintetben is szer felett fontos. — Nem csak az egyes gazdák jövedelmei gyarapodnak általa nevezetesebben; de az egész országot vévén is a' gyapjú, 's hús haszon végett eladott juhokból hárámló jövedelem felűl haladja többi egyes termesztményeink hasznait. Méltó tehát ezen tárgyat különösebb figyelemben tartani, 's annak előmenetelét eszközlő felfedezéseket a' tenyésztő közönségnek azon részével, melly körűlállásai miatt nem képes azt egybegyűjteni, vagy kevésbé érkezik illy dolgokkal foglalatoskodni, megismértetni.

Ez előtt hat évekkel bátorkodtam „Gyűjtemény a' Juhtenyésztésről" czímű munkámmal előlépni, mint első zsengéjével literaturai gyümőlcseimnek, mellyet a' tisztelt közönség szívesen, 's figyelemmel fogadott, 's noha itt ott találkoztak ellenkezőim (melly minden tett, 's végrehajtott nevezetesebb dologgal így szokott történni) egy csepp okom sincsen fáradságomat megbán-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ni, sőt a' tisztelt közönség iránt viseltető indúlatom ébreszt újabban is folytatni az e' tárgyban kezdett pályát, 's ezennel fent érintett munkám' kiadása ólta gyűjtött ismereteimet szíves elszántsággal tészem közzé.

Nem csekély tapasztalások'tal öregbíttetett a' juhtenyésztés tárgya a' külföldön is, 's így e' kis munka tulajdon, 's hat évek ólta előhaladt ismereteim előterjesztésén kivűl azokat is foglalja magában, mellyek a' külföldön tudtommal e' részben tétettek.

Ezen munkát én tisztelettel kérem úgy tekintetni, mint 1827-dikben két kötetekben kiadottnak harmadik toldalék füzetét. Miért van ez így? megfejteni kötelesnek érzem magam.

Nagyobbára azon okfők (principiumok) 's javaslatok, mellyek előbbi munkáimban terjesztetnek elő ma is megállanak kevés változtatással, itt inkább csak az előhaladott ismeretek terjesztetnek elő, 's a' mennyiben sokan bírják munkám első két köteteit, ugyan azt új 's érdekes jegyzetekkel kiadni annyit tett vólna: mint azoknak, kik már azokat bírják újabb költséget okozni. — Egyébiránt gondoskodni fogok arról is, hogy a' kik megszerezni kívánják a' Juhtenyésztésről írt munkam két első köteteit a' Könyvarosoknál azt ezentúl is feltalálhassak.

Magamat 's e' kis munkámat a' tisztelt olvasók figyelmökbe 's kegyességökbe ajánlom.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 1.

Micsoda tapasztalások tétettek a' Merinó juhtenyésztésnek tárgyában történeti tekintetben?

Ezt két tekintetben szükséges figyelembe venni: először honnunkra, másodszor a' külföldre nézve.

A' mi az elsőt illeti: munkám első kötetében hol a' Merinó juhoknak az Európai tartományokba miként történt áltköltöztetéséről értekeztem, említést tevék arról is, hogy a' külömbféle tartományokban mellyik fajja kezdett leginkább tenyésztetni a' Merinóknak, p. o. az Infantadó faj é? vagy az Eskurial melly később Electoralisnak neveztetett, 's neveztetik ma is? A' fent írt I-ső kötetben említettem, hogy az Ausztriai Birodalomban, 's kedves hazánkban kezdetben az Infantadó faj tenyésztetett különösebben még a' Császári 's Királyi seregekben is. Szükségesnek véltem tehát itt megjegyzeni, hogy valamint a' Cs. Kir. Uradalmokban, úgy más tehetősebb sőt kissebb

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

birtokosok is hazánkban a' fínomabb gyapjút hordó Electoralis fajt nem csak kezdik immár tenyészteni, de az tekintetesebb mértékben is divatozik, 's az évenkint kihordott gyapjúnak egy része az electa osztályba esik, melly az előre haladó gazdasági szorgalomnak világos jele honnunkban.

A' mi a' külföldet illeti ugyan csak a' többször érintett munkám első kötetében adatott elő, hogy az Orosz Udvar a' Merinó juhoknak szerfeletti megszaporítása tekintetéből igen kedvező feltételek alatt engedte meg több német tenyésztőknek, hogy tartományainak kedvezőbb éghajlati vidékein tőke seregeket telepítsenek, 's ezen dolog félelmes érzetet ébreszthetett a' többi népesebb Európai tartományok tenyésztőiben, hogy az ottani szerfeletti számra nevekedhető Merinó seregek által szolgáltatott gyapjú, elfojthatná ezeknek (t. i. a' népesebb tartományoknak, nevezetesen hazánknak is) juhtenyésztését. Azonban a' gondviselés másként intézte e' dolgot. Ugyan is az Orosz birodalomban költöztetett Merinóknak tenyésztése hasznos sikerrel nem folytathatván a' nevezett szállítási merények (Unternehmungen) félbe szakadtak.

Fő oka ezen kezdetben nagy lármát, 's re-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ményt szült dolognak a' helybeli kedvetlen körűlállásokból eredt, mert a' fent írt móddal oda szállított Merinó seregeknek terjedését, nem csak a' gyakortai sáska pusztítások gátolták: hanem különösen a' földnek a' juhtenyésztésre alkalmatlan vólta. Az Orosz birodalom déli részében a' föld szerfelett kövér, 's felűlete nagyobbára tiszta televény (az az ollyan föld, melly a' búján nevekedő, 's évenként öszverothadni szokott plántákból 's állati részekből formálódott, mellyet latin nyelven humusnak neveznek. Ezen terűleteken ha szárazság uralkodik, szerfelett kiégnek a' plánták 's éhséget szenvednek a' rajta tenyésző állatok; ha pedig esős az idő, olly buján nevekednek a' fűvek, hogy azoknak szerfeletti kövérsége rothadó nyavalyákat okoz a' juhoknak.

Ezeken kivűl vagyon még egy káros befolyása a' nevezett kövér föld fajnak a' gyapjúra nézve, t. i. az abból felemelkedő por a' juhok gyapját megszálván, olly barnává festi, hogy a' legszorgalmatosabb mosással sem lehet tisztává tenni. Ezen tudósítások ollyanoktól kerűltek, kik a' Feketetenger szelíd éghajlatú vidékein Beszarábiában 's a' t. telepítettek több tőke serege-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ket, 's a' fent nevezett kedvetlen körülmények miatt hozzá járúlván az ottani lakosoknak is bárdolatlanságok, félbe hagyták.

Ezeknél fogva noha megengedhető, hogy lehetnek az Orosz birodalomnak olly részei, mellyeken a' Merinók virágzón tenyésztethetnek; annyi igaz, hogy az orosz föld alkalmasabbnak gondolt vidékein az nem történhet, 's ezzel eloszlik azon terhes aggodalom, hogy az ottan szerfeletti nagy számra nevekedhető Merinók gyapja a' népesebb Európai tartományok tenyésztésére, 's így hazánkra is káros befolyást okozhasson valaha. —

Végre szükségesnek látom a' Merinó juhokra nézve történeti tekintetben megjegyezni, hogy Spanyolországban kipusztúlván a' legfinomabb merinó faj t. i. az Eskurial, melly jelenleg Electoralisnak neveztetik, ugyan ezen fajt ismét megszerzették magoknak a' Spanyolok, és Szászországból számos seregeket szállítának vissza, melly által régi tartozását megtérítè Szaxónia Spanyolországnak, mert tudjuk hogy különös kedvezésből engedte meg egykor a' Madridti Udvar a' sok szükségekben sinlő Szászoknak a' Merinóknak kivitelét. —

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 2.

Az 1823-diki Lipcsei egyesület, melly a' gyapjú, és juhtenyésztetés tárgyainak intézete végett alkottatott, folytatta é tovább munkálódásait, 's nem szerkeztetődtek é több helyeken is olly czélból egyesületek, hogy az érintett tenyésztés 's termesztés tárgyát tökéletesítsék, 's az előmenetelt gyarapító felfedezéseket közönségessé tegyék?

Noha olly czéllal alkottatott a' Lipcsei gyapjút bíráló társaság, bóldogúlt Porosz Státus Tanácsos Thaer Albert Ur által, hogy az munkálódásait időről időre folytassa: mindazonáltal ez nem teljesíttetett 's első egybegyűlésénél munkálkodásainak több nem történt, mellyet a' Juhtenyésztésről írt munkáim I-ső kötetének második részében előadtam. Maradandó azonban örökre a' tisztelt egyesületnek érdeme fontos megállapításaiért különösen a' Merinók fajaira nézve, de fájlalni lehet még is, hogy az többször is egybe nem gyűlt, mert annak az értelmességre, 's szorgalomra sok jót szűlő következései lehettek vólna. — Itten a' tenyésztők 's gyárasok értekeztek együtt, 's természetes, hogy a' gyapjúnak mind hibáját, mind jó tulajdonait illy egyesület állapíthatta meg legtökéletesebben; illy e-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyesület szabhatott legjobb sinórmértéket a' tenyésztők előlépéseinek.

A' Lipcsei egyesületet megelőzte a' Morva és Silézia gazdasági társaság és tenyésztők egyesülete, melly még 1814-dik eszt. Május 16-kán kezdette lételét Brünben. Valóban ennek lehet köszönni azon nagy előhaladást, mellyet tettek a' tökéletesedés felé a' Morvai, és Siléziai Merinó seregek. Ezen egyesület évenként Május hava elején gyűlt 's gyűl egybe Brünben, 's nem csak tett tapasztalásaikat adják elő a' tagok, de egyszersmind állat mutatás vagy is kiállítás is tartatott, 's tartatik ekkor. Ennek nagy befolyása vólt 's van a' tenyésztőkre, mivel itten a' nézők minden fajból a' legtökéletesebbeket láthatván, tetleges (practicus) ismeretekre tehetnek szert előlépési irányaiknak intézésében. — Továbbá ugyan ezen alkalommal tenyésző törzsök állatoknak vására is tartatván, az által módjok vala a' juhtenyésztést értelmesen folytatni kívánóknak, jó fajta törzsök állatokat vásárolhatni.

A' Bécsi gazdasági társaság szinte nem kevéssé gyarapítá a' juhtenyésztés tárgyát, 's jutalomírási kérdések 's egyéb a' juhtenyésztést tárgyazó vitatások vették itt léte-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

 Ruisz Gyula

leket, mellyek nem kis világot terjesztettek ezen tenyésztés szövevényes tárgyára. — Gyarapítá ezen világosságot igen nagyon a' Bécsben évenként gyakorolni szokott állat kiállítás is, melly szinte Május elején tartatik. —

Franciaországban csak az újabb időkben kezdődött, 's állott elő társasági egyesület, mellynek czélja a' gyapjú nemesítése. Legelőször 1825-dik eszt. Április 18-dik napján tartá ülését Párisban. Tagjai termesztők és gyárosok, kik között több Angolok is találtatnak, úgy látszik azonban, hogy ezen egyesületnek fő czélja inkább az angol hosszú gyapjújú Juhok tenyésztésére hat, mellyek a' sima szövetekre alkalmas hosszú fűsű gyapjút (Kammwolle) szolgáltatják, mint a' Merinókra. Azonban hogy elébb utóbb a' Merinókra is fogják szorgalmas figyelmöket kiterjeszteni kétséget nem szenved, melly a' tökélynek azon fokán nem áll eddig Francziaországban mint a' Német tartományokban.

Németországban több helyeken keletkeztek időről időre a' megírtakhoz kissebb 's nagyobbb mértékben hasonló egyesületek, mellyeket itt előhordani felesleg való lenne, 's ezennel figyelmemet 's értekezé-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

semet a' felföldre honnunkra fordítom, 's nemzeti véteknek tartanám itt elhagyni

A' Pesti állattenyésztő társaságnak munkálkodásait, melly intézetet úgy lehet tekinteni, mint a' Pesti Caszinó egyesületnek egyik sok jót szülő leányát, 's áldást mondván, 's óhajtván alkotóinak, az érintett intézetre nézve a' következendőket jegyzem meg:

Noha fő iránya ezen társaságnak az elaljasodott honni lótenyésztés jó lábra állítása, mindazonáltal kihat az a' többi házi állatok tenyésztésére is, nevezetesen a' juhtenyésztésre, 's a' Pesti Medárdusi vásár alkalmával a' Rákos mezején tartatni szokott állat mutatáskor egyszersmind válogatott Merinó példányokat is lehet ottan szemlélni, 's értesítő ismereteket egybegyűjteni. — Az állat mutatásról szólló jelentésekben bíráló ítéletek is foglaltatnak, hogy t. i. mellyik birtokos juhai valának gyapjok minéműségére nézve a' legkülömbek 's a' t. Szabad legyen azonban itt ezen tárgyra nézve azon észrevételemet kinyilatkoztatni, hogy nem történik (a' mi különösebben a' merinókat illeti) a' rólok hozott ítélet, és későbbi jelentés azon rendszernek megfelelőleg, mellyben a' juhtenyésztés állapotját

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' szorgalmi előlépések helyheztették. Így p. o. nincsen a' fajokra különös figyelem. 1823 ólta a' Merinók két fő ágra osztattak a' Lipcsei egyesület által, mellyet az értelmes tenyésztők különös szemügyben tartottak, 's tartanak, t. i. Infantadóra, és Electoralisra; szükségesnek vélném tehát a' kiállított juhokról hozott ítéletben 's hirdetésben is megemlítetni, hogy A. vagy B. birtokosnak merinói, az Infantadó faji osztályba tartoznak é? vagy az elektorálisba, vagy a' két fajnak öszvepárosított ivadékai? 's millyen mértékben birják azon fajnak characteri tulajdonait? *) az Electorálisokra nézve szinte óhajtanám megjegyezni, mellyik fajba tartoznak, a' rövid gyapjú fürtűek osztályába é? vagy a' hosszú fürtözetűbe, melly utóbbi most mint az alábbi §sokban látni fogjuk, új epochát kezd szülni. — Továbbá az Electoralis gyapjú finomságának alsó fokán állanak é a' kiállított 's megbirált birkák, vagy a' legfelsőbb fokán? mel-

*) Az Infantadóknál a' kívántató characteri tulajdon a' testnek terepélyes 's izmos termete, sűrű tömött gyapjú, mellynek legalább 60 — 70 percentje prima, a' többi 2-a és 3-a 's a' gyapjúnak 2 és 3 hüvelyk közötti hosszúsága 's mennyiségre nézve 3—6 fontig egy juhról.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lyet superelectának szoktak művészi módon nevezni.

Úgy vélem ha illy 's ehez hasonló megjegyzésekkel tétetnének a' bírálatok 's hirdetések, több értelmességet, több világot terjesztenének a' magát örömest gyarapítani kívánó közönségben; mert a' juhtenyésztésnek egymástól elágazó czél pontjai vagynak, p. o. egyik körülményeihez képest a' nagy termetű nem annyira finom, mint sok gyapjút adó fajokat kívánván tenyészteni, példát láthatna kiállításkor a' maga kinézéseihez alkalmaztatva. — A' másik rövid fürtözetű Electoralisokat tenyésztvén, szinte vezér ismereteket szerezhetne, valamint az is, ki hosszú fürtözetűeket kívánna tenyészteni 's a' t. — Ezek az én őszinte véleményeim. Igazam van é? a' következés fogja megmutatni.

§. 3.

Miólta a' Merinók Spanyolországból a' többi Európai Tartományokba költöztettek, nem lehetett é észrevenni hogy a' juhtenyésztők és gyárosok (fábrikások) különböző czél pontokat kívántak elérni 's eszközölni, a' gyapjú tulajdonságaiban bizonyos időszakaszokban, mellyeket ezen tenyésztés tárgyában mind meg annyi epocháknak lehet

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tartani, 's micsoda új felfedezés tétetett a' jelen időben, melly szinte újabb szabást és irányt látszik tűzni a' tenyésztők eleibe.

Ezen kérdésekre a' következendőkben kívánok megfelelni: —

Igen is lehetett észrevenni eddig hogy három időszakaszra és három fő czélpontra oszlott a' tenyésztőknek törekedése a' gyárosok kivonatihoz 's tulajdon haszonvételökhez képest, és most a' 4-dik időszakaszt 's irányt ébreszté fel egy nevezetes tenyésztő, mellyet minekelőtte közlenék, szükségesnek véltem az első háromról szóllani.

A' juhtenyésztésnek azon első korát, midőn az behozatott a' Német Tartományokba, 's honnunkba is az első időszakasznak lehet tekinteni. — Ekkor a' tenyésztőknek még semmi nyomosabb ismereteik nem lévén, a' gyapjú különösebb tulajdonságaira kevésbé ügyeltek, 's azt hívén, hogy a' Spanyolországból kerűlt Merinók mind egyforma gyapjút termenek, válogatása nélkül a' törzsök állatoknak csupán arra törekedtek, hogy a' beszállított Spanyol fajt szaporítsák, 's a' honni nemtelenebb fajú juhokat velek párosítván nemesítsék. — Ezen időszakaszt melly a' múlt század közepe táján kezdő-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

dött, és két 's három év tizedeken által folyvást tartott, a' Merinók terjesztése időszakaszának lehet nevezni.

A' második időszakaszban, t. i. midőn meglehetősen megszaporodtak már a' Merinók, a' gyapjú minéműségeire 's tulajdonságaira is kiterjedt a' tenyésztők figyelme. A' mennyiség érdekes dolog lévén, a' tenyésztők eleinte különösebben a' testes ízmos állatokat kedvelték meg 's a' mellyeknek egyszersmind zsíros nehéz kevésbé finom de erős gyapjok vólt, 's a' gyárasoknak akkori kívánatihoz képest gyapjú fürtözetjek hosszú vala. — Ezen időszakaszban az úgy nevezett Infantadó és Negretti fajok divatoztak, mellyek a' fent írt kivonatoknak 's tulajdonságoknak leginkább feleltek meg. —

Noha a' közelebb megírt faj juhok által szolgáltatott gyapjút a' gyárasoknak nagyobb része legörömestebb dolgozta, az Angol és Németalföldi gyárasok előtt az Infantado juhok gyapjánál finomabb szelídebb tapintatú gyapjú lett becsesebbé, mellyet különösen a' Szászországi juhok termettek, hová történetből a' Spanyol juhok megtelepítése alkalmával azon faj vitetett bé, melly Spanyolországban is a' leg finumabb gyapjút szolgáltatta egykor, t. i.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

az Eskuriál; melly mivel Spanyolországból kipusztúlt, 's csak Szászországban létezett, különösen az akkori Választó-Fejedelem vagy is Elector juhseregeiben, ettől Electoralis nevezetet őhözött magára, mellyet az I-ső kötet I-ső részében bőven előterjesztettem.

Ezen faj juh gyapjának a' többi gyárosok és más országi tenyésztők előtt is becsre kapása, melly ezen század második és harmadik évtizedében történt, jeleli a' harmadik időszakaszt.

1820-diktól ólta a' Merinó gyapjúk között legmagasabb becsben áll azon tulajdonú, melly válogatás, és osztályozás (Sortierung) alkalmával az electa és superelecta osztályokba esik, 's a' mellynek a' szálak fínumságán kivűl tömpe és rövid, egy és fél legfeljebb két hüvelyk hosszúságot meg nem haladó fürtözetje vagyon. *) — Ezen

*) Szükségesnek vélem itt megérinteni, mi okozta azon változást, hogy kezdetben a' hosszú gyapjú vala a' legfínomabbak közt is a' becsesebb, nem a' rövid, 's miért becsesebb ma az utóbbi? Ez a' gyári (fábricai) feldolgozás különbségétől függ; — annakelőtte kézi munka által készültek nagyobbára a' szövetek, most mesterséges összetett erőművekkel dolgoznak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjat adó juhok, ha legsúrúbb és tömöttebb is az rajtok, hideg mosás után is ritkán adnak (darabját vévén) két fontnál többet, gyakrabban kevesebbet; melly elsőbb mennyiség noha jutalmazó is, de még is olyan, mellynél többet a' gazda mérsékelt kívánságánál fogva is óhajthat.

Egy nevezetes német tenyésztő, Báró Ehrenfels, tenyésztési fogásai és bánásmódja által a' kívánatos tulajdonságokat, t. j. hogy a' finomsággal együtt légyen a' nagyobb mennyiség is, párosúlva kívánta esz-

leginkább, mellyekkel a' hosszú gyapjúból jó posztókat, mellyeknek egyenlő szövések legyen készíteni nem lehet, 's a' rövid gyapjúból készült sokkal szebb reá nézve is. Igy tehát a' hosszabb fajta gyapjú, melly alatt a' három hűvelyktől kezdvén, a' négy öt hűvelykig hosszú gyapjú értetik; inkább a' vékony sima szövetekre használtatik, millyenek a' kazimírok, dámaposztók 's egyéb vékony, leginkább asszonyi ruháknak használt gyapjú szövetek. — Világos tehát, hogy a' mennyivel több gyapjú kívántatik posztónak, annyival becsesebb a' rövid szálú gyapjú, de tagadhatatlan hogy kissebb mértékben a' hosszú fajtára is elkerülhetetlen szükség van, 's mivel a' hosszú gyapjút adó juhokat többnyire mindenhol kipusztították, a' hosszú fínom ma ismét drágábban fizettetik, mint a' rövid.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

közölni. Ő nem csak azt érte el, de még egy harmadik tulajdonságot is egyszersmind, úgymint azt, hogy a' gazda a' gyári kívánatokhoz képest alkalmaztathatja gyapjúját, t. i. termeszthet rövid és ha tetszik fínom hosszú gyapjút is. Ezen czélokat Ehrenfels Úr az által érte el, hogy az Electorális juhoknak azon faját, melly hosszú fürtözetű, igyekezett tenyésztése által tökéletesítve szaporítani.*) — A' többszöri nyírásnak alkalmaztatása által pedig a' rajtok termett gyapjút hosszúságában vagy rövidségében úgy mérsékli, a' mint azt a' gyári kívánatok hozzák magokkal, p. o. két és háromszori nyírás által eszközölteti a' némellyek által különösebben becsült rövid, egyszeri nyírás által pedig a' hosszú fürtözetű gyapjút.

Véleményem szerint ezen felfedezés szülte a' juhtenyésztés és gyapjú használás állapotjának negyedik időszakaszát; azonban hogy honni tenyésztőinknek azon ré-

*) A' juhtenyésztésről írt munkám első kötetében több helyütt érintettem, hogy az Electorális juhok is gyapjok tulajdonságára nézve kétfelé ágaznak, t. i. rövid és hosszú gyapjúújakra, mellyeknek t. i. fínomságok, vagy is a' gyapjú szálaknak vékonysága ugyan egyenlő, de hosszúságok különbözik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

sze is, melly a' külföldi dolgokkal kevésbé foglalatoskodik, véltaképen ismérhesse ezen fontos tárgyat, ide iktatom azon ingerlő okokat, melyek tisztelt Báró Ehrenfels Urat új epochát szült tenyésztési fogásaira bírták 's ébresztették, ide iktatom azon helybenhagyó, és ellenkező vítatásokat is, mellyek ezen tárgy keletkezésekor támadtak mellette és ellene, végre ide iktatom tulajdon véleményemet is, a' kérdéses és nevezetes tárgy eránt.

A' mi a' fentebbi vítatásokat 's értekezéseket illeti, a' következendő kis munkából kölcsönöztem: Geschichtliche Darstellung meiner neuen Schafkultur oder das zwey und dreyschürige Electoralschaf von Freyherrn v. Ehrenfels. Megjegyzem azonban, hogy a' szükségteleneknek vélt előadásokat kihagyom, hogy ollyanok ne csúszszanak bé munkámba, mellyek semmi érdekeket nem foglalnak magokban, 's így néhol csak kivonatokat fogok közleni.

§. 4.

Előterjesztése azon okoknak mellyeket Báró Ehrenfels a' két és három nyírésű Electorális Juhoknak a' rövid gyapjú fürtözetűek felett való elsőségéről a' Bécsi

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

és Brúni gazdasági társaságoknak bémutatott 1829-ben (kivonatban):

Mint feljebb én is említém, a' rövid fürtözetű gyapjúnak kelendősége azon idő tájba kezdett divatozni Báró Ehrenfels megjegyzése szerint is, midőn 1820-dik táján a' nagyon öszvetett (compositus) erőmívekkel kezdettek különösen a' posztószövetek készíttetni; mert noha megengedhető is, hogy a' hosszabb fürtözetű gyapjúból erősebb fonalakat 's posztót lehet készíteni (mint a' hosszabb szálú kenderből erősebb köteleket), mindazonáltal való az is, hogy a' rövid fürtű gyapjúból alkalmatosabban lehet erőmívekkel szép, tetszős, és jó festetű posztókat gyártani, mint a' hosszú fürtözetűből. Ezen az erőmívek divatozása által ébresztett szüksége a' rövid gyapjúnak 's annak eleintén megkülönböztetett ára téríté ki a' tenyésztőket a' gyapjútermesztés helyes ösvényéről Ehrenfels szerint, 's okozta azt, hogy annyira megkevesedett a' hosszú fürtözetű gyapjúnak mennyisége, hogy a' jelen időben azon gyárosok, kik hosszú fínom fürtözetű fűsű gyapjúból (Kammwolle) dolgoznak, 100 pengő forintal is feljebb fizetik mázsáját az illy gyapjúnak, mint a' hasonló finomságú rövidnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állítja továbbá, hogy a' rövid fürtű gyapjúnak szerfeletti divatozását boldogúlt Thaer Albert Úr szinte nem kevéssé terjeszté el, ki történetből Snetger Úr rövid fürtözetű juhaira találkozván Saxoniában, 's azok közzűl vásárolván törzsök állatokat, 's ezekkel nemesítvén 's fajosítván tulajdon seregét is, azon egy óldalú ítéletre vezéreltetett ez által, hogy csupán a' rövid fürtözetű Merinókban állítá feltalálhatni, feltarthatni az eredeti 's állandó tulajdonságokat. — Ezek, 's ezekhez hasonlók okozták azt is, hogy több hosszú fürtözetű Electorális juhseregeket bírók, a' rövidebb gyapjújú Infantadókkal fajosították seregeiket, 's irtották ki a' nagy becsű gyapjat adó Merinókat; mert hogy az Electorálisok az utólsó évtized előtt a' hosszú fürtözetűek közzé tartoztak, kétséget nem szenved.

A' többször tisztelt Báró Ehrenfels Úr, mint állítja, a' Bécsi és Brüni egyesületek előtt tartott értekezésében, nem hagyta magát a' fent írt okok által meggyőzetni, 's hosszú fürtözetű Electorális juhait folyvást tenyésztette, 's egy különösebb tulajdonú törzsököt, mellynek igen hosszú fínom gyapja vala, nagyobb figyelemmel ápolt akkor

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

is, midőn a' rövid gyapjú kapott divatra, 's hogy ezen körülállást is használja, t. i. a' rövid gyapjú árának felemelkedését, felébredt benne azon próbatételi vágy, hogy hosszú gyapjú fürtözetű juhait, mellyek mennyiségre sokkal elébb állanak a' rövid fürtözetűeknél, két 's három nyírás által mint rövid fürtözetűeket használjon. — Azonban szükségesnek vélem itt B. Ehrenfels Úrnak rövideden öszvesített 's különös pontokban előadott vezérokait közleni, mellyeket fent érintett értekezésében különösebben fejez ki, t. i. a' hosszú gyapjút adó juhoknak a' rövid fürtözetűek felett való elsőségéről.

1.) A' rövid gyapjú kevesíti a' tömeget (massát) 's így minden egyes juh gyapjának nehezségét és mennyiségét.

2.) A' rövid gyapjú, melly fajosítás (t. i. rövid fürtözetű kosoknak használása által) állíttatott elő, a' valóságos Electorális juhok ellentulajdonát bizonyítja (mert feljebb is láttuk, hogy a' Saxóniai Electorálisok a' rövid gyapjú divatozása előtt eredetiképen hosszú gyapjúúnak valának). Bizonyítja gyakran azt is, hogy a' hosszú fínom Electorálisok aljasabb tulajdonú, de rövid és tömött fürtözetű fajjal (p. o. Infantadóval

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vagy Negrettivel) fajosíttattak, melly által a' finomságban hátramenést okozó elem (elementum) kevertetett az eredeti finom fajokba.

3.) A' rövid gyapjú csak egy oldalú használatot enged. Nagyobbára kirekesztőleg posztó készítésre alkalmas, és mihelyest igen elterjed, 's a' hosszú és mérsékelt hosszaságú gyapjú amannál termesztése által rendin túl megkevesedik, árát 's becsét el fogja veszíteni, mint minden, mi a' kívánat és szükségesség határait álthágja.

4.) A' hosszú gyapjút röviddé tenni lehet, a' rövidet hosszúvá nem, 's azért amannak nagyobb használhatósága 's kelendősége biztosabb.

Ehrenfels Ur nagyobb erősség okáúl mind a' Bécsi, mind a' Brúni társaságok eleibe több gyapjú példányokat, mellyek kétszer nyírt Electoralis juhokról kerűltek, mutatott be. — Kinyilatkoztatá azt is, hogy valamint maga Ehrenfels Ur nehány gyapjú folyamakat (Wollflisze) Klágenfurti nevezetes gyártulajdonos Moro Urnak olly véggel adott által, hogy azokból posztó szöveteket készítsen, 's erántok véleményét nyilatkoztatná ki, úgy a' nagy tekintetű Bécsi és Brúni egyesúleteket is arra kéri, hogy a'

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

bemutatott gyapjú folyamakat szinte ossza ki gyárosoknak, kik azt feldolgozván, ítéleteket, 's a' készített szöveteket mutatnák be az egyesületeknek, mellyből a' kétséges tárgyra nézve tiszta elveket (principiumokat) lehetne következtetni, ígérvén egyszersmind azt is, hogy ugyan azon juhokat, mellyekről a' próbagyapjú vétetett, a' következő állatmutatáskor köz nézésre 's vizsgálatra fogja kiállítani. —

Ezek után így folytatja többször tisztelt Báró Ehrenfels értekezését:

Hogyha a' keletkezett kérdések azon gyapjúnak posztószövetekre való használhatósága felől kedvezően állapíttatnak meg, nem lenne egyéb hátra, mint azon hasznokat és nehézségeket megvítatni, mellyek ezen új juhtenyésztési módból következnek. A' mi az utóbbiakat illeti, azoknak jóvólta felől meg vagyok nyugodva.

Mennyire eszközlené ezen jó következetet, ezen két, (vagy ha tetszik) három nyírésű finom gyapjúnak használása a' juhtenyésztésre, kereskedésre, 's gyártásra (fabrikation), a' következendő megjegyzésekben kívánom megállapítani:

1.) A' tenyésztőknek ezen tenyésztés által hatalmában állana a' kereskedési, és

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

divati kívánatokhoz képest esztendőnként igen hosszú, mérsékelt hosszú, rövid, és igen rövid gyapjúkat szolgáltatni a' nélkül, hogy azon veszélyes viszonyban helyheztetne a' juhtenyésztő, hogy a' fent írt kívánatokat lassú, fajosítási, és sokszor nyájának eredetiségét is megzavaró móddal eszközölje.

2.) A' két 's három nyírésű juhok több mennyiségű gyapjút szolgáltatnak mint az egynyírésűek. Mert minden természet elleni sérelem alkalmával a' természet visszaállító, vagy helyretermő (reproductiva) erejénél fogva, a' testben munkálkodik az elvesztettet vagy megsértettet kiegészíteni. Különösen tapasztalám ezen tulajdonságot a' téli nyírések alkalmával, melly esetben a' gyapjú négy hetek alatt jobban megnőtt, mint tavasszal nyólcz hetek alatt, melly szerfeletti külső növékenység által, a' természet az állat belső életi erejét látszik óltalmazni. Ezen különös inger által minden juhról egy fél fonttal több gyapjút eszközlöttem, mintha az csak egyszer nyíratott vólna, melly szembetűnő különbséget tesz a' jövedelemben, és az eddig is érzett, a' rövid fürtözetű egy nyírésű juhoknak gyapjú szűkét kipótolja.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

3.) A' gyakortabbi nyírás, a' finomabb létszerű (organumú) juhoknak gyapját is finomabbá teszi. Itéletem szerint minden finom fajú juhoknak gyapja 6 hónapos korában van legvirágzóbb állapotjában, 's ekkor mutatja magát, mint minden ifjúkorú legtetszősebben: midőn ellenben, kivált a' hosszú gyapjúk, 12 hónapos korokban rendin túl megnővén, végeik hegyesedni, vagy elaszni, 's elhalni, mint az elöregedett fának felső ágai, száradni kezdenek. A' hosszú fürtözetű Electorális gyapjú legkellemetlenebbűl mutatja magát akkor, ha 11 — 12 hónapos, 's szerfelett megnővén, a' száradni indúlt gyapjúszálak végei, a' gyapjú fürtözetek záradékjaiból mintegy kitolódnak, vagy hegyessé fürtösödvén, élet nélkűl valóvá válnak. — Hogyha az illyen gyapjú ifjabb korában nyíratik le, megtartja hajlékonyságát, és selymes tapintatját, melly különösebben a' báránygyapjú tulajdona. *)

4.) A' gyárosnak módjában lenne így szükségéhez, míveinek különbféleségeihez képest a' tenyésztőtől kialkudni előre a' gyapjút, millyen hosszúságú legyen. Esz-

*) A' fent írt okok miatt szokták a' hosszú fűsű gyapjúnak fürtvégeit a' gyárokban rendszerint elnyirbálni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

közölhetné így magának a' leghosszabb gyapjút, melly 12 — 14 hónapokig is neveltetne, mérsékelt hosszút, melly például 10 hónapos, és rövidet, melly 6 — 4 hónapos, és a' gyapjú különbféleségeihez képest talán új szerkezetű szöveteket gyárthatna, vagy az ismereteseket tökéletesíthetné, t. i. a' gyapjú tetszés szerinti alakíthatása, és mesterségi helyes fogásai által.

5.) A' kereskedés ez által egy új termesztményt nyerne. Mivel a' gyapjúnak téli mosását nem lehet gyakorlani, a' télen nyírott gyapjút gyári mosással kellene tisztává tenni. Ebből egy új eránya (tendentiája) támadna a' Német (valamint más, például Magyarországi) kereskedésnek. — Olyan gyapjú, melly minden mellékes piszoktól, és ennek súlyától ment, egyenesen a' gyártásban vétethetnék fel, 's mehetne által, melly sok fuvarbértől, 's mázsás mennyiségre vetett határadótól mentené meg a' termesztőket 's kereskedőket, 's illy nagy bíztosságok által az, kedves kereskedési ágazattá válna.

Ezen magát ajánlósága mellett is ezen javaslatnak, nem akarunk megfelejtkezni azon nehézségekről is, mellyek ezen új

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

juhtenyésztési intézeteket különösebben gazdasági 's tenyésztői tekintetben érdekelik.

Azon nyírási időszakaszok, mellyek a' közönséges két nyírésű juhoknál használtatnak, t. i. Április és September havak eleje az Electorális juhoknál nem alkalmatosok. — A' késő őszi és nedves tavaszi levegő elszenvedésére, a' mi vékony bőrű fínom juhaink nincsenek jól szerkeztetve. Azon időszakaszok, midőn a' nyár az őszbe, a' tél tavaszba megyen által, legveszélyesebbek az életre 's egésségre nézve. A' táplálat is legkétségesebb akkor a' legeltetési tenyésztés módnál. Az állati létszernek (organismusnak) a' nevezett időszakaszokban nem kell egy harmadik, mesterkélés által előállított küzdést támasztani, melly által a' létezés és egésség megzavartathatnának. Tapasztalásom szerint (mondja Ehrenfels Ur) legalkalmasabb nyírési időszakasz Június és December havak vége. Legeltetett juhokról szóllok, mert a' folyvást istálón tartott juh ezen kérdés alá nem tartozik. Június vége felé olly gazdagok a' legelők, a' csak hamar bekövetkező tarló legeltethetését is figyelembe vévén, hogy a' forró déli órák, valamint az esős napok

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kikerülését, illy gazdag mezőkön kevés ideig tartó legeltetés kipótolja. — A' megkopaszított állati bőr ezen időben a' legcsekélyebb létszeri sérelemnek van kitéve.

Azonban a' második nyírás December utóljára esvén, 's így a' legkeményebb télben, melly valamint nékem, úgy másnak is első tekintettel szerfelett akadályosnak látszhatik. — De a' tapasztalás nékem ezen időt bizonyítá legalkalmasabbnak téli nyírásra. — Ezen időben a' legelős juhok is istálón tartatnak különbség nélkül, 's így semmi különösebb táplálati módra nincs szükség. — Sem táplálati fogyatkozástól, vagy is szükségtől nem lehet tartani, melly miatt kénteleníttetne a' gazda juhait mint tavasszal, akarja nem akarja, kihajtani (t. i. legelés végett).

Az aklok ekkor el vannak zárva, 's olly mérsékletűek, melly nem veszélyes. Ha a' frissében született báránykák az illy aklokban a' levegő mérsékletét kiálják, könnyebben tűrheti azt az állapodott noha megnyírott juh. Csupán az anyajuhoknak December havában való terhességek hozhatna a' nyírás által mind magára az anyára, mind a' méhében lévő bárányra veszélyt. Arra kell tehát e' részben törekedni, hogy az ellés már

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Decemberig megtörténjen, minek sem a' tenyészésre, sem a' bárányok nevelésére nincs kártévő következése. — Tapasztalásomnál fogva állíthatom, hogy én ezen nehézségeket tetlegesen (practice) mind meggyőztem, 's javaslatomnak kivihetőségét hiszem és vallom. Csupán a' gyapjú tisztára mosása kivihetetlen a' téli nyírásnál. A' téli gyapjút tehát azon zsirosan kell 's lehet különös alku mellett a' gyárosoknak általadni, vagy gyári mosás által tisztává tévén, árúba ereszteni, melly még most szokatlan alakban a' gyapjú egy új 's divatozó 's kedvelt kereskedési tárgyá válhat. A' rideg juhoknál semmi nehézségeket nem okoz a' téli nyírás.

Előadván itt Ehrenfels Úrnak indítóokait, azt jegyzem még meg, hogy Klagenfurti gyáros Moró Úr, ki a' néki küldött több nyírésű gyapjúból fínom szöveteket is készíttetett, igen kedvezően nyilatkoztatta ki magát *) Ehrenfels Úr javaslata eránt. —

*) Szükségesnek vélem itt megjegyzeni, hogy Ehrenfels Urnak állítása szerint, mind Saxóniában, mind Ausztriában találtathatók még a' hosszú gyapjú fürtözetü Electoralis juhok, 's maga a' tisztelt Báró nem csak különösebb figyelemmel mívelte 's tenyésztette ezen juho-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Azonban sok nevezetes tenyésztők ellenkező véleményben valának, 's erősségeiket a' többször tisztelt egyesületek gyűléseiben nyilvánvalóvá tették. — Úgy hozná magával a' rend, hogy itten ezen vitatási értekezéseket is előhozzam, azonban a' hosszaságot ki akarván kerülni, ezeket elmellőzöm, 's Moro Urnak előadásain kivül, azon fejezetjét iktatom ide Ehrenfels Urnak, melyben az ellenvetéseket pontonként öszvesítve előhozza, 's reá szétoszlató feleleteit is előterjeszti.

§. 5.

Klágenfurti gyártulajdonos nemes Moro Urnak előterjesztése Báró Ehrenfels két és három nyírésű Electorális juhairól, a' Bécsi és Brúni egyesületek előtt:

Valamint a' nagy tekintetű egyesületnek, úgy nekem is megküldötte Báró Ehrenfels József azon Javaslását, miként lehessen a' rövid fínom gyapjúnak naponként nevekedő szűkit, 's eránta tett kívánatokat az által kielégíteni, hogy az inkább hosszú, mint rövidgyapjú fürtözetű juhok többször nyírattassanak (t. i. esztendőn

kat, de eladó eredeti törzsök darabokkal is szolgálhat a' venni kívánóknak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

által), sőt gyapjú példányokat is küldé hozzám tulajdon Electorális juhairól, mellyek többszöri nyírás után kerültek rólok.

Meg kell vallanom, hogy ezen dolog engemet igen kellemetesen lepett meg, mivel magam is szándékoztam azon kérdést terjeszteni a' tenyésztők eleibe, valyon kivihető lenne é a' magas fínomsággal bíró juhokat egésségöknek veszélyeztetése nélkül, azon móddal, mint a' durvább közönséges kétnyírésű juhokat szinte kétszer nyírni, melly dolognál igen élesen kellene figyelmezni arra, hogy a' gyapjúnak finomsága alább ne száljon. — Az első felületes ítélet után ugyan azt kellene hinni, mivel általánosan, különösen pedig a' kevesbé fínom gyapjúknál, a' gyapjúszálak végök felé vastagabbak mint töveiknél, és az idő viszontagságai által is 12 hónapok alatt inkább megmerősödnek, hogy a' kétszeri nyírás által ezen káros befolyások megkevesíttetvén, 's a' gyapjúnak azon része, melly jobb tulajdonú, kerülvén olló alá (t. i. melly az egyszeri nyírás alkalmával a' gyapjúszál tövétől annak közepe tájáig van) annak finomságát, jóságát a' többszöri nyírás előmozdítaná. Bár melly világosnak tessen is ezen tekintet 's következte-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tés, még sem bátorkodom előlegesen megállapítani, valyon 12 hónapok alatt nem húzódik é öszve valamennyire a' gyapjúszál belső csője, melly az egész szálnak véknyabbságát, melly a' fínomságnak egyik fő tulajdona, nem eszközli é inkább, mint ha az minden hatodik hónapban lenyíratik? továbbá szigorúan kell arra is figyelmezni, hogy magának a' többszöri nyírásnak vagy is a' gyapjú elvágásának nincsen é a' gyapjúszálakat durvító következése. Hogyha a' többszöri nyírás az állat egésségének sértése nélkűl megtörténhet, 's a' gyapjúszálak nem durvúlnak általa: úgy ezen bánásmódnak haszna, midőn a' rövid gyapjút kívánás annyira divatozik, világos, különösen pedig a' következendő okoknál fogva:

Ha a' divatozó posztók, félposztók 's muselinposztók készítesére, mellyek a' rövid gyapjút általán fogva megkívánják, használható 's elegendő legyen is a' bárány gyapjú, melly különböző hosszúságú szokott lenni az elletés időszakaszához alkalmaztatva, t. i. egy hüvelyktől két és fél hüvelykig (kinyújtott állapotban), ezt inkább a' báránygyapjúnak mennyiségéről mondhatjuk, nem pedig minéműségéről, sem vá-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

laszhatóbbságáról. Az igen fínom bárány-gyapjú nagyon kevés, 's bizonyosan nem fedezi a' szükséget kivált jelenleg; midőn olly szöveti állatórészek kívántatnak, mellyek annakelőtte nem kerestettek, 's a' mellyeknek készítéséhez különösen rövid gyapjú kívántatik elkerűlhetetlenűl. —

A' rövid gyapjú említett szűkit semmi által nem lehetne olly hirtelen, 's mind a' tenyésztőre, mind a' gyárosra nézve olly czéleránnyosan kielégíteni, mint a' Merinó juhoknak többszöri nyírása által. Mert a' mint tisztelt Báró Ehrenfels Úr felvilágosítá, a' gyáros, a' tenyésztőnél előre kialkudhatná millyen hosszaságú gyapjúra vagyon szüksége, ki azt juhfajának veszedelmeztetése nélkűl kiszolgáltathatná, 's nem lenne kéntelen juhait, mellyek felteszem eddig a' legfínomabb hosszú gyapjut szolgáltatták, rövid tömött fürtözetűekkel, mellyek durvábbak is lehetnek, elkorcsosítani. Az egyszeri nyírás által soha sem lehet a' fent érintett kívánatoknak megfelelni: sőt minden tenyésztési fogásokkal lehetetlen lenne azt eszközleni, hogy p. o. azon fínom fajta juhok, mellyek 3 és fél vagy négy hüvelyknyinél is hosszabb gyapjút termenek, 12 hónapi idő alatt hasonló mennyiségben

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

teremhessenek, 2 vagy 3 hüvelyknyi rövidségü gyapjút, 's még akkor sem, az által sem lehetne olly rövid gyapjút szolgáltatni a' külömbféle kívánatokhoz képest, mint a' többszöri nyírás által.

Hogy a' többszöri nyírás a' gyapjú mennyiségének tekintetiben a' tenyésztő hasznára üt ki, kétséget sem szenved; hasonlóan lehet gondolni, hogy a' két nyírás által ha vékonysága, vagy is fínomsága általa semmit sém veszt a' gyapjúnak, szelídebb tapintatjában 's puhaságában nyerne, különösen azon okoknál fogva, mert a' kétszer nyirt gyapjúban a' szálak vége nem annyira merő, 's úgy szólván kiszáradt, élet nélkül való, mint az egy nyírésűeknél.

Azon nehézségek közzé, mellyek a' kétszeri nyírásnál első tekintettel szembe szöknek, tartozik a' következendő körülállás, hogy t. i. azon gyapjú, melly az esztendőnek hideg részében nyíratik, a' juhon nem mosathatik meg, 's hogy azon kis mennyiségen, melly ezen rövid gyapjúból használtatik, némely tenyésztő félelmes képzeletekbe jöhetne, hogy t. i. az illy gyapjúnak jó ára, 's kerestetése helyett, az ellenkezőt nem fogja é tapasztalni, 's nem lészen é nékie

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nehezebb az illyen gyapjút eladni, mint az egynyírésût?

A' mi a' mosást illeti, meg kell vallani, hogy nehezebb megítélni, mennyit fog veszíteni a' mosatlan gyapjú nehézségéből a' gyári mosás által, mint azt, mennyit fog azon gyapjú veszíteni, melly már a' juhon mosatván némileg tisztává tétetett? azonban ezen nehézség a' legkönnyebben meggyőzhetők közzé tartozik. Például a' tulajdonos vegyen a' gyapjúfolyamnak különbőző részeiről egy font gyapjút, 's ezt hideg vízbe gyengéded mozgatás által mossa meg olly formán, mint a' hogy az a' juhon szokott megmosatni, 's ezt megszárítván mérje meg, mellyből a' zsíros gyapjú veszteségét (t. i. mennyivel nyomott vólna kevesebbet rendes mosás által) pontosan megtudhatja. Hogyha pedig tökéletes gyári megtisztúlása után való nehézségét kívánja valaki gyapjának megtudni, a' hideg víz által megmosott 's kiszárított gyapjúból ismét vegyen bizonyos mennyiséget, 's azt lágy meleg szappanos vízben tökéletesen mossa meg 's a' t.

Hogyha a' gyapjú egyszeri szappanos vízben való mosás által nem tisztúlt meg egészen, ismételje azt, 's végre tiszta víz-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ben is mintegy öblítse meg. Hogyha ezek-után megszárad a' gyapjú, 's megméretik, mind a' termesztő, mind a' vevő bíztosabban megtudhatják mit veszít a' gyapjú nehézségéből a' tisztára mosás által, mint az állaton való mosás által, vagy után. Ha a' termesztő a' nyers gyapjút maga szándékozna megmosni nyírás után, mellyre Báró Ehrenfels némileg intést láttatott adni, melly által tökéletesebb tisztaságú gyapjút vihetne a' vásárra, mintha az állaton mosatna csak meg: kívánatos lenne ezen esetben, hogy a' termesztő némileg elválasztaná a' gyapjúnak durvább részeit nyírás alkalmával, mint az Spanyolországban történik, hol szinte nyírás után mosatik meg a' gyapjú. Ezen foglalatosságot legczélerányosabban lehetne úgy végrehajtani, ha azon helyek hol a' durva gyapjú vagyon, veres krétával az állaton megjegyeztetnének, 's ezekről külön is rakatna a' gyapjú. Ugy szinte a' fínomabb juhok gyapja is rakassék külön a' durvábbákétól. Mind ezek által a' gyárasok munkája megkönnyítetne, melly a' nyírás után mosott gyapjúknál különben igen nehéz lenne, mert a' mosás által a' gyapjúfolyamok öszveszaggatódnak, 's egészen más alakot öltöznek magokra,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

különösen történik ez így az igen rövid fürtözetű gyapjúkkal, mellyek a' mosás által igen apró darabocskákra oszlanak meg.

A' fent említett fogások által történt nyírás után való mosásnak, a' fuvarbérnek kíméllésén, 's jobb, kedvezőbb kinézésén kívül azon haszna is lenne, hogy valamint a' juhon mosott gyapjút is egy pár esztendeig el lehetne rakásokban tartani, melly a' zsíros nyers gyapjúval nem történhet, mert az illy gyapjúban lévő zsíros és sós részek azt minéműségében alászállítják, erejét megtámadják, 's könnyen szakadóságát vagy is parázsságát eszközlik.

Azon kérdésre, millyen mennyiségben lenne czélerányos a' kérdéses rövid fürtözetű gyapjút a' hosszú gyapjú kívánatos menyiségéhez alkalmazva termeszteni, hogy t. i. a' rövid gyapjú ne legyen szerfeletti mértékben, melly árát alább szállíthatná? úgy látná jónak (t. i. Moro Ur) hogy a' kosok, mellyek nem hágnak, a' ridegek vagy is meddők 's ürűk kétszer, vagy ha a' gyáros kívanatja azt hozná magával, háromszor is nyíratathatnának. Ezen osztálybeli juhok legalkalmatosabban használtathatnának a' megírt móddal: mert 1-ször ezeknek van a' leghosszabb gyapjok. 2-szor: ezek

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' legerősebbek, mellyek az illy bánásmódot legkönnyebben tűrhetnék. 3-szor: ha a' nyírás miatt elveszne is valamelyik közzülök, nem lenne ollyan nagy kár, mintha valamelyik anyajuhval vagy hágó kossal történne az.

A' hágó kosok, anyajuhok, és a' nevendékek, vagy is tokjok, mint eddig, csak egyszer nyíratathatnának 12 hónapok alatt. — A' hágó kosok azért, mivel sokatéröségöket (Kostbarkeit) veszedelmeztetni nem tanácsos; különösen pedig azért, mert gyapjoknak tulajdonságát tökéletes mivóltában világosan ismérni szükséges, mellyet a' 6 hónapi nyírás által elérni nem lehet. — Az anyajuhokat azért, mivel a' többszöri nyírás által egésségökben mint gyengébbek sérelmet szenvedhetnének, 's méhökben 's emlőiken bárányt is hordván s' nevelvén, támadt bajaik kettős kárt okozhatnának. A' tokjokat azért, mivel ezeknek gyapjok úgy is a' rövid fürtözetűek közzé tartozik, mert nyár végén nyírattatván meg bárány korokban, a' második tavaszi nyírásig csak nyólcz hónapig nevelhetik gyapjokat. *)

*) Szükségesnek vélem itt megjegyezni, hogy Moró Úr olly értelemben beszélt a' fent írtakban,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A' posztógyártásra nézve igen kedves lenne, ha a' nyájaknak termései illy bánás móddal intéztetnének, 's az illy partia gyapjú igen kelendő lenne, mert abban igen jó idomban (proportióban) találtatna a' hosszú gyapjú, a' rövidhez alkalmazva, 's merem állítani, hogy mázsája az illy gyapjúnak 10—20 pengő forintokkal is fentebb kelne el, mint ha az egynyírésű alakban vitetnék vásárra.

Immár a' fentebb említett gyapjú példányokról szóllok. Báró Ehrenfels Ur állítása szerént tulajdon, 's régólta tartott 's mívelt Electorális juhairól két gyapjú példányokat külde, mellyek nyers és zsíros állapotban nyírattak le. Az 1-sö szám alatt lévő, melly 4 fontos vala, 24-dik Júniustól 31-dik Decemberig nevekedett, a' 2-dik szám alatt lévő 2 fontos és 7 latos, egy esztendős juhról, melly 26-dik Augustustól (midőn róla a' báránygyapjú lenyíratott) ugyan azon év December hava 31-dik napjáig nevekedett, megjegyezvén azonban,

hogyha minden finom juhseregek hosszú fürtözetűek lennének, 's ezekkel azon idomra (proportiora) nézve kíván világosságot nyújtani, mellyben a' rövid gyapjúnak mennyiségét a' hosszúhoz alkalmazva szükségesnek véli. —

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hogy ezek, nem a' tisztelt Báró finomabb Electorális juhairól kerültek. *)

*) Olly okokból, mellyek nékem megengedhetők, első próbatételeimre azon juhaim közzül választék, mellyeknek elveszése nagyobb kárt ne okozzon. Az 1-sö szám alatt lévőt Moró Ur úgy ítéli, hogy jó secunda, a' 2-dik szám alatt lévő jó prima osztályba, vagy is classisba esett (t. i. gyapjának finomságát tekintvén), megjegyezvén azonban, hogy itt az egyes gyapjú folyamnak nagyobb mennyisége vétetett figyelembe, mert az 1-sö szám alatt lévő gyapjúfolyamnak egy része a' prima, a' 2-dik szám alatt lévőnek pedig az electa osztályba esett, 's olly egyenlő vala a' gyapjú, hogy az 1-sö szám alatt lévőben tertia, a' 2-dik szám alatt lévőben pedig secunda osztályokba eső gyapjú nem találtatott. Más okokból is választám a' durvább vagy is vastagabb szálú gyapjú folyamokat, t. i. meg akartam visgálni, valyon a' többszöri nyírás 's így a' gyapjúnak fiatalabb vólta nem teszi é a' durvább gyapjút is jobb tapintatúvá 's hajlékonyabbá, mint a' pamutot, 's nem lészen é a' belőle készült szövet puhább 's szelídebb tapintatú. Ezen várakozásom bételjesedett, mert azon szövetet, melly az 1-sö szám alatt lévőből készült, prima; azt pedig melly a' 2-dik szám alatt lévőből készült, electa osztályba tartozó gyapjúból gyártatottnak ítélte a' hatodik Májusban tartott egyesületi gyülekezet. Így előttem azon problema is meg van

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Minekutánna a' nevezett példányok hozzám érkeztek, elébb mind a' kettőt megmérettem, melly által az én mértékemen az 1-ső szám alatt lévő 3 fontot és 29 latot, a' 2-dik szám alatt lévő 2 font 3 $\frac{1}{2}$ latot nyomott. Ezután a' gyapjak minéműségének vizsgálására fordítám figyelmemet, 's úgy találtam, mint tudósíttattam, hogy t. i. a' küldött példányok nem a' fínomabb gyapjak közzé tartoznak, mert az 1-ső az én választási módom szerént a' secundába, a' 2-dik pedig a' primába tartozott. Következésképen a' fő kérdés csak az, hogy miként fogják magokat rövidségök miatt a' pósztógyártás tekintetiben mutatni? mind a' két gyapjúnak szálait több rendbeli méregetés alá vettem, melly által úgy találtam, hogy az 1-ső szám alatt lévő, t. i. melly 6 hónapokig nőtt, 2 $\frac{1}{2}$ hüvelyk, a' 2-dik szám alatti, melly 4 hónapokig nevekedett, két és $\frac{1}{8}$ hüvelyknyi hosszaságú vala. Ezen gyapjúból nyers, mosatlan állapotban, egy keveset

fejtve, hogy a' vastagabb gyapjúszál is a' többszöri nyírás által fiatal állapotban tartatván, a' bárónygyapjú tulajdonaihoz közelít, melly a' durvább juhoknál mindég gyengéded puha és fínomabb tapintatúnak mutatja magát a' belőle készült szövetben (Ez B. Ehrenfelsnek jegyzete.)

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

megtartottam magamnak, 's az elsőből 3 fontnyit, a' 2-dikból 1 font 19 latnyit tisztává mosattam gyári mosás által. Az 1-sőből 31, a' 2-dikból 29 latnyi legtisztább gyapjú került elő. — Ezen faj gyapjúkat külön-külön rendeltem megfonni. Ezen gyapjúk mint minden igen rövid gyapjú nagyon jól dolgozódtak fel, ezután keskeny posztót szövettem belőlök, ezen keskeny (Streif) posztót, más posztókkal együtt adtam a' posztómangorlóba (Tuchwalke), melly után különösen avattattam 's nyírattattam meg, más posztókkal együtt festettem, 's ismét külön nyírattam meg.

A' mennyiben itt azon kérdésről vagyon szó, miként tartja magát, 's micsoda becsű posztógyártásban az illy rövid kétnyírésű gyapjú az egynyírésűhez képest? még pedig minden tekintetben; szükséges tehát megtudni, hogy az illy rövid kétnyírésű gyapjú, ha hogy csupán mással való öszvekeverés nélkül dolgoztatnék fel azon jó oldalán kivül, hogy jól hagyja magát avatni 's nyírni (apretírozni), bírja é azon jó tulajdont is, hogy több rőfnyi posztót lehet hasonló mennyiségűből szőni, mint az egy nyírésű hosszabb gyapjúból? minekutánna amannak avatása és nyírása (apretirozása)

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

alkalmával nem nyíratik le haszontalan annyi gyapjúszál a' posztóról, mint a' hosszú gyapjúból készültről? Továbbá van é a' rövid gyapjúból készültnek olly ereje, 's valyon a' posztó külső szépsége, nem a' tartósság vesztesége által állíttatik é elő? Hogy ezen fontos kérdésre is megfelelhessek, az érdekes posztó példányokat minekutánna beavattattak 's megnyírattak (apreriroztattak) az erőmérték alá vettem, melly pontosan megmutatja grádicsonként, mellyik posztó millyen erős? 's azt találtam, hogy mind az 1-ső szám alatt lévő, mind a' 6 hónapos gyapjúból készült, mind a' 2-dik szám alatt lévő, melly a' 4 hónaposból gyártatott, olly nagy teher alatt indúltak csak szakadásnak, mint azon legerősebb posztók, mellyek egy nyírésűgyapjúból készültek. Sőt a' 2-dik szám alatt lévőből készült még erősebbnek mutatta magát, mint az első szám alatt lévő, melly a' gyapjú finomabb voltán kivűl, még azon körűlállásokból támadt, hogy a' dolgozónak vígyázatlansága miatt ezen szövet egy kevéssé vastagabban készült, azonban érintetlen hagyni nem lehet, hogy a' két példány gyapjúk az Electorális juhoknak durvább fajáról vétettek, melly fajok egyszersmind hosszabb gyap-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

jút termenek mint a' fínomabbak, még is látható ebből, hogy két hüvelyknyi általános hosszaságúnak lehet a' finomabbak gyapját is venni, mellyből más hosszabbnak hozzá keverése nélkül is lehet szép posztót készíteni.

A' mi a' nevezett gyapjúkból készült posztó példányok készítését illeti, szinte ide iktatom rólok véleményemet, 's azt állítom, hogy azon gyapjúkhoz képest, mellyekből készültek, elég szépek valának, *) de ezen alkalommal szükség megjegyeznem azt is, hogy illy kevés mennyiségű gyapjúból nem lehet olly jó szövetet készíteni mint nagyobból, mellyet előkészületek által alkalmasbá teszünk a' gyártásra; ezt kevés gyapjúval munkába venni nem lehet. Hogyha azon külömbséget meg akarnánk tudni, millyen szövet készül ugyan azon gyapjúból ha egyszer nyíratik, a' kétnyirásúból készülthöz képest? szükséges lenne, azon, vagy hasonló tulajdonságú juhokról, 's a' testnek azon részéről venni

*) Rendin túl tartózkodva 's mérsékelve hozott ítélet ez! Ugyan is a' posztó példányok mind Bécsben, mind Brünben bámúltattak, 's különösen a' gyárosok által fínom és tetszős tapintatjok miatt dítsértettek (Ehrenfels jegyzése).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjút, t. i. egyszer 's kétszer nyírottat, 's ebből készíteni szöveteket 's a t. Ezen próbatételt én végre akarom hajtani, mellyet könnyít az, hogy egy hozzám közel lakó tenyésztő örömest szolgáltat alkalmat; akkor figyelmezni fogok arra is, micsoda befolyást eszközöl a' gyapjú növésére az egyszeri vagy kétszeri nyírás. A' jövő nyíráskor több állatokról testök hosszában két három hűvelyknyi szélességen a' gyapjút lefogom nyíratni; ezen szeletesen (stráfosan) lenyirt gyapjút meg fogom jegyezni, 's megtartani, 6 hónapok múlva ugyan azon állatokról, azon helyről ismét lenyíratom a' gyapjút, 's azt is meg fogom jelelni és megtartani, melly gyapjú a' kétnyírésű gyapjúnak elsőjét fogja képezni, vagy is a' nyári gyapjút.

Hat hónapok múlva azon szeletek (stráfok) ismét meg fognak nyírattatni, mellyről nyert gyapjú a' téli gyapjút fogja ábrázolni. Ugyan ezen időben a' 2-dik nyírás alkalmával, a' juhnak azon gyapjúja is le fog nyíratni, melly testén hagyatott, 's ez fogja az egynyírésű gyapjút képezni. — Ezen külömbféle gyapjúknak öszvehasonlításakor észrevehető lészen körül belől, micsoda befolyása vagyon a' gyapjú fí-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nomságára és jóságára a' kétszeri, és az egyszeri nyírásnak; ezen vizsgálat után mindenik gyapjút külön fogom feldolgoztatni, mellyből az említett különbségeknek megtudása 's következtetése, az egyik és a' másik között világosan lészen látható.

Nyomosabb megítélhetés kedvéért a' fent írt példányokból, küldök az A alatt ide mellékzetben az 1 számmal megjegyzett gyapjúból, nyers állapotban, mellyet én a' küldő Úrtól szinte 1 számmal jelelve vettem által, mint 6 hónapos gyapjút; *) a' másik A-val jegyzett mellékzetben, a' 2-dik szám alatt, azon nyers gyapjúból, mellyet én szinte 2-dik számmal jegyezve vettem által, mint 4 hónapos gyapjút.

A' B alatt lévő mellékzetben 1 számmal jelelve, az A alatt lévő mellékzetben (Beylage) bémutatott gyapjút egészen tisztára mosva; a' B alatt 2-dik számmal jelelve volt gyapjút tisztára mosva.

A' C alatt lévő mellékzetben az 1 szám

*) Az itt említett példányok 's mellékzetek a' Morva és Szilézíai egyesületeknek küldettek Brünbe, 's az én közlött vizsgálatomat úgy kell tekinteni, mint 1829-dikben Brünben bemutatott vitatásaimnak folytatását, melly alkalommal Moró Ur is jelen vala.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

alatt az 1 számmal jelelt, hat hónapos gyapjúból készült posztó példányt, ugyan ezen C alatti mellékzetben a' 2-dik szám alatt, azon szám alatt lévő gyapjúból készült, t. i. négy hónaposból szövött posztó példányt. (itt vége szakad Moró Ur előadásainak).

Szükségesnek vélem azonban itten végtére megjegyezni, hogy mind a' Brűni, mind a Bécsi egyesületek a' legnagyobb figyelemmel fogadták Báró Ehrenfels Urnak indítványát a' juhtenyésztetésnek vitatott új szabások szerénti folytatása felől, 's noha helyben hagyták a' jelenlévő gyárosok is a' két három nyírésű gyapjúnak a' gyártásra alkalmatos vóltát; mindazonaltal kikeltek a' javaslat ellen többen a' jelenlévő gazdák közzűl. *) Azonban különösen a' Bécsi egyesület gyűlésein többen ajánlották magokat próbatételre, 's az egész társaság kedvezően fogadván az ismeretes tárgyat, egyszersmind felszóllította mind a' gazdákat, mind a' gyárosokat, hogy próbatételeik alkalmával szerzett ismereteiket, 's azoknak következetjét az egyesülettel jövendőben is közöljék.

*) A' nevezett ellent mondó vitatások összvesummázva 's Ehrenfels Úrnak reájok tett felelete a' következő §-ban fog előadatni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 6.

A' hosszú gyapjú fürtözetű juhok 's többszöri nyírás ellen tett ellenkező nyilatkoztatásoknak megvítatása (Ehrenfels Úr által).

Szükséges először kijelelni, mit helybehagyni, jóvá tenni, 's minek ellent mondani kell.

A' Morvai és Szilézíai Cs. K. Egyesület hivatalos közléseiben 's Brünnben tartott vítatásaiban következendők a' különösebben megjegyzendők. (mellyek t. i. Ehrenfels Úr czéljaival ellenkeznek.)

1.) Húzamos esztendői tapasztalás bizonyítja, hogy magas fínomságú, selymessége és tömötsége a' gyapjúfolyamnak, csak a' szabályos (reguláris) fürtözetű juhoknál, mellyeknek gyapjok rövid, található, nem azoknál, mellyeknek gyapjú fürtözetjök hosszú. —

2.) Magas fínomságú juhseregek, mellyeknek gyapjok a' nélkül, hogy a' gyapjúszálak kinyújtatnának, 3 — 4 hüvelyknyi hosszaságú lenne (mellyekről a' javasló Úr, t. i. B. Ehrenfels beszélleni látszik) nem ismértetnek; az illy tulajdonú faj juhoknak létezése tettlegesen sehol, és senki által nem bizonyíttatott be.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

3.) A' Morvai és Sziléziai juhok rövid gyapjút termenek, az elletési mód, a' szaporodott nyírási költség, a' veszélyesített egésség állapotja, a' megnehezített gyapjú eladhatása, (t. i. zsírosan) nem hagyják helybe az ajánlott használási 's bánási módot.

4.) A' Brűnni vítatások alkalmával azon kérdés fordúlt elő: valyon a' gyapjúk hosszaságát megállapítani, a' gyapjúszál megmérését természeti vagy nyújtott állapotjában tetszés szerint lehet é? Minden említett kétségek Moró Úrnak helybenhagyó értekezése által, 's azon állításom által is, hogy én a' kérdéses két nyírésű 's általam vítatott juhokat természetben kész vagyok akárkinek bémutatni, eloszlottanak 's elenyésztenek: sőt

5.) Azon kérdés keletkezik itt: valyon a' gyengédedség, vagy is inkább szelíd tapintat (Zartheit) és a' fínomság egymástól különböző tulajdonságai é a' gyapjúnak? 's mi következése van ezekre a' többszöri nyírásnak? mind a' történt dolgok, mind a' vítatások, mellyek gazdasági Tanácsos Köhler Urnak értekezéseiből folynak, már feltaláltatnak azon vítatásokban, mellyek feljebb a' Morvai 's Sziléziai egyesűletek ülései alkalmával tartattak,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

's a' mellyek feljebb az 1 — 2 és 3 pontok alatt foglaltatnak, mivel ezeknek fejtekeztetése alkalmával jelen lévén Köhler Ur is, azokra nem kevéssé hatott bé. A' mi különösebbeket egyébiránt ezen pontokra nézve még lehet megjegyezni, következnek, t. i.

6.) Azon állítása Weiszenburg Urnak, hogy a' gyapjút nehéz zsírosan eladni.

7.) Azon ellentmondás, melly tagadja, hogy két nyírás által több gyapjú kerűlne a' juhról mint egy nyírás által.

8.) Kétségeskedik Köhler Ur a' több nyírésű gyapjúnak jósága 's használhatósága felől, 's nem hiszi olly alkalmatosnak, mint a' megérett 12 hónapos gyapjút.

9.) Hogyha a' gyapjúszál hibás végű, a' többszöri nyírás által ugyan azon gyapjúszálnak hibás végűsége megszaporíttatik, mellyből készült gyapjúfonalnak hibás vólta is következik.

10.) A' házi gazdálkodásnak megzavarása a' megváltoztatott elletés ideje, a' szopós bárányoknak veszedelmeztetése, 's annak tapasztalása, melly rosszúl telelnek ált a' csupasz juhok, elenyésztetik azon nevekedett hasznot, melly a' többszöri nyírásból hárámolhatik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

11.) Az anyajuh nyájaknál nem lévén alkalmaztatható (t. i. a' többszöri nyírás) a' meddő nyájak pedig (itt talán az ürük értetnek) csak gyapjokkal adván jövedelmet, ezeknek használása a' mint hogy nem tenyésztenek, nem szaporítanak, a' szaporodásból való jövedelmet elenyésztetné: végre

12.) Az egész javaslat csak oda megyen ki, hogy azon tenyésztők is termeszthessenek rövid gyapjút, kiknek hosszú gyapjút termő juhaik vagynak.

(Ehrenfels feleletje következik.)

Tagadni nem lehet, hogy ezen vítatásokban valamivel több keveredett, mint a' tiszta igazságra való törekedés hozná magával. Ellentmondásban fényleni, emberi érdekeket pártolni, az avúltat dícsérni, az újat gyalázni; vagy engemet 's a' tárgyat fel nem foghatták némellyek, vagy itt és ott meggyőződés nélkül tartattak a' beszédek 's ellenvetések, mint az rendszerint a' hevesebb vítatások alkalmával szokott történni. Ezeket taglalni 's megvilágosítani tisztemmé vállalám.

Ezeknél fogva rövideden (mondja Ehrenfels) előhozom még egyszer indító okai-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mat, mellyek engemet ezen tenyésztési módra birtak.

Ez előtt egy évtizeddel, a' rövid és a' báránygyapjúk megvettettek, a' legfínomabb báránygyapjút rövidsége miatt fele árán adták az egynyírésű gyapjúnak. A' rövid gyapjúból kézi fonás által durvább fonal készült. Akkor a' gyapjú rövidsége hármas hiba volt. A' rövid gyapjú a' gyártásban, következésképen a' kereskedésben is becstelen vala, és csak némelly Negretti fajoknak vala termése, nem az eredeti Electorálisoknak, és a' tenyésztés folytában előhaladó fínomságot hátráltatta. A' rövid gyapjú, ha a' fajosítás vagy is korcsosítás (Kreutzung) által eszközöltetett is, noha fínomsággal vala párosúlva, olly annyira szállította az egyes gyapjúk mennyiségét vagy is sulyát, hogy az abból hárámló pénzbeli bevétel a' gazdasági érdekeket sajnosan sértette. A' nemes gyapjújú juhok tulajdonságai között, a' fínomság első, a' hosszúság pedig másodig rangú vala. — Moró Úr 1812-ben és azontúl a' Roschburgi hosszú gyapjúból, melly gyakran négy hüvelyket is meghaladott, olly posztókat gyártatott, millyenek ma rövid gyapjúból csak az avatásnak 's nyírásnak (apretur) alkalmaztatása által

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tetszőleg, de nem a' rövid gyapjúnak különös természeti tulajdonságánál fogva lehet készíteni, se azt nem lehet szebbé és tartósabbá tenni. Moró Úr, még ma is hosszú gyapjúkból gyártat, 's az ő posztóját, a' Tháer által ajánlott, egy és fél hüvelyknyi hosszúságú fürtözetű gyapjúkból készült posztóknál inkább keresik, 's ezek nagyobb figyelemben, becsben és kedvességben vagynak, 's tartóságok is nagyobb. Tetlegesen (practice) bé van bizonyítva, hogy a' hosszú gyapjú csak fínom legyen, a' posztó gyártásban is fentartja becsét, egyéb használhatóságát nem tekintvén is.

De a' mívtudomány (technologia), melly a' mi időnkben a' chémiaval minden tudományok között a' legnagyobb előlépéseket tette, először a' gyapotszövetekre fedezett fel fonó gépelyeket (Spinnmaschinen) mellyek által a' fonásra tett költségek a' kézi fonáshoz képest nem csak megkevesednek: hanem általok a' fonal is fínomabbúl 's egyenlőbben készül el. Hasonló gépelyeket vagy is erőmíveket igyekeztek alkotni a' gyapjú 's len fonására is. A' lennél azonban a' legnagyobb nehézségekre találtak. A' lengyártományoknak (Fabriken) fínomsága és jósága a' lenszálaknak természeti

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hosszúságoktól függenek. Tudjuk micsoda gazdai fogásokkal eszközlik a' Hollandusok és Belgák a' hosszú lent. Azonban a' lenszálak hosszúsága ellent áll az erőmívekkel való gyárthatásnak. Hogy lent lehessen rajtok fonni, előbb hosszú szálait kurtává kellett tenni; a' len testét mintegy meg kellett oszlatni, azután öszvecsomósítani (filzen) és mintegy gyapjas formájúvá tenni. De ekkor a' belőle készült gyártomány nem vászonnak neveztetett, hanem batistnak, 's a't. 's így van a' len erőmívi szövet mostanig, 's csupán más vagy helyettes állató részekkel, (surrogatumokkal) kevert szövetekre fordítatnak erőmívek, a' finom vásznak készítésére pedig nem használtanak.

A' pamut és len között állott a' juhgyapjú. — Azon nehézségek, mellyek a' gyapjúnak erőmívek általi fonásának ellenében állottak, már a' pamut és len erőmívi szövetek történeteiben előfordúltak. A' nehézségek a' szerént kevesedtek, a' mint közelítettek a' gyapjúban a' pamut rövidségét eszközölni. A' rövid juhgyapjú könnyebben csomósodik, 's jobban hagyja magát erőmívi szövetté készíteni. Immár a' posztógyártas erőmívi szövés módjára alapúlván, a' rövid gyapjú kerestetett, 's in-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kább megelégedtek több, sokkal alábbvaló fínomságú gyapjúval, csak rövid legyen. A' rövid fürtözetű gyapjú kívánása a' kereskedés tábori lármájává vált, 's innen eredt ama nagy tiszteletű Thaernek eltévedése is, és azon nyilatkoztatása, hogy a' gyapjút választó (Wollsortirer) immár nem a' fínomság fokaira, hanem csak a' fürtözetre (Stappel) ügyel: — mert a' gyapjú fínomságát a' gyáros a' posztó könnyűségével, és a' posztónak nyírás, avatás által való elkészítésével pótolja ki látszólag, de valyon így maradhat é az? valyon a' látszóság nem fogja é elveszteni igazát a' valóság mellett? Nem fogja é a' fínom gyapjú, ha a' közép fínomnak rövidségét, 's ez által az erőmívi szövésre való alkalmasságát bizonyítja, a' közép fínomot homályba helyheztetni? — Nem bizonyítá é meg Moró Úr tetlegesen, hogy az én 4 hónapos növetű gyapjúm azon terhet bírá meg, mellyet a' 12 hónapos növetű gyapjúból készült posztó? 's nem nyer é a' tartósság, a' fínom rövid gyapjúból készült posztóknál? mellyet úgy látszik most, az avatás és nyírás által, látszólag fínom szövetekben kevésbé találunk fel? Az illős rövidségnek az erőmívi gyártás tekintetében tagadhatatlan becse vagyon. Ezen be-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

cset azonban nem az első tulajdonságnak, t. i. a' fínomságnak köszönheti, hanem az előtti másod tulajdonságnak a' hosszúságnak, melly másod tulajdonság most a' rövidség, Moró Úr mesteresen mondja mint művész:

„A' Merinók ezen új használati mód-
„jának jósága, midőn annyira kerestetik a'
„fínom rövid gyapjú, világos, különösen a'
„következendő okoknál fogva 's a' t. (lásd
„feljebb a' Moró Úr előterjesztését).

Lehet é a' legalkalmasabbb és ügyesebb férjfiútól a' mai időben világosabb, tisztább és helyesebben erősített ítéletet kívánni? ítéletet, mellynek sem Bécsben, sem Brűnben nem mondott ellent senki a' gyárosok közzül? mi csuda tehát, hogy ezen okok az első és legtisztább indítványok (motivumok) valának új juhtenyésztési módomra, 's alapjai valának gyártási próbatételre való határozottságomnak is? Rendszerem mellett áll nem csak helybehagyással, de tellegesen is a' gyártók világa.

De miként támogattatik újmodi juhtenyésztésem a' tenyésztő előtt, a' nemesítés, a' jövedelem nagyobbítása 's a' házi gazdaságnak megzavarhatása, 's minden érdekeinek tekinteteiben?

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Csak rövid rajzolatban emlékeztetem itt azokról, mellyeket már fentebb e' tárgyról itt ott előadtam.

Mi legyen a' valódi nemesítés, ma már nem feladat (problema), ez, valamint a' lótenyésztés az eredeti Arabson, úgy alapúl az állandó tulajdonságú nemes Merinó juhfajon. A' nemes juhnak több fajtái vagynak, mellyek éghajlati és táplálati különbség és tenyésztési fogások által állottak elő. — Hogy ezeket jól osztályozhassuk (classificalhassuk) minden önkény nélkül faj és nemes gyapjút termőkre kell őket megoszlatni. Fajjuhok csak azok, mellyek tulajdonságaikat változatlan megtartják ivadékaikban is; nemes gyapjújú juhok azok, mellyeken ugyan időnként vagy éltök fogytáig fínom gyapjú terem; de ez csak korcsosítás terménye; az az, változó, nem állandó tulajdonságú állatok, mellyek úgy szólván személyes tulajdonságaikat utódjaikban nem tartják meg.

Az Electorális juhnak, a' legtökéletesebb juhtól az Eskuriáltól vévén eredetét, melly Németországban állandóvá tétetett, köszönhetjük Európa legfínomabb juhait. Mint hajdan Spanyolország az Eskuriálokban, úgy mi most Németországban az Elec-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

torálisokban találjuk a' lehető gyapjú finomság tökéljét. — Én egy állandó tulajdonú eredeti Electorális juhsereget sem ismérek, melly egy, vagy egy és fél hüvelyknyi rövidségű gyapjút termene 12 hónapok alatt, 's ezen tulajdonságát utódjaira is áltplántálná. Azon példány, mellyet bóldogúlt Státus Tanácsnok Thaer Brünbe küldött egy fél Electorális, és fél Negretti juhnak vala ivadéka, mellyet én Brűnben azonnal vítatás által jegyzettem meg, 's a' legrövidebb gyapjú egy esztendős kosról kerűlt, melly rajta 8 hónapokig nőtt, 's nyújtott állapotban két hüvelyk hosszaságú vala. — Moró Úr, ki annyi sok juhseregeket látott és ítélt, 's épen ollyan megkülönböztetett juhismérő, mint gyáros, a' következendőt állítja tapasztalása után, hogy t. i. „soha „sem fogja azt a' tenyésztő elérhetni, hogy „juhai, mellyek most a' legfínomabb 's „legnemesebb gyapjút termik, melly azon„ban 12 hónapok alatt 3-tól 4 és ½ hüvely„kig hosszúvá nevekedik, annyira megrö„vidíthessék, hogy ennyi idő alatt csak két „hüvelyknyi hosszúságút teremjenek.

Immár azon kérdés állott a' téren, miként lehessen a' gyártás kívánatit, t. i. a' rövid fürtözetű gyapjút az eredetiség és tu-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lajdonságbeli állandóság feláldozása 's elvesztése nélkül kiszolgáltatni? Én a' természetet több próbatételeimmel válasz adásért megkérdettem mintegy, 's mindég azt felelé világosan 's tetlegesen: „vagy korcsosítás (Kreuzung), vagy két három nyírás által;" vígyázva léptem ezen képlettel (idea) a' közönség eleibe, — a' gyártás a' többszöri nyírás mellett szovatolt; a' juhtenyésztő ezen mívelés által biztosságba helyhezi az eredetiséget, 's így új tenyésztési rendszerem által, egy megtisztított 's tetleges indítványt (motivum) alapítottam a' tenyésztők részére.

A' jövedelmi jó következetek önmagok által támogattatnak. Maga Moró Úr helybehagyó nyilatkoztatása alkalmával megmondotta szinte, hogy a' többszöri nyírás által a' gyapjú mennyisége szaporodik? kétséget nem szenved; 's a' mi becsét illeti, azt tette hozzá, hogy az így készített gyapjúnak mázsája 10—20 pengő forintal drágábban fizettetne meg. — Ehez azt teszem, hogy az ár nevekedni fog, mennél inkább elterjed azon isméret, hogy a' fínomabb gyapjú csupán ezen mívelés által emelthethetik fel a' gyengédedség (Zartheit) és jó tapintat legmagasabb fokára, sőt e' részben a' bárány-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjút is felülhaladja. Tetleges tapasztalásom szerint két nyírás által egy juhról fél fontal nyerek több gyapjút. Noha ellent mond gazdasági Tanácsnok Köhler Úr ezen következetnek, 's azt jegyzi meg, hogy a' két nyírású juhok egy nyírásúakká változtatván által, ekkor több gyapjút adtak vólna. Egybehasonlítás után szólván, ez magának ellent mondó állítás, mert minden helyretermő (reproductivus) erővel felruházott testek vagy létszerek (organumok) hirtelenebben termik helyre (reproducálják) magokat, ha mesterségesen, vagy erőszakosan megsértettek, mint az ember-fő haja, és a' leberetvált szakál bizonyítja, sőt az egy kaszállású rétek sem adnak annyi szénát, ha t. i. a' föld ereje hasonló, mint a' kétszer kaszáltak. Azonban én tapasztalásból beszéllek, Köhler Úr észrevételek következésében, 's ezek idegenek tulajdonai é, vagy a' magáé? ezen hatalmaknak (potentiáknak) egyenlő sujt adok, annyi igaz, hogy ezekből egy igen és nem keletkezik. A' tapasztalás minden évben részrehajlás nélküli ítéletet hozhat, — koplaló nyájaknál 's tenyésztésnél az én új bánásmódom nem használható. Mennyi vész el 12 hónapok alatt a' fínom gyengéded gyap-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

júból szakadások, dörgölődzés és kopás által, mellyeknek a' rövid 6 — 4 hónapos nincs annyira kitéve? Maga ezen veszteség sokat levon a' gyapjú mennyiségéből és sujjából.

A' házi-gazdaság is kevéssé zavartatik meg ezen új használati mód által. December, Januárius és Februárius havaiban mindenhol othon tartatnak a' juhok; jaj azon juhtartásnak, melly erre nincs elkészülve! (hogy t. i. bőven legyen téli takarmány). Mit árthat az a' házigazdaságnak, ha én nyíratlan juhok helyett nyírottakat táplálok? Jaj azon juhtenyésztésnek, melly ollyan istálói rendet tartana, hogy a' tenyésztő abban a' levegői mérsékletet tetszése szerént ne kormányozhassa! *) Hol a' gyenge most született bárány kiálhatja a' hideget, kiálja azt az újontan nyírt állapodott idejű juh is.

Ezekről, és minden gazdasági indítványok érdekeiről a' következendő ellentmondó vitatások alkalmával többet. Csupán

*) Itt túl megyen Ehrenfels az igazság határain véleményem szerént, mert olly akolban is igen egésségesek a' juhok, mellyek nyiltak és hidegek, csak nyári és téli eledelök 's italok legyen jó. — De hogy a' téli nyírás a' meleg aklot megkívánja, kétséget nem szenved.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

azt kérem még, hogy az előbocsátott indítványok (motiva) szem előtt tartassanak.

„Az 1-sőre: Hogy t. i. sok évi tapasz-
„talás bizonyítaná hogy a' magas finomság
„és selymesség csupán szabályos (regularis)
„fürtözetű gyapjúknál található, melly tö-
„mött, és természeti tulajdonságainál fogva
„rövid fürtözetű, nem pedig azon nyájak-
„ban, mellyeknek juhai magas állású, 's
„hosszú fürtözetű gyapjút termenek."

Ha a' fentebbi állítás beszéd helyett, egy új oskolának lenne tapasztalása, minden illendőséggel szólván, sok évi tapasztalásnak még sem neveztethetne, mert minden magas finomsággal bíró nyájai Németországnak, az Electorális juhok véréből származtak, és nem igen régólta. Történetileg bébizonyítható, hogy én ismértem meg legelőször az Electorális juhokat. Én valék az első, ki forma szerént kikiáltottam azt, hogy Németország felülhaladta Spanyolországot. Ellenem sok esztendei tapasztalást nem lehet felhozni. Tudjuk millyen fürtözetűek valának az Electorális juhok Lohmenban, Roschburgban, Reusznál és egész Szászországban. Én 33 esztendős juhtenyésztő vagyok (mondja Ehrenfels), de nyilvánosan meg kell vallanom, hogy én a' gyapjúnak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

legmagasabb finomságát és gyengédedségét (Zartheit) a' rövid sűrű fürtözetűkben, az az a' megnemesített Negretti juhokban soha sem találtam. Ha ez történhetett vólna, úgy képzelményemet (ideal) t. i. az elveszett Eskuriál juhot régen megtaláltam vólna, mellyet még most is olly félelmesen keresek 's életre hozni törekedek.

Tetszett é olvasni mit Thaer a' fürtözetről írt? 's mit én az ő fürtözetről (Stappel) írt tévesztő tanításáról írtam? Hogy lehet megfelejtkezni arról, a' mi ezen tárgy felett már elintéztetett, 's még is okszeres (rationabilis) ítéletet tulajdonítani magának? Nem lenne é ez, mint a' törvénytudó mondja, törvény vagy is ólom nélkűl való lövöldözés? De ha az említett hatalomnak (auctoritas) nem engedünk is, tehát haljuk meg csak, mit az újabb idők legnagyobb gyapjú ismérője Moró Ur mond a' fürtözet (Stappel) felől.

„A' gyapjú gyengédedsége (Zartheit) „a' gyapjúszálnak formálódásából származ„zik a' fürtözetre való tekintet nélkűl. Az „én látásomnál fogva mindegy a' gyártás„ra, akár millyen legyen a' fürtözet alakja. „Az első gyártási fogás alkalmával úgy is „nagy változásokat szenved a' fürtözet, mi-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„dőn a' gyapjúszálak fínomsága változha-
„tatlanúl megkívántatik, 's ezek illy ma-
„gas fokon állván, bárha nem sűrű fürtö-
„ket formálnak is, még is alkalmasok a'
„gyártásra, 's egyenként is elválhatnak egy-
„mástól, sőt a' czérnásodáshoz is *) köze-
„líthetnek, és a' közönséges elnevezés sze-
„rint valósággal czérnásodottak is lehet-
„nek a' nélkűl, hogy az fínomságoknak és
„használhatóságoknak ártson. Tapasztalá-
„som szerint ez nem okoz a' gyártásnak
„semmi akadályt, noha a' tenyésztők majd
„mindenkor ellenkező véleményben vala-
„nak **). Valamelly gyapjú fínomságának
„megbírálásánál első vizsgálatot a' gyap-
„júszál mivóltára, nem pedig a' gyapjúfo-
„lyam alakjára kell fordítani 's a' t.

Ezen oktatásban tetleges (practicus) igazság, következetség, tapasztalás, részrehajlatlanság, és természeti bölcseség fekszik.

*) Czérnásodásnak neveztetik, mint azt az I-ső kötetben bővebben is látni lehet, midőn a' gyapjúfürt pászmácskáinak végei sróf formán üszvecsombókosodnak.

**) A' czérnásodás, és szerfelett ritka állású gyapjú, bár legyen a' legfínomabb, azért becstelen a' tenyésztők előtt különösebben: mivel ezen tulajdonságok mindég a' gyapjú csekély mennyiségével járnak együtt.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Minden magas fínomságú juhoknak, mellyeket én a' juhkiállítás alkalmával Bécsben és Brünben láttam, hátokon 's első hevederöken (keresztcsontjokon) egykevéssé nyilt fürtü vala a' gyapjú, nem zárt, melly a' Negretti faj tulajdona. Azok, mellyek magas fínomságúak és nem nyilt gyapjú folyamúak valának, fürtözetjöknek végei csiga formán valának öszvekanyarodva, 's a' gyapjúfolyam külsője csombókosnak látszott, mintha apró gyöngyökkel lett vólna béhintve. Az illyen alakú gyapjúfolyam, mellyet a' gyapjúkereskedók csombókosnak (knötrig) neveznek, hibásabb, mintha a' szálak egyenesen végződnének (melly esetben rendszerint nyilt egykevéssé a' folyam). Én csak két példányokat láték a' kiállítások alkalmával, mellyeknek a' magas fínomság mellett a' nevezett hibái nem valának, 's a' mellyeknek sűrű zárt folyamjok és szabályos habozatú gyapjok vala. Ha általánosan akarjuk a' gyapjúfolyam alakja szerint osztályozni (classificálni) a' magas fínomságú nemes juhokat, ezek

a.) Ollyanok, mellyeknek mint az eredeti Electorálisoknak gyengédeden zárt, inkább nyilt folyamjok vagyon mint tömött, 's mellyeknek gyapjúszál végök in-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kább egyenesen megyen ki, mint bevonúlva vagy is kanyarodva.

b.) Ollyanok, mellyeknek folyamjai az elébbiekhez képest zártaknak látszanak, de kissebb mennyiségű gyapjút adnak mint az elébbiek, öszvecsombókosodnak vagy is czérnásodnak, t. i. a' fürtöcskék végei csomókba kanyarodnak öszve.

c.) Ollyanok, mellyeknek gyapja sem nem síma, (azaz göndörség vagy is habosság nélkül való) sem nem czérnásodott, hanem olly fínom hajlásai 's göndörségei vagynak, hogy a' gyapjú víz módjára habozva néz ki. Az illyen utóbbi állású gyapjúfolyam a' leghibanélkülvalóbb nemes gyapjúnak külső képe; ez zárt (geschlossen), és szabadon szólván, ez képezi az elveszett eredeti Eskuriál juhot. De az illyenek igen ritkák, 's még ezeket ezentúl kell állandóvá, és ezen faji tulajdont megtartóvá tenni, és ez még most nem szabálynak (regulának), hanem csak a' szabály kivételének neveztethetik.

Az én, másokéhoz hasonlítva, bizonyára sok évi tapasztalásaimnál fogva az 1 szám alatt jelelt állítás következendő módon változik 's áll meg.

A' gyapjúnak legmagasabb fínomsága

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

és gyengédedsége az Electorális juhoktól származik. Ezeknek eredetije (originál) nem bír zárt gyapjúfolyammal. Ez a' Negretti (vagy Infantadó *) törzsöknek és az ezekkel korcsosított (gekreuzt) különbféle fajtáknak tulajdona. Soha sem találtatott a' legmagasabb fínomság 's gyengédedség a' Negretti juhok gyapjúfolyamjaiban. A' legmagasabb fínomság és gyengédedség (Zartheit) épen a' legritkább gyapjúfolyamokban találtatik, mellyeknek egybefüggése olly könnyen megoszlik mint a' gyengéded bárány-gyapjúnál. — Lohmenban a' legfínomabb gyapjú apró pászmátskákba alakúlt, 's ezek különváltak a' gyapjúfolyam többi részeitől. Igaz ugyan hogy ez, az Electorális juh hiányaihoz számíttatik; de ha a' legmagasabb fínomságról vagyon a' szó, és hogy millyen alakú gyapjúfolyamban találtatható az tetleg: tehát a' fentebb írtra kell mutatni, hogy azon előítéletnek ellentmondassék, mintha a' legmagasabb gyapjú fínomság és gyengé-

*) A' Negretti és Infántadó juhok mind testalkotásokra, mind gyapjok minéműségére sokat hasonlítván egymáshoz, a' tenyésztők megváltva élnek ezen nevezetekkel, az izmosabb termetű sűrű 's aljasabb fínomságú juhoknak 's gyapjúknak nevezése alkalmával.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

dedség a' Negretti folyamokban megegyeztethető lenne.

Maga az Eskuriál juh is, melly az Electorálisok és Negrettik (vagy Infántadók) hibái közt, az egyesített jó tulajdont fogja adni, megszűnik Eskuriál lenni, mihelyt szerfelett tömött Negretti folyamúvá válik. Azon vonalok (lineák) mellyeknél a' legmagasabb kezdődik 's végződik gyengédeden vagynak megjelelve. A' legmagasabb fínomság nem a' folyamtól függ; legkevésbé található a' természet szerinti rövid, sokkal gyakrabban a' hosszú gyapjúknál. Legyen szabad nekem azon történeti útasítast itten ismételni, mellyet a' rövid 's hosszú gyapjú eredetéről ezen czím alatt: „Gondolatok a' Merinó juhról" a' gazdasági újságok czímje alatt ismeretes folyóírásban 1830-ban a' 86-dik szám alatt előbeszélltem.

Midőn az Electorális juhnak eredeti törzsöke Spanyolországból megérkezett, a' gyapjú fínomságban ugyan az Eskuriál juh hátrább állott, mint később Németországi ivadékai, de több jó tulajdonságoknak öszvesűlése miatt kevésbé valának tulajdonságai azon hiányok, mellyekkel az ivadékok bírnak, az az, tökéletesebbek valának általadatások vagy is költöztetésök ide-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

jében. Az éghajlat, eledel, 's nemzés fejtették ki együtt véve, legelőször Lohmenban, mit dolgozhat vagy tehet a' természet. A' párosításnak 's fajúlásnak következései, mihelyt a' hágó kosok csupán a' fínomság okfője szerint választattak, Lohmenban a' gyapjúnak czérnásodása és hihetetlen kevesülése által nyilvánosították magokat legelőször. Hol sovány vala az eledel 's legelő, melly által kevésbé nőhetett a' gyapjú hosszasága, hamarébb észrevétetett azon hiba a' gyapjú mennyiségének mérése alkalmával, mint a' látási észrevétel által; így tétetett ezen hiba (t. i. a' gyapjú ritkaságából eredt kis mennyiség) majd nem állandóvá.

Ezek Roschburgban korábban a' hizaló és istálózási táplálat módjai alkalmával vétettek észre. — Itten az állati test szerfelett megnagyobbodott, 's következtette a' bőrnek is kiterjedését vagy is kinyúlását. A' bőr létszerei (organumai), vagy az ott elszórt haj vagy is gyapjúszál hagymái (Harzwiebel) nem a' nemzés által formálódván belőlről, és nem szaporíttatván a' bőr külső okok miatt nevekedő kiterjedéséhez alkalmazva; hanem ezek által inkább csak jobban fejtődzvén ki, és mint-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

egy széljelebb tolatván, a' bőrnek eredeti, 's születés, nemzés által nyert szövetében, épen olly kevéssé lehetett a' legtáplálatosabb étetés vagy eledel által is a' nevezett gyapjúszál hagymáit megszaporítani, mint a' főben szemgolyót kettőnél többet előállítani nem lehet. Minden gyapjúszál hagymátskából csirádzik 's nevekedik; a' hol ez hibázik, ott nem nő gyapjúszál, és a' bőr csupaszon marad. Mennél nagyobb tehát a' test, annál kiterjedettebb a' bőr; mennél kiterjedettebb vagy is kifeszítettebb ez, annál távolabb vagynak egymáshoz a' gyapjúszál hagymácskái, és annál ritkább gyapjújú a' juh. — A' gyapjúszál hagymái ezen kevésbé szorúlt, vagy is tömött állásban, megnagyobbodottak, tökéletesedettek, mint azon fák, mellyek az erdőkben megritkíttattak, 's illyen idomban szolgáltattak a' gyapjúszálaknak több tápláló nedvességek. A' nagyobb mértékben tódúló táplálat csupán a' gyapjúszálnak meghosszabbodása által emésztethetett meg, vagy is fogyasztathatott el, minekutánna alapos létszereknek (a' hagymáknak) nem létte miatt meg nem sokasodhattak, vagy is sűrűdhettek, és így állott elő Roschburgban egy osztálya az Electorális juhnak, melly 4 — 5 hüvelyk-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nyi hosszaságú gyapjút termett, és az eleintei gyapjú sujjatlanságát szálainak hosszaságával pótolta ki. — Ezen fajjuhok a' mi időnkben gyaláztattak, és nemzés által vissza idomíttattak (zurückgebildet). — Nem mindnyájan tudták mit tselekedtek. Ezen gyapjútermény, mind a' pénzbeli következetek, mind a' gyári használhatóság tekintetiben megtartja becsét másokkal egybehasonlítva is, 's módot szolgáltatott ez, az Electorálisok született hibáját lehetőleg jóvá tenni. Ez által a' leghosszabb 's használhatóbb fűsű gyapjú nyeretett meg, vagy is eszközöltetett, melly posztógyártásra is alkalmas. A' gyapjú sujja származékosan (genetisch) nevekedett jobban jobban, 's mennyit szolgáltathat ezen juhfaj, az egészet vévén, új juhtenyésztési rendszerem által, melly az illy fajta Electorálisoknak két és háromszori nyírásából áll, megbizonyítottam.

Másként dolgozott amaz okszeres (rationabilis) juhtenyésztő Schnetger Machernben. Ő rövid tömött fínom gyapjút keresett, 's egybehasonlítás által csak hamar felfedezé, hogy ő a' Roschburgival ellenkező fajt tenyészt. Az ő állatjai kissebbek valának, és a' bőrnek kissebb kiterjedés énél vagy is csekélyebb feszültségénél fogva sűrűbb va-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

la rajtok a' gyapjú állása. Ő mérsékletten étette juhait, 's nem eszközlötte mintegy mesterkézve a' gyapjúszálat hosszúra növesztő nedvességek tódúlását. Ő czéljaihoz alkalmazott eredeti bőrszerkezetű juhokat keresett törzsököknek, 's a' származtatás által állandóvá eszközlötte, a' megírt móddal létesített Electorális juhait. Igy történt hogy magában Szaxóniában nehány órányi távolságra, két osztályú Electorális juhokat lehetett találni, mellyek a' gyapjúnak némi tulajdonságára nézve egymástól ellenkeznek, — mind ezek a' nemzés vagy is származtatás fő ereje által történtek, melyhez járúltak a' levegői mérsékletnek és eledelnek befolyásai.

A' 2-dik és 4-dik pontokra. Engem nem értettek meg, és igen hibásan terjesztették el rólam, hogy én az én két és három nyírésű juhaimról azt állítottam vólna, hogy 3—4 hüvelyknyi gyapjú hosszúsággal természetes ki nem nyújtott állapotban is bírnának. Miként értettem én 's kívántam értetni e' dolgot, Bécsben és Brünben az asztalra terített számos gyapjúfolyamokkal bizonyítottam, és Moró Úr körülállásosan jelenté, miként mérkélte a' gyapjúfolyamo-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kat, és szálainak hosszúságát kinyújtott állapotban, 's miként találta ezeket.

Azon jelentés, mellyet Moró Ur az egyesületeknek beadott, szó szerént azt foglalja magába: „Én mind a' két példányokat, mellyek két és három nyírésűek valának, különbféle mérkélés alá vettem, 's az egyes szálakat kinyújtva visgáltam, melly alkalommal úgy találtam, hogy a' hat hónapos gyapjú (melly két nyírésű) általánosan két és fél hüvelyk hosszúságú, és a' négy hónapos (melly három nyírésű) két és egy negyedrész hüvelyk hosszúságú vala."

Tettel nem lehet jobban kivilágosítani, mit, és miként akar az ember értetni. Az így nyírott juhokat Meidlingban közel Bécshez ki is állítottam, minden tenyésztők láthatták őket, többen nézték is December vége előtt és után. Kívánhat é több értesítést a' legkételkedőbb is? Azon juhok, mellyek két nyírás által két és fél hüvelyknyi hosszúságú gyapjút adnak, (mind a' két nyírási gyapjút összetévén) 4 és $\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszúságú gyapjút fognak mutatni 's a' t.

Szükségesnek vélem azonban megemlíteni, hogy 1806-dikban és 1807-dikben Roschburgból szállított juhaim közt találtattak ollyanok is, mellyeknek fürtözetbe-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

li magasságok 4 hüvelyk vala. De ezen juhoknak gyapja inkább sima vala mint göndör, és alig nyújtathattak öt és fél hüvelyknyi hosszúra; e' mellett ezeknek gyapjúszálai legvastagabbak, 's végei legegyenetlenebbek valának. — Még is megérdemlette vólna ezen juhfaj, melly nagyobb mennyiségben is adta a' gyapjút, hogy terjesztessen és míveltessen, mivel az Angol hosszú (fűsű) gyapjúkat adó juhokat kipótolta vólna, 's ezeknek gyapja hasonlíthatatlanúl finomabb vala. Csak igen kevés számban tenyésztve 's nemesítve tartottam én meg ezen faj juhokat.

A' 3-dikra: Az ezen pontban lévők közűl csupán azokra akarok megfelelni, mellyek a' Köhler vítatásaiban ismételve nem fordúlnak elő.

a.) A' Morvai és Szilézíai juhok egy nyírésű rövid gyapjút adnak. Ezt én nem úgy találtam, kivált ha a' Tháer 1 ½ hüvelykes hosszúságú gyapjúfolyamját vészem határozó pontjául a' rövid gyapjúnak, vagy a' gyárosok kívánatját, hogy t. i. a' báránygyapjú szűki alkalmas helyettes (surrogált) termesztménnyel pótoltassék ki. Minden Morvai és Szilézíai gyapjúk, nevezetesen a' Bartensteiné Morvában és Hennersdorfban,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Herczeg Lichnowszkié, Gróf Haugviczé, Gróf Daunné, Báró Fokelé Mannersdorfból és Altenburgból, Elsneré, Köhleré, Gróf Wrbnáé 's a' t. hosszabbak valának kinyújtott állapotjokban egy és fél hüvelyknél, és rövidebbek nem valának három hüvelyknél. Ez tett vagy is történt dolog, mellyet minden évi tapasztalás helybehágy.

b.) Az elletési mód, és Köhler Ur által a' 10-dik pontban megjegyzett változtatott elletési idő, megérdemlik hogy nyomosabban visgáltassanak meg. Moró Ur ezen nehézséget az által kívánta kikerülni, hogy csupán a' ridegekre kívánta a' kétszeri nyírást kiterjeszteni. Én az anyákat Decemberben vagy Januáriusban elletem. Ezen elletési idő olly hasznokat fedeztetett fel, mellyet a' kétszeri nyírás indítványán kivül is megszerettek. — Nagyon terhes juhokat nyírni kérdést sem szenved igen kétségés lenne; kevésbé veszélyes a' téli nyírást négy hetekkel később tenni, úgymint Január és Július végén. A' December utólján való nyírás azért jobb, mivel a' legelős juhseregeknél Mártiusig a' gyapjú annyira megnevekedik, hogy a' juhokat szabadban kiereszteni lehet. Azonban a' Januáriusi nyírás mellett is ha az anyák kényelmesen leellet-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tek, egykevéssé nagyobb vígyázat reá fordításával ki lehet a' juhokat a' szabadba ereszteni. Többet ezen téli nyírásokról a' következő tapasztalási előterjesztésekben.

c.) A' szaporodott nyírási költség a' csekélységek osztályába, a' krajczárral való gazdálkodásban esik, mellyet ugyan a' hazi-gazdálkodásban megvetni nem kell, de nagy czélok kivitele alkalmával figyelni sem reája. — Hogy az illy módú használat által félfontal több gyapjút, Moró Úr szerint pedig minden mázsáért 10 — 20 pengő Rftal jutalmasabb árt lehet eszközleni, mint az egynyíresű gyapjúért, meggyökeretleníti a' szerfelett fínom gazdasági meggondolást és számolást.

Minden nehézségek, mellyek a' 3-dik pontban érintettek, ismételtetnek és el is oszlattatnak a' Köhler vítatásaiban, épen úgy mint az előbbiekben a' 4-dik ponti kérdésre megfeleltem.

Az 5-dikre: hogy a' fínomság és gyengédedség nem ugyan azon gyapjú tulajdonságok, a' Bécsi vítatások alkalmával röviden ugyan, de elhatározottan és világosan megállapíttatott. „Hogyha hirteleni tekintettel „ezen szavak fínomság és gyengédedség „(Zartheit) egyet tevőknek látszanának is,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„mindazáltal szigorúabb bírálás, és okosko-
„dási szabályos visgálás által kiki el fogja is-
„mérni, hogy a' gyengédedségről megfogás
„a' fínomságétól különbözik. A' gyapjú gyen-
„gédedségeinek tulajdonsága alatt értetik
„annak lágysága, szelíd selymes tapintatja,
„melly a' bárányggyapjú tulajdonságaihoz kö-
„zelít (ezt néha vajgyapjúnak is szokták ne-
„vezni) mellynek tapintása alkalmával, kel-
„lemetes érzést lehet az ujjakban észreven-
„ni.“ A' gyapjú gyengédedsége tehát azon tulajdonság, mellyet a' legfinomabb posztónak megtapintása alkalmával érez az ember ujjaiban. Hogy ezen puha selymes, az érzetnek hízelkedő tapintat semmi által nem eszközöltethetik úgy a' gyapjúban, mint a' kétszeri, háromszori nyírás által, mind Moró Úrnak küldött gyapjúpéldányokból, mind különösebben az ezekből készített posztókból bebizonyosodott. Hallani lehetett ekkor jártas ismerőket hangosan ezt mondani, a' fínom gyapjú csupán ezen mívelés által engedi magát a' legnagyobb gyengédedségre emelni; valamint a' fínomságot látás, úgy a' gyengédedséget tapintás által lehet megismérni. Az illyen gyapjú nagyobb rúgóerővel bír, erősebb és használhatóbb mint a' bárányggyapjú; kitetszőbben múlja felül ezt

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' jó tapintatban is. Ezen faj gyapjú valóban sok új gyártmányok előállatását fogja szülni.

Miként lehet ezen tárgyat megvilágosítani? Az által, a' mi magát a' báránygyapjú gyengédedségét érthetővé tészi. Ezen faj gyapjú 4 vagy 6 hónapi növésnek terménye. A' mint a' báránygyapjúnak használhatósága megállapítatott, a' juhgyapjúnak többszöri nyírását helybehagyó okfő is kihirdettetett 's elfogadtatott. Az én belátásomnál fogva minden 12 hónapos gyapjúk túl nőtték, (überwachsen). Ezek a' megsárgúlt őszi levelekhez hasonlítanak, mellyektől a' selyembogár is durvább selymet ereszt. Virágzása korában kell a' juhgyapjút nyírni, melly négy hónapos korától 6 hónapos koráig tart. Ki nem emlékezik a' legfinomabb gyapjúk kedves kinézésére gyertyaszentelő körül? 's ki hiszi, hogy ez Május utóljáig így marad? Csupán a' nyírásnak és gyapjú mosásnak vagy is úsztatásnak kényelmesebb tehetése okozta a' divatozó 12 hónapi egyszeri nyírást, de nem a' hibásan állított termény megérlelésének szükséges vólta. Minden 12 hónapos gyapjú veszít a' juh testén, és túl növi magát. A' szálak végeiben a' növés megszűnik és a' végek elhalnak. Minden szál nyilvánosítja a' gyapjúnak elvirítását. A' gyapjúszálnak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

idősebb része a' fiatalabbtól mintegy rendesen megkülömbözteti magát, és mind a' fínomság, mind a' gyengédedség külön válnak ugyan azon szálban; ellenkeznek színökben is, úgy szinte tapintatjokban és izzadságokban (melly alatt a' gyapjúszálon lévő 's érezhető zsíros nedvesség értetik). Hogyha a' gyapjút, melly ugyan azon juhon termett, öszvehasonlítjuk: a' 12 hónapos gyapjút a' 6 hónaposhoz képest tapintatra nézve keménynek, szálára nézve, legalább végeinél, durvábbnak 's az egészre nézve becstelenítettnek fogjuk találni. A' hat hónapos gyapjúban való markolás alkalmával kivált gyári mosás után, úgy éreztet a' tapintat mintha vajba nyúlt vólna az ember.

Egy nagy gyapjú-kereskedő nem régen példányokat mutata nékem rövid fürtözetű gyapjúkból, mellyek igen magasra becsültetett electák valának, 's gyalázásképen hosszú Electorális gyapjúval hasonlítá egybe. A' nélkül hogy feleltem vagy a' gyapjút czérnává tekerítettem vólna, elvevém a' gyapjú-példányokat ellenkezőmtől, 's kérvén hogy szemeit bézárván válassza ki tapintat által a' fínomabbat. Itéletét a' hosszú gyapjúra mondotta ki kedvezően; a' próbatételt nyilt szemekkel is ismételtettem, és megint a' hosszú

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjú mellett szovatolt. Továbbá azt kérdezem: mellyik gyapjúból lehetne a' legfinomabb 's jobb tapintatú posztót (mert a' többi szövetekről kérdés sem támadhat) szőni? okszeres következtetéseknél fogva e'részben is ítéletét kezének érzete szerint mondotta ki. Ezután ő azt kérdé tőlem, honnan jönne tehát, hogy a' posztó-gyártó a' rövid, de alábbvaló tapintatú gyapjút többre becsüli? Felelém: mivel rövidsége, de nem fínomsága miatt, erőmívekkel való dolgozásra alkalmasabb a' rövid gyapjú. Mellyhez ezt tevém: állítsa elő a' posztógyártónak ezen fínomabb, de hosszabb gyapjút olly röviden 's még rövidebben, mint az Úr által magasra becsült electa gyapjút, bizonyosan a' fínomabbhoz fog nyúlni. Az olvasó ezen történeti elbeszéllésben világosabban találhatja megmagyarázva, mint minden más vítatások által.

A' 6-dikra: Weiszenburg Úrnak példája, hogy mosatlan nyirt gyapjúját alig tudta eladni, az előbocsátottaknál fogva ide nem illik. Én magam mondottam, hogy a' piszkos mosatlan gyapjú nem vásári árú. Ha a' piszkos gyapjúnak semmi elsősége nincs a' mosott felett, ki fogja venni vagy jobban fizetni? — De ha a' gyárosnak azt

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mondhatom: az én mosatlan gyapjúmban az általad különösen keresett legfínomabb rövid gyapjút feltalálod, — nem fogja é megpróbálni és örömest venni? Hogy végtére a' mosatlanúl nyírt gyapjú Moró szerint a' juh testén elosztályoztatván, és nyírás után gyári mosás által tisztává, szóval, épenséges mennyiségűvé tétetvén (az az, melly további mosás által nehézségéből semmit el nem veszíthet) a' kereskedésnek legbecsesebb terményévé költségek kímélésével válhatna, 's válni fog bizonyosan nem sokára: ki kételkedhetik róla? Ez által a' legvalódibbnak, a' legszebb külső is kölcsönöztetne!

A' 7-dikre: Hogy a' juh kétszeri 's háromszori nyírás által Köhler Úr szerint kevesebb gyapjút adna mint egy nyírás által, ellenkezik az észleggel (theoria), tapasztalással, hasonlatossággal és lehetőséggel. — Ezen tárgy már indítványaimnak előterjesztése által eléggé megvítatott.

A' 8-dikra: Köhler Úrnak azon hite is, hogy a' kétnyírésű gyapjú nem olly jó és alkalmatos mint az egynyírésű, hibás feltételekből ered, és annak nem okszeres következtetéséből. — Ki határozta meg, hogy a' gyapjú megérésére 12 hónapok vagy egy e-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gész esztendőnek lefolyása kívántatik? A' juh 24 hónapokig is viselheti gyapját a' nélkül hogy kihúljon vagy mint a' megérett alma a' fáról letörjön. A' bérekesztés (conclusio) hibás feltételben lévén alapítva, 's hibás hasonlatosságból következtetve, t. i. a' gyümölcsről a' gyapjúra tétetett az általmenetel, melly 12 hónapos korában épen úgy állíttathatna éretlennek mint 6 hónapos korában, mert a' gyapjú (különösen a' jól táplált egészséges Merinókról) 24 sőt 36 hónapokig is a' testen marad 's nevekedik. — Mikor lehet hát a' gyapjút a' testen érettnek állítani? Akkor, ha rendeltetéséhez képest a' gyártásra legalkalmasabban használtathatik. — Ha tehát a' 4 és 6 hónapos gyapjút alkalmasabbnak találja (mint valósággal úgy is van) a' gyáros a' gyártásra, mint a' 12 hónapost, úgy a' 4 és 6 hónaposok a' valódi érett gyapjúk, a' 12 és 24 hónaposok pedig az elérttek. Így áll a' tárgy pontos okszerességgel. Moró Úr tetleg (faktisch) megmutatta erőmértéke által, hogy a' 4 és 6 hónapos gyapjúból gyártott posztó azon terhet bírta meg, mellyet a' 12 hónaposból készült, hol fekszik tehát az éretlenség?

A' 9-dikre: Második oktalan következtetést von Köhler Úr a' többszöri nyírásból

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

akkor, midőn azt állítja, hogy minden gyapjúknál, mint az elért 12 hónaposnál, a' gyapjú végei rosszabbak, mint a' gyapjúszál többi része. Azonban csupán az elért gyapjúszálakban nőnek bé a' végcsövek, ezek halnak el, és a' gyapjúszál többi részeitől, színökkel, zsírjokkal és életökkel különböztetik meg magokat. A' szálvégek az idő béhatása által megrosszúlnak, vagy is az idő megkorhítja azokat. A' gyapjúszálak végei csak 8 hónapos korokban kezdenek durvúlni, mert épen ezen idő után kezd minden szálnak vége élet nélkül valóvá, csontosodottá és parázssá válni. Egyébiránt ezen kérdés is tetleges természetű. A' gyárosnak kell a' dolgot elhatározni. Észleges (theoreticus) taglalás tekintetéből, az 5-dik pontra mondottakat tessen kinek-kinek megolvasni.

A' 10-dikre: A' házi-gazdaság megzavarására nézve a' 3-dik pont taglalása alkalmával már többek mondattak. Itt még a' következendőket jegyezem meg.

a.) A' bárányoknak állított veszedelmeztetését a' téli nyírás és a' megváltoztatott elletési idő által. Honnan 's mitől jöhet a' veszély, meg nem mondatott. Akár megnyírt, akár meg nem nyírt juhot szopjon a'

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

bárány mind egy, 's inkább használ mint ártson. A' hol az elletési idő Novemberre, Decemberre vagy Januáriusra tétetett által, ott az úgy nevezett gyapjú evés a' bárányok legöldöklőbb szokásává vált. A' gyapjúevést némelyek betegségnek, mások fattyú étvágynak (appetitus spurius) és betegségi hajlandóságnak tartják. De ez puszta szokási vétek (Gewohnheitssünde) melly a' szopási vágyból származik, mellyből később betegség támad. Az elnyelt gyapjú nem emésztődik meg, a' báránykák gyomrában kis kemény laptákká válik, mellytől a' bárányok elszáradnak, satornyosodnak, végre elvesznek. Ezért vált szabállyá a' bárányoknak elválasztása; azonban a' szopás előkerülését naponként kétszerre vagy háromszorra szorítani, ismét más következetlenségeket von maga után. Az erősebb bárányok ellopják a' gyengébbektől a' tejet, 's az anyák végre hozzá szoknak ezen idegenséghez, melly a' gyengébb 's fiatalabb bárányok növésének elnyomását következteti. Ha pedig annyok mellett maradhatnak, minden alkalmat észreveszen az anya 's elkülönözi magát bárányával; 's valamint nappal, úgy éjjel is több ízben megszoptatja.

Az istálóban rekesztékek által az anya-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

sereg minden zavar nélkül külön osztályokba szaggattathatik oly formán, hogy a' nagyobbára egyenlő idejű bárányosok külön lehetnek, melly, ha egy seregben vannak (t. i. az anyák) meg nem történhet. Végre a' megváltoztatott elletési idő a' két nyírásra nézve semmit sem tesz, ez az egy nyírésű juhseregeknél is több helyeken, más tenyésztési okokból szokásba vétetett, 's a' ki azt próbálta, nehezen fogja elhagyni. A' hol az elletés Novembertől Decemberig történik, ott a' bárány még annya méhében élt az őszi tágúltabb legelők jótéteményeivel, 's az anyák jó erőben lépnek a' telelési időszakaszba. Sok és egésségesebb tejet szolgáltat ekkor az anyajuh; mert az istállói étetés a' legeltetéssel, és vetések étetésével váltva történik. A' legszigorúabb bétakarítása alkalmával is a' téli eledeleknek, gyertyaszentelőig mindenütt csak van takarmány, a' gyertyaszentelő utánni elletésnél rendszerint egyszerre áll be az eleség szűke is. Ha a' korai elletés alkalmával az anyák később szűkebben táplálttatnak is, a' meglehetősen felnevekedett bárányokat abrakolni lehet, melly által a' tej szűki kipótoltatik. A' nyári hónapok a' bárányoknak veszedelmesek; a' fögyúladások, hasmenés,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

keringősség gyakran előkerülnek ekkor. — Minden báránynyavalyák elvesztik erejeket a' téli megerősödött bárányoknál, 's a' két nyírást elmellőzvén is, a' jókori elletés a' legkedvezőbb támasza a' bárányok szerencsés fel nevelésének. *)

b.) Valyon lehet é például venni, nehéz vagy szerencsétlen telelésére nézve a' nyírott egésséges jól tartott juhoknak a' csupasz juhokat, t. i. ollyanokat, mellyek betegségek miatt vesztették el gyapjokat? Hogy azon juhokat nehéz kitelelni gyapjason is, mellyek betegségek által elgyengíttettek, ki merné tagadni? Egyébiránt a'

*) Hogy a' nyári hónapok veszélyesek igaz, de hogy a' télen elletett zárt 's gőzös aklokban nevelt bárányok közzül több keringősödik meg mint a' tél végén vagy tavasz elején ellettekből, mellyek mihamar legelőre kerülnek, nyomos tapasztalásom után merem állítani; 's hogy a' tél végén vagy tavasz elején világra jött bárányok szinte igen jók szoktak lenni, és hirtelenebben nőnek mint a' száraz és gyökér takarmányon tartott anyák télkezdeti bárányai, szinte tapasztalásból győződtem meg. Úgy vélem magának a' tavaszi melegnek, 's kint a' tiszta levegővel való élhetésnek nagy elsősége vagyon a' test fejtődzésére, a' zárt aklokban erőltetve eszközlött gőzös melegség felett 's a' t.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjúnak elvesztése vagy is lekopása a' nyavalya szerfelettiségére 's rendszerint a' gyúladósokra mutat, mellyek mint az embereknél, úgy az állatoknál is visszalétszerűlést (reorganisatio) kívánnak. Ezen esetekben az erő meg van törve, és ha az illy mezítelen juhok elvesznek, haláloknak nem közelebbi oka a' csupaszság, hanem az azt megelőző 's betegségek által alászállított állati erő egéssze. Az egésséges nyírott juh csak könnyebben kiállja az istáló mérsékletét mint az újontan született nedves bárány, nagy külömbséget is lehet a' betegség által megkopaszodott és megnyírt egésséges juh között észrevenni. A' betegségek a' gyapjú gyökerét elválasztják a' testtől, és minden gyapjútól nyom nélkül simítják meg a' bőrt. De az olló a' legtisztább 's jobb nyírás után is a' gyapjúnak némi részetskéit a' bőrön hagyja, úgy annyira, hogy ha mind a' két mezítelen juhot kézzel illetjük, az egyik csupasz húst vagy testet, a' másik pedig még egy kevés gyapjú fedezetet éreztet, és vétet észre.

c.) Azon több takarmányt, mellyet ezen új tenyészstési mód kíván, nem a' kétszeri nyírás, de a' korai elletés kívánja. Két három hónappal húzamosabban étettetnek

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

(t. i. száraz takarmánnyal) esztendőt által a' korai bárányok. Azonban a' melly gazda ezen szorgalomnak (industria) áldozni nem akar, vagy nem tud, az maradjon a' régi mellett! az tenyésszen inkább sertéseket, vagy maradjon a' durva juhok tenyésztése mellett.*) Ki fog többet bévenni és reá kevesebbet költeni? A' gazdasági számolás nem isméri ezen feladatot. Az én nyírási időszakaszom Decemberben vagy Januáriusban, midőn a' legelői nyájak is othon vannak, nem kíván több takarmány étetést, mint az egynyírésű juhok; sőt ellenben a' nyírott juhok jobban esznek válogatás nélkül, és a' kullancsok által (melly itt ott nagy ostor) nem háborgattatnak annyira.

A' 11-dikre: Ha az anyajuhoknál az új

*) Ezen állítás nyomos lenne akkor, ha a' korai elletésnek a' gyapjú fínomságára befolyása lenne, melly épen nincs úgy. A' korai elletés azon okfőből kezdődött, hogy a' téli bárányok több gyapjút adván, a' reájok tett költsé'et kamatolva térítik meg, és így itt a' jövedelem számlálása jött tekintetbe, e' vala az indítvány (motivum). Így tehát ezentúl is ezen szempontból indúlván, kövesse azt kinek tetszik 's hasznosnak látja; de azért korai elletés nélkűl is lehet hasznosan, 's ítéletem szerint hasznosabban fínom juhokat tenyészteni. Erről alább bővebben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

rendszer kivihető nem lenne, mint Köhler Úr gondolja: úgy ez becsének nagy részét elvesztette vólna; mert ezen rendszernél számolásba (calculusba) jön, hogy olly juh faj formáltassék tenyésztés által, melly a' két és háromszori nyírásra alkalmas gyapjú termést, származás által állandó faji tulajdonsággá tegye az ivadékokban is. Nem minden gyapjú alkalmas ezen mívelésre; a' Negretti legkevésbé. Ha a' gyapjúnak charactere nem az anyajuhtól származna, mi által lehetne a' kívánt gyapjú termését állandóvá tenni, és az ivadékokra által plántálni? Minden okszeres tenyésztőnek állandó tulajdonságú juhok tartására kell törekedni, 's így és ezért elhatározott tenyésztési rendszert kell választania. De miért ne lenne az anyajuhoknál a' kétszeri nyírás kivihető? — Én nem ismérek más nehézséget, mint a' szükségessé vált korai elletést, 's hogy ne ismételjem a' mondottakat, tessék megolvasni azt, mit a' 10-dik pontra előterjesztettem.

A' 12-dikre: A' legnagyobb dícsérő-beszédet tartá Köhler Úr új rendszerem felett akkor, midőn azon alacsonyító és csípős véleményét kijelenté, hogy t. i. „az e„gész javaslat oda menne ki, hogy azon juh-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„tenyésztők is szolgáltathassanak rövid „gyapjút, kik most hosszút termesztenek.“ Hogyha a' történeti előzményeket ismételni akarnánk, az egésznek erányát 's feladatját, az érintett véleménynek 's czélnak valósággá létesültetése vágyában találnánk megfejtve, melly semmi alacsonyítást nem érdemel. Micsoda hálával tartoznánk annak, ki minden kívánt tulajdonságait a' gyapjúnak olly hirtelen, olly világosan elő tudná állítani, 's a' durva gyapjút fínommá, a' hosszút röviddé áltváltoztatni? A' rövid gyapjút a' művtudományban előhaladt gyártás kívánja. Természetszerint rövid gyapjút azonban csupán a' bárányoknál és a' Negretti különbféle fajoknál találunk. Ezen különbféle fajták korcsosítás (az az különböző tulajdonságúaknak öszvepárosítása) által állítatván elő, és nem tétetvén állandóvá, az ivadékokban, fokonként durvúlnak és veszélyeztetik a' magas nemességű Németországi juhtenyésztést.*) Így tehát a'

*) A' fent írtban nincs igaza Ehrenfelsnek: mert a' gyapjú rövidségét fínomsággal párosúlva tenyésztési helyes fogások által, épen ollyan állandóvá lehet tenni 's tétetett is, mint az ellenkezőt, 's én magam is ismérek nyájakat, mellyekben a' gyapjú rövidségére dolgozván a' bir-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hosszú fürtözetű, 's állandó tulajdonságú legfínomabb Electorális juhokat azért korcsosítani el, hogy hosszú gyapjúja röviddé idomítasson, a' legelfogadottabb okfője ellen van a' nemesítésnek, és veszélyezteti a' tenyésztést és Németországi gyapjúkereskedést.

Mi marad fel tehát más a' tenyésztőnek választani való; tekintetbe vévén a' rövid gyapjúnak szerfeletti kívánását, és a' korcsosítás által való feláldozását a' nehezen kivívott eredetiségnek egyéb, mint a' két es háromszori nyírás? Hiszen a' gyártás is megegyezett az illy módú termesztésben. — Bár melly következetes légyen is ezen új képlet (idea) minden oldalról, még is hasonlít a' Kolumbus tojásához. Én nem tagadom, hogy semmit egyebet nem eszközlöttem mint azt, hogy azokat, kik állandó tulajdonságú fínom 's hosszú fürtű juhseregeket birnak, arra segítettem, hogy hirtelen 's könnyen szolgáltathassanak rövid gyapjút a' nélkül, hogy juhaiknak eredetisége veszélyeztessen. Ha

---

tokos több évek ólta, az ivadékok a' fogások helyes vóltához alkalmazva haladtak elő a' fínomságban 's azt állandóan is viselik. Ezt tetleg a' magam kis majorságában is bébizonyíthatom akárkinek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ezen czéllal még azon bizonyosság is párosúl, rövid gyapjút a' legmagasabb finomsággal, gyengédedséggel, használhatósággal és mennyiséggel szolgáltatni: ki akarná ezen képletet (ideat) és nem kevés fáradságot, önség nélkűlinek (uneigennützig) és világosan a' világért, gazdaságért, juhtenyésztésért, és gyártásért valónak, csípós alacsonyítással megbecsteleníteni? Ha én finom juhomat nem csupán rövid gyapjú, 's a' posztó gyártás végett tartom; ha én készen állok minden juhgyapjúból gyártók osztályainak esztendőnként hosszabb, és a' leghosszabb gyapjút is kívánságok szerint szolgáltathatni, és a' jövendő időnek, 's az ismét megújúlható szükségeknek megfelelőleg, a' legfinomabb eredeti juhot tetsző kettős alakban ápolom 's megtartom: ki becstelenithetné szívvel és ésszel az illy gazdasági kérdést, melly tetleg is meg van fejtve? —

A' mi kedvezőt gazdasági tanácsos Petri Úr mint gazda a' kétnyírás mellett mondott, a' IV-dik fejezetben már említtetett.*)

*) Mivel a' fentebbi IV-dik fejezetet kihagytam azon oknál fogva, hogy a' jelen vitatásokban az ott foglaltak előfordúlnak, itten szükségesnek látom Petri Úrnak helybehagyó okait előterjeszteni: mert ezek érdekesek is, és különö-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Itten csupán igen elmésen felfedezett ollójáról tészek emlékezetet, mellyre szabályozó (regulator) van alkalmazva, ez által (két srófokat az olló alsó lapjára alkalmazván, azt magasabra 's alantabbra lehet igazítani, mellynél fogva a' gyapjút a' bőrtől kény szerint való távolságra lehet nyírni) egy kevés gyapjút mindég a'juh testén lehet hagyni, melly azt az időnek 's eszendőnek akármelly szakaszában védelmezi a' csupaszságból eredhető bajoktól. — Valyon

---

sebben nem vétetnek fel; ezek itt következnek: 1.) Hogy az állati test, a' kétszeri nyírás ingere, és azt követő helyretermő erő (Reproduktionskraft) által több gyapjút ád, egybehasonlítási próbatételek által van bébizonyítva. 2.) Ez által a' tenyésztő azon kedves állapotba helyheztetik, hogy gyapjának árából kétszer pénzelhet évenként. 3.) A' gyapjú puhasága és hajlékonysága előmozdíttatik. 4) A' hosszú gyapjúk hibás végei ez által megjavíttatnak. 5.) A' gyapjúnak czérnásodása és csombókosodása ez által megakadályoztatik. 6.) A' gyapjúszál töve, és vége vastagságának eránya ez által egyenlő áltmerőjűvé; tétetik, és nem durvúl általa. 7.) A' létszer (organismus) az által felingereltetik, a' származás folytában sűrűbb gyapjúfolyamot és rövidebbet termeni. Végre 8.) olly gyapjú termesztetik ez által, mellyből hason mennyiséget vévén, nagyobb terűletű posztó készül.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

olly kedvezően fogja é magát ezen képlet (idea) munkába vételkor mutatni mint észlegben (theoriában), nem mondhatom 's nem is akarom próbatétel előtt mondani. Ellenmondással ajánlani valamit épen nem kívánok. Petri Úr a' gyakortai nyírás által a' ritka gyapjújú juhokat sűrűbbé akarja tenni, és előre felteszi, hogy a' gyapjúszál hagymái a' bőrben a' gyakortábbi szellőztetés által jobban kifejtődznek, és a' szálak ez által sokasodnak. Azonban ő megbecsteleníti rendszerét, minekutánna a' gyapjúnak harmadát a' juhtestén hagyja, az újontani növésnek indúlt szál a' testen maradó 2 hónapos gyapjúval nem nőhet hasonló hosszúságnyira, 's ez által a' gyapjú kétnövetűvé (zweiwüchsig) válna, és a' gyapjúszálak hagymáinak keresett kifejtődzése egy akadállyal többet és állandóbbat találna, mint az egynyírásnál. Ezeken kivűl Petri Úr a' 7—8 hónapos gyapjúknál fiatalabb gyapjúknak becsét megtagadja. „Én sok „egybehasonlítási próbatételekből (mond- „ja Petri Úr) jöttem reá, hogy a' magas fí- „nomságú gyapjúnak 7 — 8 hónapokig kell „nevekedni, míg tulajdonságához képest „egészen megfínomodik és kiformálódik; „azért azok igen hibásan vélekednek, kik

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„hiszik, hogy a' Merinókat háromszor is le-
„hetne esztendőn ált nyírni.

Ezen nyilatkoztatás módosítja a' két nyírást, és egészen megveti a' háromszorit. A' Petri Úr rendszerében szabályúl van felvéve, a' két nyírás alkalmával is 8 hónapig nevelni vagy is idősíteni a' gyapjút. Azonban az egész gyapjúszálat felvévén, mi lesz abban nyólcz hónapos idejű vagy korú? Csak azon része a' gyapjúnak, melly az utólsó nyíráskor a' juh testén maradt? A' többi része a' gyapjúszálnak mindég fiatalabb, és fiatalabb mint a' három nyírésű gyapjú. Ezen észleg (theoria) szerint a' gyapjúszálnak csak végei lennének érettek, 's ezen rendszer két és három nyírás helyett négy és hat nyírást kívánna, vagy is csupán a' gyapjú hegyinek ismételt leszedését? úgy látszik Petri Úr azt gondolja, hogy a' gyapjú hasonlít valamelly gombás plántához, mellynek edényeiben gyors növése alkalmával élő nedvességek kerengenek, 's ekkor áltmerőjök is (t. i. az edények áltmérője) nagyobb, mellyek 8 hónapok múlva valamint a' bennek lévő nedvességek is összeszűkűlnek, elszáradnak, és a' gyapjúszálnak áltmérőjét megkissebbítik, 's ez által a' gyapjút testiképen finomabbá teszik? Ezen

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

feladatok physiologiai és anatomiai helybehagyást nem találhatnak, mert igen messzire vezetnének. Ezen észleg (theoria) szerint, a' gyapjút zsákban is lehetne elszárítani, nyírás után érleltetni, és ez által fínomabbá tenni, mellynek azonban minden tapasztalás ellentmond? Ezen észleg (theoria) szerint a' nyolcz hónapos gyapjúszál végeinek jobbnak kellene lenni a' gyapjú tövénél, melly ismét a' tapasztalás ellen van? Ezen észleg szerint a' bárány gyapjúnak minden becsét el kellene veszíteni mint éretlennek? Hát Moró Úr tettének, midőn a' 4 hónapos gyapjúból készült posztót az asztalra tevé, semmi meggyőző, bébizonyító ereje nincsen? nem sulyosabb é az ő erőmértéke által tett próbatétel, mint a' plánták országából az állatitestre hibásan általvitt képlet (idea), noha ezekben is növesztő erő dolgozik?

A' fínom szövetű Florenczíai kalapok nem megérett szalmából, hanem a' még éretlen gabonaszálakból gyártatnak. — Olly gyapjún kivűl, mellynek töve mindég a' testen hagyatik, és csak közepe 's vége kerül szövésre, mást a' gyártó nem ismér, mást visgálat alá nem vet, 's másról tapasztalása nincsen. A' vítatott képlet (idea) ifjabb az

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ollónál, mellyen alapúl, 's ezt csak észlegesen (theoretice) nem tetlegesen (practice) kívántam megczáfolni. Úgy látszik, hogy azon hasonlatossági felfogás az érésről, melly a' gyümölcsről a' gyapjúra vitetett által, hibás következtetésekre vezetett. A' gyapjú nem érik mint a' fa gyümölcse; az tökéletes, mihelyt a' bőrből kinő, mint a' selyemszál, mihelyt a' bogár testéből kiereszti. Azon legfiatalabb gyapjú, melly a' bőrhöz legközelebb van, mindég legfinomabb 's gyengédedebb. Ezen igazságon alapúl az egynyírésű gyapjúnak becse, nem az érés okfőjén. Ennekelőtte midőn a' legfinomabb gyapjúnak becse alkalmas hosszúságával vala egybekötve, az egyszeri nyírás és az abból következtetett érés, tulajdonság és feltétel vala. Most midőn rövidség kívántatik hosszúság helyett, úgy oszlik el a' hasonlítás, felfogás vagy is értelem, és a' dolog, mint azon szalmánál, mellyből a' Florenczíai kalapok készűlnek.

§. 7.

Folytatott tapasztalásai Ehrenfelsnek.

A' melly mértékben új juhmívelésem (Schafkultur) élesítést 's helybehagyást nyert a' gyárosok előtt: annyival kevesebb részvétellel fogadtatott a' juhtenyésztők ál-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tal. Mit foglaltak magokban a' nyilvános vitatások, hűségesen előterjesztém. Néhány tisztelt juhtenyésztők, ú. m. Báró Bartenstein Emmánuel, Gróf Kálnoky Morvából, gazdasági tanácsnok Mazzy, és Gróf Brenner Ausztriából 's a' t. nyilvánosan kijelenték, hogy visgálódásokat fognak tenni. A' következetek, mellyek előbbszer az egyesületekkel közlendők, előttem még nem ismeretesek. — Moró Ferencz Úr Faks Urat Œdenburgban két nyírásra bírta, és ő egy Septemberi nyírásból 2 mázsányi gyapjút külde által Moró Úrnak Klagenfurtba, mellyből a' gyári következetek maga Moró Úr által fognak közzé tétetni. Ezenkivül Moró Úr egy szomszédságában lévő juhseregnél, mellyről nyomos értekezésében is említést tőn, visgálatokat fog tenni, valyon a' juhgyapjú a' kétszeri nyírás által nem durvúl é, 's micsoda idomban áll ennek becse az egynyírésű gyapjúhoz képest. Én 1830dik esztendő December utóljáu kis juhseregemet megnyírattam, és abból 30 kétnyírésű gyapjú folyamot, az az 6 hónapost és 7 három nyírésűt, az az, 4 hónapost, összesen egy mázsa mosatlan gyapjút, választatlan a' folyamokat összekötve Klagenfurtba küldöttem Moró testvéreknek. Az ezekből

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

folyó gyári következeteket, a' Bécsi és Brüni juhtenyésztők egyesületeivel közleni fogja Moró Úr, 's közzé tételéről, valamint én is a' lehető nyilvánosságról gondoskodni fogunk.

A' mit jelenleg tapasztalásaimból közlök, csupán 1829-dikben 's 1830-dikban tett nyírási próbatételeimre terjed ki minéműség és mennyiség tekintetiben, a' nyírott juhoknak álltelelésére, az e' miatt korábbra tett elletésre, és további intézeteimre 's ébresztéseimre.

1829-ben kezdettem előbbi, titokban tett két és háromszori nyírásomat nyilvánvalóvá tenni. Mind a' mennyiséget, mind a' minéműséget tárgyazatos vizsgálatim után 1829-dikben 's 1830-dikben kétségen kivül nevekedő állapotban találtam. Én nem akarom a' nevekedett mennyiséget épen latokra kiszámítni, de általánosan első kijelentésemmel a' szaporodást fejenként félfontban állapítom meg. Hogy a' szaporodott suly, mint Köhler Úr véli, nem a' kövérebb táplálásnak következete, kitetszik abból, hogy én a' nyírott juhokat a' nyíratlanokkal egy seregben tartottam 's étettem. Azon kétségek, mellyek ezen tenyésztési módnak baráti előtt keletkeztek, t. i. nem dur-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vúl é a' gyapjúszál a' többszöri nyírás által? tetleg nem teljesedtek bé. A' gyapjú nem az olló által kivűlről, hanem létszeresen belőlről idomíttatik. Sőt közönségesen azon észrevétel tétetett, hogy maga a' vastagabb gyapjúszál is, 4 és 6 hónapos korában nyíratván le, a' 12 hónaposnál fínomabbnak mutatja magát, 's egy nevezetes külföldi azt nyilatkoztatá, hogy a' fínom gyapjú ezen bánásmód által a' legmagasabb, még soha sem létezett gyengédedségére (Zartheit) emelkedhetik. A' ki az én 1829-dikben Moró Úrnak akarva a' legaljasabb gyapjúmból küldött, 's általa abból gyártatott posztót látta 's tapintotta, melly már gyáriasan vala megmosva, az electa gyapjúból gyártottól nehezen fogta megkülönböztetni, valamint posztóban, úgy fonalban is.

A' mi az 1829-dik esztendői December végén megnyírt juhoknak álltelelését illeti, ezen tél, mellynél hidegebbre emberek nem emlékeznek, a' legalkalmasabb vala megvisgálására új rendszeremnek, 's okok miatt az őszi nyírás elejbe tett téli nyírásnak. Bár melly kemény és tartós vala is a' fagy, még is legkissebb kár nélkűl állották a' újontan nyírt juhok a' telet. Igaz három hónapokig folyvást istálóban étettet-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tek, azonban Mártius közepéig mindenütt készen kell arra lenni. Én jó okoknál fogva azért gyakorlom a' Decemberi és Januáriusi nyírást, mert az én látásom szerint, és többször ismételt tapasztalásaimnál fogva, az egésségre, álttelelésre és elletésre a' legalkalmasabb időnek találtam, és a' gyapjú jóságának tekintetében is a' legjobb. Midőn a' nyírási időszakaszokat fentebb (a' második fejezetben) támogattam, látható vala, hogy azon idő, mellyben a' közönséges kétnyírésűek szoktak nyíratni, t. i. Septembert és Aprilist a' fínom juhoknál, különösebb előkészület vagy folyvásti istálón étetés nélkül alkalmasnak nem tartom. A' mit már erről egyszer mondottam azokban, valamint most az előadást, ott tapasztolásomat ismételtem.

Eredeti előterjesztésem a' nyírási időszakaszról következendő vala:

„A' juhnyírásának időszakaszait, a' két-
„nyírésű Electorális juhoknál nem lehet
„mint a' közönséges juhoknál Aprilis elején
„és Septemberben végrehajtani. A' késő ő-
„szi és korán tavaszi nedves hidegeknek
„elszenvedésére vékony bőrű fínom juha-
„ink nincsenek idomúlva. Az esztendő ré-
„szeinek változási szakaszai, midőn a' nyár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„az őszbe, az ősz a' télbe 's ez a' tavaszba „megyen által, a' legveszélyesebbek az élet„re és egésségre nézve. Maga a' táplálat is „legkétségesebb a' nevezett időkben. Az ál„lati létszernek nem kell ezen időszakaszok„ban egy harmadik mesterkézés által előál„lított küzdést okozni, melly által a' léte„zés és egésség megzavartathatnának. Ta„pasztalásom szerint legalkalmasabb nyí„rási időszakasz Június és December ha„vak vége.“

„Legeltetett juhokról szólljak: mert a' „folyvást istálón tartott juh ezen kérdés a„lá nem tartozik. Június vége felé olly gaz„dagok a' mezők a' csakhamar békövetke„ző tallók legeltethetését is figyelembe vé„vén, hogy a' forro déli órák valamint az „esős napok kikerűlését illy gazdag mező„kön kevés ideig tartó legeltetés kipótolja. „A' megkopaszított állati bőr ezen időben „a' legcsekélyebb létszeri sérelemnek van „kitéve.“

„Azonban a' második nyírás December „utóljára esvén, 's így a' legkeményebb tél„ben, melly valamint nékem, úgy másnak „is első tekintettel szerfelett akadályosnak „látszik. De a' tapasztalás nékem ezen időt „bizonyítá legalkalmasabbnak téli nyírásra,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

„Ezen időben a' legelős juhok is istálón tar-
„tatnak külömbség nélkül, 's így semmi kü-
„lönösebb táplálati módra nincs szükség.
„Sem táplálati fogyatkozástól vagy is szük-
„ségtől nem lehet tartani, melly miatt kén-
„teleníttetne a' gazda juhait mint tavasszal,
„akarja nem akarja, kihajtani. Az istálók bé
„vannak ekkor zárva, és egyforma mérsék-
„letűk, mellyek nem veszélyesek."

Eddig terjedtek eredeti nyilatkoztatásaim a' nyírási időszakaszokról.

A' fentebbi elveket (principiumokat) 1829-dik és 1830-dik esztendőkben egybehasonlítási próbatételekkel megerősítve találtam; ugyan is Septemberben és Áprilisban hason nemű és idejű, egy istálóban tartott és táplált juhokat nyíraték meg, mellyeknek egyenlő folyamjok, az az, gyapjú és bőr idomúlások vala, 's azt tapasztalám, hogy a' nedves tavaszi és őszi napok, nem csak az egésségnek, hanem az egybehasonlítási próbatételre alkalmazott juhaim létezésének is veszélyes vala. Kettő hat darab közzül elesett, és midőn November végén 1829-dikben kemény fagy alkalmával a' nagy sereg a' vetésekre hajtatott ki, három darabot a' megmerevedés elhárítása tekintéti miatt haza kellett vitetni. A' tavaszi hi-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

deg-nedves idő még béhatóbb vala. A' December és Június hava végén nyírt juhaim mind egésségesek valának 's jó kedvűek. Csak azon rövid idő vala nékiek alkalmatlan, míg ivás végett kint jártak. Hideg eső alkalmával úgy sem hajt ki a' juhász. Ha az újontan nyírt juhok az első két hónapokat ált élték, akkor úgy kiállanak mindent mint az egynyírésűek. Január és Februárius épen két hónapokat tésznek, mellyekben minden jó lábas-jóság istálón tartatik, és a' levegői változásoknak legkevésbé vagynak kitéve. Miért ne légyen mérészségünk a' szokatlant megpróbálni, és a' tett próba után igaznak találni? Takarmány szűkitől még ezen havakban nincs mit félni; később történetek, vagy hibás számolás, alkalmatlan időben szülvén eleség szűkit, melly miatt a' csupasz éhes állatot hideg és nedves mezőkre kellene kihajtani, ki ajánlhatná ezeket? — Ezeknél fogva meggyőződésem észlegesen (thoretice) és tetlegesen (practice) erősítve áll abban, hogy csak a' December és Június utólján tett nyírás helyes, szerencsés következetek eszközlésére. Mit a' hasonlatossági próbatételek után, a' külömbféle időszakaszokban nyírt gyapjúról megjegyezhetek, abból áll,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hogy azon gyapjú, melly vegyúlten nevekedik téli és nyári időben, December és Június havi nyírások után, a' tiszta nyári gyapjúnál sokkal elébbvaló. A' közönséges kétnyírésű juhoknál is a' téli gyapjú, többre becsültetik a' nyárinál. Ezeknél is Májustól nevekedik a' gyapjú Septemberig, 's üres, könnyű és gyenge; midőn ellenben a' December és Június végén nyírt gyapjúk félig télben, félig nyárban nevekedvén, mind a' jó, mind a' rossz időjárásával élnek.

A' ki próbatételeit előzményeim szerint fogja intézni, részrehajlatlanúl távoztatván el minden mellékes körűlállásokat, lépésről lépésre fogja előterjesztéseimet igazolva találni, és így az általam ajánlott nyírási időszakaszokat, csupán a' változtatott elletési idő fogja akadályozni. — Mellyet (t. i. a' téli elletést) már más ízben is ajánlván, tapasztalás által olly kedvessé vált, 's új mívelési módomhoz úgy hozzá illik, hogy azt minden tekintetben újabban is ajánlom. A' melly anyák a' Decemberi elletés béhozatala alkalmával új esztendő előtt le nem ellettek, utánna fognak következni, melly a' nyírás előkerűlését is hátrább teszi a' későn ellőknél, de ez nem mozdítja el a' téli nyírás rendszerét.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Mit intéztem és ébresztettem tovább ezen mívelés előbbvitele tekintetében, látható próbatételeimnek további folytatásával együtt azon jelentésemből, mellyet ezek eránt a' Bécsi Cs. K. Egyesületnek bémutattam, melly itt következik.

„A' tavalyi vitatások alkalmával, mellyek új juhmívelésem felett folytattak, azon kérdés keletkezett: valyon találtatnak é valósággal ollyan juhok, mellyek két és háromszori nyírás által használtathatnak? mivel óhajtandó elébb létezésök felől meggyőződve lenni. Noha az előterített gyapjúpéldányok ezen kérdésre feleletet adtak, vitatás alkalmával megígértem, hogy a' jövő nyíráskor a' nagy tekintetű Egyesületet meghívnám, hogy küldöttjei által a' Decemberi nyírás létéről valósággal győződjön meg, és később is időszakaszról időszakaszra ellenőrözze (controllerisalja) kérdéses bánásmódomat.

Bátorkodám tehát alázatosan kijelenteni, hogy 1830-diki téli nyírásom, melly alá 4 és 6 hónapos gyapjú került, elvégeztetett és Ragelsdorfi juhmajoromban, melly Bécshez legközelébb vagyon 50 darabok vagynak felállítva, 's ott is fognak maradni az említett nyírott juhok közzül, mel-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lyekből kiki a' többszöri nyírás igazsága felől meggyőződhetik, ezek más számos juhaimmal együtt, mellyek hasonló mívelés alatt vagynak, valamint a' társasági kiküldöttségnek, úgy másoknak is előmutattatnak.

Az idei két és három nyírésű gyapjúkból Moró testvérek Klagenfurtban nagyobb próbatételek végett egy mázsa gyapjút vitettek el, mellyekből a' gyártási következetek alkalmasint egész posztó darabokban még világosabban lésznek láthatók, mint tavaly. Ezenkivül külföldi gyárokba is küldöttem gyapjút, hogy azokból próbaszövéseket tegyenek, 's akár kedvezően, akár azzal ellenkezőleg fog az kiütni, kikértem részrehajlatlan ítéletöknek megküldését. Minekutánna én jól elsült próbatételek által biztosíttatván, már a' legfinomabb gyapjújú juhokra is kiterjesztettem a' kétszeri nyírást, reménylem különösen a' leghíresebb külföldi gyárosoktól, hogy szinte azt fogják ismételni, mit már mások nyilatkoztattak ezen mívelési módról: hogy t. i. csupán ezen mívelés által lehet a' finom gyapjúszálat a' legnagyobb gyengédedségre felemelni, sőt a' báránygyapjút is használhatóság és finom tapintat tekintetiben felülmúlni, és a'

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

leghízelkedőbb gyártmányoknak szövésére foghat ez alkalmat nyújtani.

Feltartom magamnak mint tenyésztő további tapasztalásaimat 's következeteimet, ezen juhmívelés ellenvetéseinek megczáfolása tekintetéből annak idejében közönségessé tenni, 's készen állok felvilágosítani a' nagy tekintetű társaságot magános úton is azokról, mellyeket talán nem egészen érthetően adtam elő.

§. 8.

TOLDALÉK.

A' Bécsi Cs. K. gazdasági-társaság 1831-ben Május 5-dikén feladott 's megvitatandó kérdései között a' következendőt is lehet találni.

Folytattatott próbatételeknél fogva a' nemes juhoknak esztendőnkénti többszöri nyírása hasznosnak találtatott-é vagy károsnak?

Én ezen évben semmit sem akartam e' tárgyról beszélni, csupán azon Urakat kívántam hallani, kik időközben próbatételeket tettek. Azonban felszólíttatván, általánosan azt jegyzém meg: hogy már most nem észlegekről (theoriákról) félelmekről és rendszerekről, hanem csupán tapasztalások-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ról és becséről 's alkalmasságáról szólhatunk a' két 's három nyírésű gyapjúnak, és a' télben vagy az előtt nyírt juhoknak egésségbeli állapotjokat, kellene felfognunk. Mind a' czél, mind az indítóokok már eléggé megvítattattak és ismeretesek; elhatározók csupán a' fentebb említett tetleges tapasztalások lehetnek. Előterjesztésem a' következendőkből állott.

A' többnyírésű gyapjúnak művészi használhatósága iránt nem lehet alkalmasabb dologhoz értőket találni finom posztógyártó Moró Uraknál Klagenfurtból, kik már illy gyapjúból dolgoztak, 's a' kérdéses többnyírésű gyapjút örömest megveszik, sőt keresik. Ezen Urak nem csak tőlem, hanem több juhtenyésztőktől is vettek kétnyírésű gyapjút 's feldolgozták, 's ezeket is felszólították, valamint engem többnyírésű gyapjú szolgáltatására. Nemes Moró Ferencz Úr most itt is jelen van, és újontan terített az asztalra két és három nyírésű gyapjúfolyamokat, mellyeknek megkülönböztetett használhatóságát igen dítséri. Az itt jelenlévő Magyarországi Birtokos Tar Úr, Moró testvéreknek 1830-dik őszén 170 juhokról nyírt gyapjút szolgáltatott, mellyek csak 4 hónapokig nevekedtek, mindazonáltal Moró Úr

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

azt igen használhatónak találta. Humlaner Úr, ki szinte okszeres Magyarországi birtokos, Moró Úr ébresztésére hajolt és ezentúl egész seregét kétnyirésűvé fogja tenni.

Ezen bizonyságok, mellyek művészi használhatóságát illetik a' gyapjúnak, csupán a' mi társaságunk szűk körében vétettek elő.

Az illy gyapjúnak magas becse iránt, kerületi országos igazgató (Landmarschal) ő Exellentiája eleibe mutatandó két tanúbizonyság vagyon nálam természeti valóságában, mellyet akárkinek kész vagyok előmutatni. Én t. i. Moró testvéreknek 96 font két és három nyírésű gyapjút küldöttem, mellyek December végével nyírattak 1830-dikban. Ezen gyapjú azon zsírosan, és a' folyamok, a' has és láb gyapjúval együtt zsákoltattak bé. Kérésem az vólt, hogy ezen gyapjú a' gyárban választasson ki (sortieren), mosattasson meg, posztónak szövettessen, és belső értéke szerénti ára küldettessen el a' gyárosok lelkiismeretes akaratja szerint. Az illy módú feltétellel 's kötelezéssel Moró Uraknál a' tenyésztő semmit sem veszélyeztet, mint azt régibbi alkuim is bizonyítják, mert a' tisztelt Urak példás igazság szeretők. Ezen dolognak követke-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

zete a' gyapjú választásában és egyebekben itt következik olly eredeti számolási jegyzetek szerint, mellyeket én nem csak eredeti valóságában, de a' jelen lévő Moró Ferencz Úr is mindenkinek bébizonyíthatunk: lett tehát a' gyapjú

30 font super electa
51 font prima
15 secunda osztályba eső.

Ezen dolog megvallom várakozásomon felűl ütött ki, minekutánna én csupán 5 darab magas fínomságú electorális kosokat, nagyobbára pedig fínomsági alantságok miatt, csak két és három esztendős kosokat vettem két és három nyírás alá. Megvalósúl tehát itt is azon tapasztalásom, hogy a' gyapjú két és három nyírás által, magasodott gyengéded tapintatot nyilvánosít, és megdurvúlás helyett valósággal nemesedik.

A' gyapjúnak magasodott becse árára nézve is bebizonyosodott. — A' gyárban a' tisztára mosott gyapjúnak

Egy fontját az electából fizették 4 Rf. ezüst.
— a' primából — 2 Rf. 12 —
— a' secundából — 1 Rf. — —

Ezen árból az egynyírésű gyapjúhoz képest, általánosan véve a' többszöri nyírésű

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjú javára, 20 procent nyereség hárámlik.

Mennyire hat a' többszöri nyírás a' gyapjú mennyiségbeli szaporodására, azt csupán ezen év Június havának végén jelenthetem bé.

A' mi az ősszel vagy télben nyírt 's áltteleit juhoknak egésségét illeti, az én és Tar Úr által tett tapasztalások előttünk vagynak. Én 1830-dikban December végével nyírt juhaim az egynyírésűekkel egy akolban, 's egy bánásmód alatt teleltek ki a' nélkül hogy valamellyiknek baja lett vólna. Tar Úrnak 170 darab juhai különböző életidőből igaz korábban nyírattak meg, 's baj nélkül áltteleltek.

Ezen előterjesztéseim után több juhtenyésztők a' kétnyírás felől helybehagyólag és tagadólag nyilatkoztaták magokat, általánosan a' magok eszlegjök (theoria), véleményök, félelmök, és kívánságaikhoz képest; a' mennyiben egyébaránt ma csupán tapasztalásokra van szükség, és Moró 's Tar Urakon kivül szavát tetleg senki nem bizonyíthatta és tapasztalással: a' további vítatások végkövetkezetet nem értek 's az állapíttatott meg, hogy a' próbatételek 's tapasztalások tovább folytattassanak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 9.

Veleményem a' fentebbi §-sokban előadott új juhtenyésztési rendszere eránt Báró Ehrenfelsnek. Milly mértékben érdemel figyelmet? 's milly mértékben lehet felállított okföi szerint intézni honni juhtenyésztésünket?

Valamint egy részről igaz az, hogy tisztelt Báró Ehrenfelsnek előadásaiban itt ott ellentmondásokra lehet találni, 's itt ott nagyobb hévvel, 's mintegy bele szerelmesedve látszik pártolni felfedezéseit 's felállított észlegeit (theoriáit), úgy szinte való az is, hogy nagyobbára olly tiszta 's meggyőző erősségek foglaltatnak azokban, mellyeket figyelem nélkül hagyni, 's megvetni szorgalmi (industriális) vétek enne. Az ő javaslatai felfedezései, mint már fentebb is megjegyzénk bizonyosan a' 4-dik nevezetes időszakaszát kezdi tenni a' juhmívelésnek. Azonban mielőtt az érintettekre nézve közelebbről terjeszteném elő véleményeimet, szükségesnek látom itt előlegesen megjegyezni, hogy a' Merinó juhfajoknak elnevezésében Ehrenfels Úr eltért némileg azon szabályoktól, mellyeket erre nézve 1823-dik esztendőben bóldogúlt Státus Tanácsos Thaer Albert Úrnak elölülése alatt alapított

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' Lipcsei gyapjút bíráló, 's a' Merinófajok állapotját intéző egyesület. Hogy tehát a' magát tökéletesíteni törekedő tenyésztő az egymástól különböző előadások miatt el ne tévedjen, szükségesnek vélem itt elébb közegyembe (parallelába) állítani az 1823-diki Lipcsei egyesület, és később (mint a' fentebbi fejezetekben is látszik) Báró Ehrenfels Úr által tett megállapításokat a' Merinó fajokra nézve.

A' Lipcsei egyesület az eredeti, 's ezekhez hasonló fínomsági fokra emelt 's nemesített Merinó juhfajt két fő ágakra osztá. Az egyikbe a' tömöttebb 's kevéssé aljasabb tulajdonságú, de sulyosabb mennyiségű gyapjút termő juhok osztályoztattak, mellyeknek egyszersmind terepélyesebb termetök, és testalkotások vagyon. Ezen osztálybeli juhok Infántadóknak neveztettek el. A' másik osztályba tétettek azon fajjuhok, mellyek a' legfínomabb gyapjút termik, azonban kissebb mennyiségben mint az előbbiek, 's termetök 's testök alkotása is kissebb mint amazoké, 's mivel ezen fajjuhok az egykori Szászországi Választó-Fejedelem nyájaiból vették eredetöket, erről Electorálisoknak neveztettek. A' Lipcsei gyülekezetben előfordúlván az is, hogy ezen Electorális juhokban

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

különböző két faji tulajdonságok vétetnének észre, t. i. egyik fínom és rövid fürtözetű, a' másik pedig hosszú fürtözetű gyapjút terem. Ezen noha egy eredetű juhokat ismét kétféle névvel ruházzák fel, t. i. a' rövid fürtözetűeknek adák az Electorális, a' hosszú fürtűeknek az Eskuriál nevet.

A' Lipcsei gyapjút bíráló társaság még egy más eredeti Merinót is jelelt meg különös elnevezéssel, melly termetére nézve hasonlít az Infántadókhoz, sőt gyapja fínomságára nézve is, 's csupán abban különbözik amattól, hogy igen hosszú gyapjút terem nagy mennyiségben; ezt Moncei juhoknak nevezték el, azon oknál fogva, mivel Franczia Marschal Moncei juhaiban, mellyeket Spanyolországból hajtatott, külösebben divatozott ezen tulajdonság.

Ezen eredeti Merinókon kivül lévő Merinók vagy is selyemjuhok, mellyek jó tulajdonságaikat önnön fajokban való tenyészés vagy is belfajzás (Inzucht) által nem plántálják állandóúl ivadékaikra, mesticzeknek vagy is nemesített korcsoknak neveztettek el.

'S így röviden a' fínom gyapjút adó juhok három fő fajokra osztattak el Lipcsében 1823-dikban.

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT BUDAPEST 5.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az 1-sőbe tartoznak a' rövid és hosszú fürtözetű legmagasabb fínomságú juhok Electorális és Eskuriál nevezetek alatt.

A' 2-dikba tartoznak az aljasabb fínomságú, nagyobb, terepélyesebb, ránczosabb bőrű juhfajok, mellyek szinte rövid és hosszú fürtözetűekre oszolnak, Infántadó és Moncei nevezetek alatt.

A' 3-dikba tartoznak a' nemesített korcsok vagy mesticzek, mellyekben a' jó tulajdonságok nem gyökeresedtek meg annyira, hogy önnön fajokban való tenyészés, vagy is belfajzás által alább ne szállanának jó tulajdonságaikban; 's hogy ne becstelenűljenek, idegen állandó jó tulajdonságú nyájakból szerzett kosokra van szükségök. Ezen a' Meszticzek osztályába tartozó juhok véghetetlen sok alfajtákra vagynak oszolva, a' szerént, a' mint tenyésztőik fogásaikat intézték a' tenyésztés folytában.

Báró Ehrenfels másként állapítá a' Merinó fajok elnevezéseit. Ő t. i. megbizonyítván azt, hogy a' legmagasabb fínomság a' Saxóniai Választófejedelem nyájaiból eredt, melly a' Spanyolországi Eskuriál fajból származott, továbbá még azt is, hogy ezen fajjuhok mind hosszú gyapjú fürtűek eredetileg. Ő tehát a' hosszú fürtűeket nevezi Elec-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

torálisoknak, a' rövid fürtű finomokat pedig tökéletesített 's finomított Negrettiknek. Ezt azon oknál fogva, mivel 1820-ban kapván létre a' rövid gyapjúnak magasztalása, 's kerestetése 's jó ára, a' tenyésztők az által igyekeztek ezen gyári kívánatot eszközleni 's kielegíteni, hogy hosszú finom gyapjút adó juhokat aljasabb finomságú, de igen rövid fürtű Negretti (vagy Infántadó) fajokkal korcsosították, 's a' két tulajdonságot, t. i. rövidséget és finomságot viselő korcs ivadékoknak különösebb ápolása, 's belfajzatási tenyésztése által terjesztették el azon juhfajt, melly rövid 's finom gyapjút terem, 's a' mellyet Tháer és mások igen pártolván, mint a' lehető tökély legmagasabb fokát tekinték, 's a' Lipcsei egyesületben Electorálisnak nevezték. Ehrenfelsnek tehát igaza van ezeket nem eredeti Electorálisoknak állítani, de hogy a' Negretti vagy Infantadó vérnek az Electorálissal való összekeverése által durvúlási, vagy aljasodási elem (elementum) plántáltatott vólna ezen új fajban, meg nem áll, mivel húzomos esztendők ólta tett tapasztalások ellenkezőt bizonyítanak. — Ezen fogásnak következetje nem egyéb, mint az, hogy azon gyapjú, melly egykor hosszú fürtözetű vala, rövidd é téte-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tett és csekélyebb mennyiségűvé, de az erőmívekkel készített szövetekre alkalmasbá.

Továbbá Ehrenfels világosan ugyan nem jegyzi meg, de egész biztossággal lehet előadásaiból kivonni, hogy a' legmagasabb fínomságú hosszú fürtű Merinóknak azon fajját, mellynek gyapjúfolyamjában a' fínomság sűrűséggel és tömöttséggel van párosúlva, Eskuriálnak nevezi, állítván, hogy a' Szászországi Electorálisok is illyenek valának kezdetben, midőn Spanyolországból ide érkeztek, azonban a' tenyésztők hibás fogásainál fogva ezek nagyobbára ritka folyamúakká váltak, 's csak itt ott találtatnak állatok, mellyek az eredeti charactert a' sűrűségre nézve is megtartották.

Ezen fajokon kivűl a' többi Merinókat, mellyek nagyobb termetűek és aljasabb fínomságú gyapjút adnak, minden különböztetés nélkűl általánosan Negrettiknek nevezi, melly az Infántadóval egyenlő tulajdonságú, 's ezen fajnak nevezése alkalmával tetszés szerint élnek a' külföldön.

Az Ehrenfels elnevezési megállapításai tehát a' következendők öszvesummázva.

1.) A' legmagasabb fínomságúaknak rövid fürtözetű gyapjút viselő fajját nevezi megnemesített vagy is fínomított Negretti-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nek, melly faj, mint már fentebb is láttuk, az Electorálisok és Infántadók vagy is Negrettik öszvepárosítása által állott elő.

2.) Azon fajt, melly különösebben Szászországban tenyésztetett 's tenyésztetik, és a' legmagasabb fínomságú gyapjút termi hosszú és ritkás fürtözettel, nevezi Electorálisnak.

3.) Azon magas fínomságú fajt pedig, mellynek hosszú fürtözetű gyapja egyszersmind sűrűen is áll a' juh testén, nevezi Eskuriálnak; 's mivel ezen faj a' többször nyírhatóságon kívül a' gyapjú mennyiségének többségével is bír, különösebb czélpontúl tűzi ki előállítását 's terjesztését.

4.) Következnek a' Negrettik, mellyekről már fentebb szóllottam.

Miként fognak megállapítatni állandóúl a' fent írt elnevezések, a' külföldtől kell várnunk, hol az értelmes tenyésztők sokasága a' gyárasokkal együtt munkálódik, annyi azokban igaz, hogy már tetleg a' legfínomabb tulajdonságú Merinók fajai között is vagynak kétnyírésűek, és hogy az aljasabb tulajdonságú terepélyesebb termetű Infántadóknak is vagyon hosszú fürtű, 's kétszeri nyírás alá vehető fajja kétséget nem szenved.

Immár azon kérdésre kívánok megfe-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lelni, milly mértékben érdemel figyelmet a' Báró Ehrenfels újabb tenyésztési rendszere?

Hogy „vagynak a' hosszú fürtű fínom és aljasabb fínomságú juhok között ollyanok, mellyek a' gyapjúszálaknak 's fürtöknek fínomságára nézve hasonlók a' legfínomabb rövid fürtözetűekhez, tagadni nem lehet. Hogy a' hosszú fürtözetű gyapjúból rövidet csinálni a' nyírásnak többszöri gyakorlása által lehet, a' rövidből pedig hosszút nem, ollyan igazság, mellyet észlegesen véve is tántoríthatatlannak találunk, de illyennek erősítette azt a' gyakorlat is, mint a' fentebbi §-sokban előhozott vítatásokból látható; hogy mind az egyszeri nyírésű rövid fürtű, mind a' többszöri nyírás által használt vagy hosszúra hagyott magas fínomságú gyapjúk becsesek és kelendők, tagadni nem lehet, 's fínomságoknak egyenlőségéhez képest alkalmasint egyenlő árúak is. Itt tehát az egész dolog azon sarkon fordúl meg, mellyik fajjuh ád mennyiségre nézve több gyapjút, mert ha a' gyapjú becse 's ára egy, a' nagyobb jövedelmet csupán a' nagyobb mennyiség adhatja meg. Még ez iránt egybehasonlítási próbatételek tudtommal nem tétettek, meglehet az újabb

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

külföldi folyóírásokban már közöltethetnek némi esméretek, mellyeknek azonban bírtokába még eddig nem juthatván, nyomosabb útasításokat nem tehetek, itt csak a' magam tapasztalásaira lehet hívatkoznom, és azokra, mellyek már e' tárgyra nézve megállapíttattak.

Az már alkalmasint elfogadott igazság, hogy magának a' kétszeri nyírásnak a' gyapjú növésére 's mennyiségére olly behatása vagyon, hogy évenként egy fél fontal szaporodik, darabját vévén a' juhgyapjúnak. A' mi az én tapasztalásomat illeti, megvallom, hogy finom juhaimat kétszer nyírni nem próbáltam, de tettem próbát olly juhok gyapjúfolyaminak megmérésében, mellyek két és három 's ezt is haladó hosszúságú szálakból állanak, t. i. kinyújtott állapotjokban nyírás után. *) Ha egyenlő vala sűrűsége az illy gyapjúknak, a' három hüvelykes hosszúságú rendszerint egy fontal nyomott többet a' két hüvelykesnél, 's midőn a' hosszú fürtözetűeknek darabja 2 és $\frac{1}{2}$-től 3 fontig szolgáltatott általánosan gyapjút, a' két

*) A' juh testéről kiszakított gyapjú mindég hosszabb a' lenyírottnál, mert amaz tövestől kijövén egész hosszaságát mutatja, a' lenyírotth ól pedig egy rész a' juh testén marad.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hüvelykes 2 fonton felül ritkán adott egy két lattal többet, de némellyeké ugyan ennyivel vala kevesebb két fontnál; megjegyzem azt is, hogy a' próba alá vettek az electa osztályba estek. Azon hosszú fürtü gyapjúk azonban, mellyek kevésbé tömöttek, sőt híg 's ritka állásúak valának, nem vóltak kedvezőbb mennyiségűek a' rövid fürtűeknél. A' rövid 's ritka fürtü gyapjújúak pedig olly szegények mennyiség dolgában, hogy a' korosabb ürük sem adnak, mellyek illy tulajdonúak, 2 fontnál többet, az anyák pedig 1 és $\frac{1}{2}$ fontot.

Immár különösebb visgálat alá vészem Ehrenfels Úrnak azon elveit (principiumait) mellyeket a' kétszeri nyírásról állít fel.

Nincsen semmi kifogásom az ellen, hogy kétszer ne lehessen nyírni, 's hogy a' gyapjú használhatósága ez által nem sértetik, de az Ehrenfels által ajánlott nyírási időszakok majd kivihetetlennek 's első tekintettel ezen rendszertől visszataszítóknak látszanak, 's úgy veszem észre, hogy itt némi hiúság is keveredett a' dologba, hogy t. i. a' felfedezés annál különösebbnek láttassék, 's annál inkább megkülönböztetettnek tessék a' közönséges kétnyírástól. Ellenvetéspim nem puszta észleges észrevételeken

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

alapúlnak, de magának Ehrenfels Úrnak ellentmondó állításaiból 's magával itt ott ellenkező elveiből származnak, tulajdon tapasztalásból eredt véleményeimen kivül, és némelly tévedéseiből. Szükségesnek tartom ezeket a' következendőkben szorosabban megvítatni.

1-ször: Azt állítja Ehrenfels Úr, hogy a' fínom juhok, mellyek vékonyabb bőrűek szoktak lenni, rendszerint nem állhatják ki az Aprilis elején való nyírást úgy, mint a' közönséges kétnyírésű birkák, sem a' September végin valót, mert a' kora tavaszi 's ősz eleji hideg halálos béhatásokat okoz. A' téli nyírás támogatására pedig azt hozza fel erősségül: ha az újontan született kis bárány télben noha zárt akolban kiállhatja a' levegő zordonabb mérsékletét, miért ne állhatná azt ki az akkor nyírott állapodott idejű juh is, holott mind bőre vastagabb, mind az olló alatt maradt gyapjú több mint az újontan született bárány vékony bőrén lévő csekély gyapjú.

Itt szükség megjegyezni: hogy a' kétnyírésű közönséges juhok is nem Aprilis elején, de Aprilis végén és Május elején nyíratnak, melly időben a' legfínomabb juhok is kiállják az idő mérsékletét, kivévén

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

az igen éjszaknak hajló, 's havas hegyek mellett fekvő vidékeket, azonban erre nézve szinte lehet Ehrenfels Úrnak azon erősségét alkalmazni, hogy ha az újontan született bárány kiállja a' mérsékletet, miért ne állhatná ki az állapodott idejű megnyírott juh is? ugyan is nem csak az Aprilisi és Májusi bárányok, de a' korábbiak is könnyen eltűrik a' tavaszi mérsékletet, miért ne tűrhetné tehát az állapodott idejű nyírott is. Az illy korábban Aprilis végén 's Május elején nyírott juhok a' hideg esőkre, éjjeli derekre nézve érzékenyebbek, valamint a' gyenge bárányok is, mellyektől megóvni szükséges a' nyíratlan juhokat is. Én ez idén 1833-ban Mártius vége ólta közel aklomhoz eső legelőn többi juhaim közt egy pár csupasz juhot is legeltettem, mellyek betegség miatt vesztették el gyapjokat, 's mind a' mellett hogy a' deres hideg Aprilisben keményebb vala, mint Februárius végén 's Mártius elején, egésségöknek nem ártott, sőt Aprilis végén vétetvén elő a' többieknek úsztatását 's a' nevezett csupaszokat is próbatétel gyanánt együtt úsztatván, nem lett bajok. Az Aprilis és Május elején nyírott juhokra legalkalmatlanabb az első 3—4 nap, mellyeken mint már

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

érintém, a' hideg esőtől és éjjeli dértől különösebben kell őket óvni, ezután bőrök neki edződik, 's csak jó húsban legyenek, 's ne koplaljanak, kiállják könnyen a' csekélyebb viszontagságokat.

2.) Azt jegyezi meg Ehrenfels Úr, hogy a' September végén, vagy Octóber elején tétetett nyírásnak szinte rosz következései vagynak a' juhok egésségére, hogy a' tisztelt Úr 1829-dikben September végén nyíratván meg némelly juhait 's Decemberben kihajtatván ezeket a' fagyos vetésekre a' nyíratlanokkal együtt, amazok a' hideget ki nem állhatták, 's így haza kellett őket hajtani, 's ebből azt következteti, hogy a' September végén nyírott juhok a' vetések legeltetése jótéteményeivel nem élhetnek tél elején.

A' mi ezen ellenvetést illeti, azt jegyzem meg: hogy ezen próbatételből a' Septemberi nyírás alkalmatlan voltára általános szabályt felállítani nem lehet, mivel tudjuk, hogy 1829-dikben November elején már a' legrettenetesebb tél állott be, 's tartott Mártius végéig, mellyhez hasonló századonként alig történik kettő, a' többi évek össze rendszerint szelídebben áll be 's folyik le, valamint a' tél eleje is.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Azonban ha az illy juhok tél elején nem élhetnének a' vetések legelhetésével, a' Decemberben nyírottak, a' tél többi részeiben kénteleníttetnének azt kerülni. Továbbá gondolom az Ehrenfels Úr őszi nyírésű juhainak azért is vala nehéz az 1829-diki rendkivüli hideget kiállani, mivel maga vallomása szerint is juhai a' ritka gyapjúfolyamúak közzé tartoznak, melly faj sokkal fázékonyabb a' sűrű folyamúnál. Én a' múlt 1832-dik esztendő October havának elején nyírott nyájat szomszédságomban nyilt akolban szemléltem szerencsésen ált telelni, még pedig soványas eledelekkel, a' juhok nem közönséges kétnyírésűek valának, de egy harmada electa osztályba eső, két harmada pedig prima és secunda osztályokba, de sűrű folyamúak valának. Az ősz elején való nyírást tehát szinte csak hidegebb éghajlatú vidékeken gondolnám czéleránytalannak lenni. Sőt maga Ehrenfels Úr is azt mondja, hogy azon juh, mellyen két hónapokig nevekedhetett a' gyapjú, az idő viszontagságait úgy kiállja, mint az, mellyen az egész gyapjú rajta vagyon, 's így maga czáfolja meg magát abban, hogy az ősz elején nyírt juhok tél elején ne élhetnének az őszi vetések legelhetésének jótéteményei-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vel; mert October elejétől December elejéig épen két hónapokat tészen a' lefolyt idő.

3.) Azt jegyzi meg, hogy azon gyapjú, melly télben is nevekedhetett, sokkal jobb belső becsére nézve, mint az, melly csak nyárban 's tavaszon, őszön ált nőhetett. Továbbá állítja, hogy a' közönséges kétnyírésű nyári gyapjú is gyengébb 's üresebb, 's csekélyebb árú, mint a' téli gyapjú ugyan azon kétnyírésűekről.

A' mi ezeket illeti, Ehrenfels Úrnak tulajdon maga előadásaival ellenkeznek; ugyan is hol a' gyapjú növéséről értekezik 's azokat czáfolja, kik bizonyos időszakaszt kívánnak a' gyapjú megérésére nézve megállapítani, azt állítja, mihelyt kitolódik a' gyapjúszál a' bőrből (növés közben) annak további érésre nincs szüksége, sőt mivel tövénél legjobb tapintatú 's leghajlékonyabb a' gyapjú, annál fínomabb az, 's alkalmasabb a' gyártásra, mennél fiatalabb. Hogy pedig a' közönséges kétnyírésű nyári gyapjú ólcsóbb lenne, megfordítva van. A' mi végre azt illeti, hogy a' nyári gyapjú nem olly sulyos 's erős mint a' téli, csak állíttatik 's nem próbáltatik gyári erősséggel, 's ha ez úgy van is, onnan eredhet, mivel a'

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

közönséges kétnyírésűek nyáron által fejetvén, ez által vonatik el különösen az anyajuhok gyapjától azon táplálati rész, melly a' gyapjú becsét nevelné. Azonban a' magas fínomságú juhokra ez nem tartozik, mivel ezek nem fejetnek; 's hogy igazam van, bizonyítja azon elesmérése Ehrenfels Úrnak, melly szerént a' Bécsi egyesület előtt is megfordúlt őszi nyírású gyapjúja eránt Tar Úrnak, igen kedvezően nyilatkoztatá ki magát, melly nyári négy hónapos növetű vala.

Nagy figyelmet érdemel tehát Ehrenfels Úrnak felfedezése véleményem szerint két tekintetben, t. i. mivel a' kétszeri nyírás által a' hosszú gyapjúfolyamú juhokat tetszés szerint lehet használni, mint rövid gyapjújúakat; 2-szor: azért, mivel már maga a' többszöri nyírás által a' gyapjú mennyisége, 's ezzel együtt a' pénz jövedelem is szaporíttatik, 's út nyittatik a' legfínomabb gyapjújú juhok közzűl is ollyanokat tenyészteni, mellyek nagyobb mennyiségben termik a' gyapjút, 's a' gyári kívánatok is inkább kielégíttethetnek ezen tenyésztési rendszer által, mert nemcsak a' rövid, de a' hosszú fűsű gyapjúra is nagy szüksége van a' gyártóknak, 's több nemű szövetek más féléből,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

az az, rövidből általján fogva nem készülhetnek.

Immár annak vítatása következik, melly mértékben szükséges Ehrenfels Úrnak rendszerént honni tenyésztésünkben követni?

Ezen tárgyat én kétfelé osztom, először a' tenyésztendő juhokra, másodszor a' nyírásra, 's a' nyírás által eszközlött rövid gyapjúra nézve. — Már feljebb is előadtam, hogy mind a' magasabb fínomságú Electorálisok, mind a' terepélyesebb termetű 's aljasabb fínomságú Infántadó vagy Negretti fajok között vagynak ollyanok, mellyeknek gyapja hosszú fürtű lévén, egyszersmind olly fínomsággal, 's majd nem olly sűrűséggel is bír, mint a' rövid fürtű. — Javaslom tehát, hogy minden gazda gondos legyen különösen nyírás alkalmával, 's azon darabokat, mellyek czélzásaihoz képest illő fínomsággal bírnak, de egyszersmind sűrű 's hosszú fürtű folyamúak, különösen jelelje ki törzsökűl, 's ezeknek ivadékaiból választassanak a' hágó kosok. Kerűltessen tehát ollyanoknak kiválasztása, mellyek igen rövid fürtözetűek, vagy ollyanoké, mellyeknek hosszú 's fínom gyapjok vagyon ugyan, de az szerfelett ritka. Igen helyesen teszi a' gazda, ha nyíráskor mérleget is veszen elő,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

's a' lenyírott 's öszvekötött gyapjúfolyamokat megméri, 's különösen jeleli ki akkor azon darabokat, mellyek a' tenyésztés fogásai által eszközölni kívánt fínomságon kívűl, a' mennyiségnek is tekintetesb mértékét bírják. Én soha sem fogom többé elmellőzni nyíráskor a' tetszősebb gyapjúfolyamok mérkélését, mert csupán ezen próbatétel által lehet megtudni, valyon czélerányosok é törzsök kosaim 's anyajuhaim, a' gyapjú mennyiségének tekintetében. — Millyen különbséget tesz a' jövedelemben, ha például electa osztályba eső kosom 3 — sőt ezt is haladó mennyiségben termi évenként a' gyapjút, midőn a' másik kettőnél nem ád többet, 's ezek illy tulajdonú ivadékokat nemzenek, milly következetje van ezeknek a' gyapjú 's pénzbeli jövedelemre? Ehrenfels Úr ugyan azt állítá hogy csupán az eredeti hosszú fürtű Electorálisoknak figyelmesebb tenyésztése által lehetne olly fajt előállítani, melly a' kívánt gyapjú tulajdonságokat állandóúl megtartaná az ivadékokban is, 's más úton merő bizonytalanságban tévelyegne a' tenyésztő, 's állandó characterű juhokat nem eszközölhetne. Az én tapasztalásom ellenkezik ezen állítással, 's véleményem a' következendő. Akár az

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Electorális, akár az Infántadó fajt tenyésztette valaki, mind a' mellett is hogy húzamosabb idő ólta rövid fürtű gyapjúnak termesztésére törekedtünk, a' fínomságot állandóan viselő nyájak juhai között találtatnak olly darabok mindég, mellyek nyírás után kinyújtott állapotban 3 hüvelyknyi, sőt ezt is haladó hosszúságú gyapjút termenek*). Újra mondom, ha a' nyáj a' gyapjú fínomságára nézve már állandóvá (constant) van téve, válassza külön a' gazda az illy hos-

*) A' gyapjú fürtözet hosszúságát legczélerányosabb úgy megmérni, hogy a' lenyírott gyapjúnak csak néhány szálakból álló fürtötskéi, mellyeket pászmáknak neveztem, hüvelykmértéken (Zollstock) kinyújtatván, méretnek meg, milly hosszúk. Lehet, sőt szükség ekkor a' test különböző részeiről vett gyapjú pászmát megmérkélni, azon meg ne ütközzön senki ha némelly helyekről vett gyapjú rövidebb valamivel, p. o. a' has tájékáról való a' háti gyapjúnál, mert olly juh, mellynek gyapja minden részin egyenlő hosszú lenne nem létezik, ha szerfelett nagy a' különbség azonban több részeken, ez hiba, 's ollyan becsültessen többre, mellynek legnagyobb mértékben egyenlő gyapja hosszúsága. Ha nagyobb fürt vétetik mérkélés 's kinyújtás alá, ritkán lehet rúgó erejénél fogva úgy kinyújtani, hogy valóságos hosszúságát meg lehessen mérni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szabb fürtözetű juhait, párosítsa öszve, 's ezeknek ivadékaiból választott hosszú fürtözetű kosaival gyakorolja a' hágatást, nem csak a' hosszú fürtű anyákuak bárányaiban fogja meggyökeresíteni ezen fogás által a' gyapjú hosszúságát, de a' rövid fürtözetű anyák ivadékai is időről időre fognak hosszú gyapjújúvá idomúlni.

Midőn 1824-dik — 25-dik táján köztünk is kezde elterjedni a' rövid fürtözetű gyapjúnak becse, anyajuhaim nagyobbára 3 's 4 hűvelyk hosszúságú gyapjút termőkből állottak, 's csak kevés anyák vóltak két hűvelyknyi fürtözetűek, 's öt hat esztendő ólta rövid fürtözetűek közzűl választván a' hágó kosokat, immár alig találok három hűvelykes hosszaságú gyapjúfolyamúakat, 's reménylem ezeknek jövendőbeli pártolása 's különösebb ápolása által, épen olly sebesen fogok előhaladni a' hosszú gyapjújúak terjesztésében, semmit sem veszítvén finomságbeli mértékben is. — Azonban átaljában fogva nem tartom károsnak, hogy ha valaki hirtelenebben kívánván czélhoz jutni, más illy tulajdonsággal bíró nyájból szerez törzsök állatokat, mellyet magam is cselekszem, de szükségesnek láttam útat

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mutatni azoknak is, kik csekélyebb költséggel kívánják azt eszközleni.

Immár magát a' nyírás tárgyát és az így készült gyapjú állapotját kívánom megvítatni. Már fentebb előadtam bőven okaimat, miért nem hagyom helybe a' téli nyírást, mellyet Báró Ehrenfels ajánl, 's itt még azt teszem hozzá, hogy én Április végén 's Május elején, ősszel pedig September végén 's October elején gyakorlott nyírást sokkal czélerányosabbnak 's kivihetőbbnek találom. Igaz hogy ez által csak öt hónap engedtetik a' gyapjú növésének, de gondolom ez nagy különbséget nem tesz, mert már a' négy hónapos gyapjú is alkalmas a' gyártásra, mint ezt magának Ehrenfels Úrnak állításaiból észre lehet venni. Különben is nyárban a' nagyobb kipárolgásnál fogva hirtelenebben nő a' gyapjú, mint a' hidegebb mérsékletű időszakaszokban, mellyet a' szakál 's minden haj 's toll növésében észre lehet venni. — Czélerányosnak bizonyítá javaslatomat Tar Úrnak tetszéssel fogadtatott próbatétele is, mellyet négy hónapos gyapjúval tett.

Mindenek felett fontos azonban a' javaslott gazdagabb gyapjasságú juhfajoknak terjesztése, és a' kétszeri nyírás ingere ál-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tal szaporodott gyapjú mennyisége, az ország 's egyes tenyésztők jövedelmére nézve. Már bébizonyíttatott, hogy a' kétszeri nyírás nem kissebbíti a' gyapjú becsét, sőt neveli, mert a' gyapjú fürtök végei ez által kevésbé vagynak kitéve a' megmerősödésnek, 's az időviszontagságai által valo korhodásnak 's a' t. 's kiki általláthatja, akár kétszeri, akár egyszeri nyírás által kerűlt le az egy és fél, vagy két hüvelyknyi hosszú fürtözetű gyapjú a' juh testéről, mind egy a' gyárosnak, sőt a' gyári gyapjú által a' szűkiben lévő, 's igen magasra becsült báránygyapjú hijánya pótoltatik ki; de nem mindegy a' gazdára nézve, mert ha én kétszer nyírhatok le évenként juhomról 1 ½ vagy 2 hüvelyknyi fürtözetű gyapjúfolyamot, hozzá járúlván a' többszöri nyírás által szaporított gyapjú mennyiség is, egy harmadrésszel több gyapjút termeszthetek, mint a' rövid fürtözetű juhok tenyésztése által esztendőnként. Ha ezen előmenetelt már most az egész ország tenyésztésére alkalmazzuk, 6 millió birkában állapítván meg csak (mellynél bizonyosan több tartatik) a' haza földjén létező birkák számát, 's csak egy és fél forintba a' gyapjúnak fontját általánosan véve, a' javaslott bánásmódi rend-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szer által, kilencz milliónyi esztendőnkénti haszon eszközöltetik, melly gondolom nem megvető summátska, 's szolgáljon ennek kifejtése vígasztalásúl 's megnyugtatásúl azoknak, kik talán illy száraz, 's nem igen mulattató hosszasabb előadások miatt nehezteltek reám. Úgy vélem, midőn ennyi milliónyi jövedelme forog a' haza tenyésztőinek kérdésben, méltó róla nehány íveket beírni, 's azokat általolvasni, 's megindúlván követni azt, mit a' kül- 's belföldi tapasztalás már tisztára dolgozott ki.*) Hogy Eh-

*) A' fentebbi §-ban közlött előadások bizonyítják, melly nagy szükségünk lenne olly folyóírásra, melly a' külföldnek szorgalombeli (industriális) haladását szemügyben tartaná, 's hirtelen közlené a' közönséggel a' hasznos ismereteket 's felfedezéseket, ez egyszersmind gondosan figyelmezhetne a' haza szorgalombeli állapotjára is, 's a' jóknak talált ismereteket terjesztené, 's a' szerencsésen történt előlépéseket, kifejtődzéseket példa gyanánt közzé tenné, 's czélerányos útasítások által az iparkodásnak ősztönt 's rúgóerőt nyújtana, 's bátorságot az ingadozóknak 's tépelődőknek. Ezen szükséget oszlatni 's fedezni akarván, erősen elhatározám magam még e' jelen év utólsó negyedében egy szorgalmi (industrialis) tárgyú folyóírásnak megindítására ezen czím alatt: Szorgalom-tár, mellyet addig is, míg ez eránt a' szük-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

renfels Úrnak javaslatait a' külföld sem vetette meg, világos abból, hogy a' finom gyapjújú juhoknak kétszeri nyírás általi használása szemlátomást terjed a' külföldön, 's Elsner Úr, ki nevezetesebb gazdái 's írói közzé tartozik Németországnak, 1832-dik esztendő végén Handbuch der veredelten Schafzucht című munkájában, lerakja azon támadó fegyvereit, mellyekkel 1828-ban kiadott illy című munkájában Übersicht der europäischen veredelten Schafzucht, tüzesen ostromlotta Báró Ehrenfelset, 's megisméri felfedezéseinek fontosságát.

§. 10.

Biztosságban marad é juhtenyésztésünkből folyó jövedelmünk, 's nem fog é ez apadást szenvedni? Melly fajta juhoknak tenyésztése szolgáltat legtöbb hasznot? Nem okoz é halálos dőfést az előhaladó juhtenyésztés a' lótenyésztésnek?

Ha emlékezetem meg nem csal, tíz esztendő ólta gyakran lehet hallani szavakat az eránt, hogy a' szerfelett terjedő juhtenyésztés nem sokára megszünteti azon kitetsző hasznot, melly abból hárámlott 's hárámlik: azonban Istennek hála ezt teljesed-

séges lépéseket 's hirdetéseket megtenném, a' közjót szívesen pártoló hazafiak buzgóságokba 's figyelmökbe őszinte tisztelettel ajánlom.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ni nem tapasztaljuk, sőt inkább lehet állítani, hogy a' gyapjú kelendősége úgy szólván évről évre halad előre. Fő oka ezen reánk nézve kedves dolognak a' gyapjúszövetek nevekedő fogyasztásából ered, 's abból, hogy a' nyugoti Európai tartományokban nem lehet annyira vinni a' juhtartást, hogy fedezhetné a' gyapjú szükségét. Magában honnunkban is ki nem veszi észre, mennyire terjed 's szaporodik a' posztó 's egyéb gyapjú szövetek viselése a' köznép között is. Ezen körülállásokon kivül neveli a' gyapjú becsét, 's így a' juhtenyésztés hasznait azon körülállás, mellyet újabb észrevételek következésében hozok elő, hogy Morvában, Sziléziában 's a' t. a' juhtenyésztés, miólta feles számú juhaikat mi Magyarok tenyésztés végett nem vesszük, 's fizetjük drágán, szükebb határok közé kezd szoríttatni, 's kivált a' népesebb városok 's gyárok szomszédságában, a' tejelő szarvasmarhák tartása kezd lábra kapni, a' juhtenyésztés pedig félben hagyatni. Két ok tészi ezt különösen divatozóvá a' fentebb említetten kivül; az első az, hogy a' megírt népes helyeken a' tejelésből és hús haszonból igen biztos 's jutalmas nyereség hárámlik; a' második ok pedig az, hogy a' szarvasmarha trágya sokkal

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

jobb a' föld javítására a' juhtrágyánál, 's ezután különösen a' lisztes magú plánták nem teremnek olly jó minéműségű magvakat.

Bátorkodom ezennel felszóllítani próbatétel végett akárkit, hogy mennyivel erősebbnek s jobbnak fogja találni azon búzalisztjét, melly szarvasmarha trágya után termett a' felett, melly juhtrágyás földről került, meg fog győződni a' felől kiki, hogy ezek nem puszta képzeletek. — A' népes külföldön, hol mindent számolásba szoktak venni, illy rúgoknak is, illy finom észrevételeknek is nagy befolyások vagyon a' tenyésztés állapotjára. — Ezekkel azonban nem állítom azt, mintha már az érintett helyeken egészen abba hagynák a' juhtenyésztést, csupán azt, hogy az ott már megszünt terjedni, 's azon szükséget, melly a' gyapjú tetemesebb fogyasztásából ered, a' népetlenebb országokban kiterjedettebben gyakorolható juhtenyésztésnek kell fedezni, melly valóban kedves kötelességből reánk Magyar tenyésztőkre szép rész hárámlik, 's ímé ezekben fekszik előre haladó 's még igen tökéletesíthető gyapjú termesztésünknek biztossága. Legkedvetlenebb béhatást az szülhetne ezen

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tárgyra nézve, ha szerfeletti határadók tétetnének a' gyapjú kivitelére, mellytől eddig mentek valának, 's biztat a' határadók intézése eránt hozandó böles törvények reménye, hogy ezentúl is mentek fogunk maradni.

Mellyik fajta juhnak tenyésztése hajt legtöbb hasznot, általánosan megállapítani nem lehet, az egészre nézve bátran lehet mondani, hogy a' birka fajok, mert ezeknek gyapja inkább tárgya külföldi kereskedésünknek. Minden gazdát a' helybeli körülállások igazgatják, 's ha ezeknek megfelelőleg intézi tenyésztését, az leghasznosabb, a' mit gyakorol. Például hol a' legelők vizenyősebbek, 's a' téli takarmány aljasabb tulajdonságú, vagy általán fogva nincsenek ismeretei, mellyek a' birkatenyésztésre megkívántatnak, jobban teszi, ha magyar juhokat tart, mellyek szinte igen hasznosok. A' ki a' magasabb finomságú juhok tenyésztési fogásaival, szabályaival nem tud élni, vagy illyenekkel nem akar vesződni, tartson közönséges kétnyírésű birkákat; a' kinek nincsen módja különösebben óvni juhait a' levegő viszontagságaitól, de a' birkatenyésztés szabályait isméri, tartsa a' terepélyesebb termetű viszontagságokat job-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ban kiálló Infántadókat; a' kedvezőbb helyhezetűek pedig az Electorálisokat. Mind egyik faj hasznos, ha jól viselik gondját, e' részben mindent a' helybeli körűlállások döntenek el, mideuik faj juhnak gyapjára, bőrére nagy szükség vagyon, 's egyiknek tenyésztése sem okoz kárt gazdájának, csak egésségbeli állapotjára ügyeljen jól fel nyájának.

A' juhtenyésztés terjedése ellen szokták gyakran előhozni, hogy hasznos ugyan a' juhtenyésztés, de ez mellékesen egy t. i. a' lótenyésztésnek elfojtását, 's ezen ága a' marha tenyésztésnek, melly hazavédelmi tekintetben is fontos, elenyésztetett általa, 's így szükség lenne amazt ennek javára szűkebb határok közzé szorítani. Hogy a' lótenyésztést a' kiterjedettebb juhtartás csekélyebbé tette, kétséget nem szenved, azonban nem csekélyítette azt meg számra nézve annyira, hogy e' részben panaszunk lehetne; a' fő hiba abban van, hogy azon sok millió lovak között, mellyek hazánkban léteznek, kevés van jó, kevés van ollyan, mellyet hadi-szolgálatra lehetne használni. Mind a' mellett is hogy számos méneseknek tartása megszűntetett, nincs nálunk számra nézve kevés ló, de rossz na-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyobbára a' mi van, mert kevéssé ügyelünk a' ménlovakra, a' kanczák czélerányos tartására, 's legelési rendetlenségek miatt kopározván akkor a' nevendék csikók 's szoptató anyák, midőn gazdagon kellene élniök, elaljasodnak. A' magyar lófaj jó, serény, győzős, és erős, de el van aljasodva, 's ugyan ezen fajt, csak jól tápláltassék, illő mennyiségben tartassanak ménlovak, a' legjobb karba lehet helyhezni. Ezen czélnak elérésére nagy befolyása lészen azon bölcs intézetnek, mellynél fogva a' törvényhozó test a' legelők felosztását 's a' t. törvényczikkelybe foglalá, elő fogja azt mozdítani az, ha a' kopár ugarok takarmány plántákkal fognak míveltetni. Arra kell törekedni, hogy az a' sok rossz csikó, melly most tengődve áll a' közönséges gazdák kezei közt, jól élhessen, ha a' szántóvetőnek módja 's ismérete lészen földjét szabadabban, czélerányosabban mívelni. Lessz jó ló elég, de szükség ezen tenyésztés ágát a' törvényhozás útján is elősegíteni, 's jutalmak által ébreszteni a' gazdákat. Így tehát nincs szükség a' juhtenyésztésnek öszveszorítására a' lótenyésztés miatt, de van arra, hogy a' hazában létező nagy számú lovak czélerányosabban tartatván, jó karra emelkedhessen

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' haza lótenyésztése, hogy mind a' státus, mind a' mezei gazdaság czéljainak jobban megfeleljen. Van itt föld elég a' lótartásra nézve is, a' juhtartásra is; de szükséges azt czélerányosabban mívelni, czélerányosabban használni.

§. 11.

Észrevételek az elletés módjára 's idejére nézve.

Mind azon előadások, mellyek juhtenyésztésről írt munkám második kötetének 1, 2, 3, 4, 5-dik 's 6-dik §-saiban tétettek, t. i. a' nemesítésről az újabb tenyésztési okfők szerint; a' fajok mesterséges előállításáról, a' belfajzásról és vérfrissítésről, a' nemesítésnek kétféle módjairól, 's mikor alkalmas a' kor és anyajuh a' párosodásra, mostani belátásaim szerint is helyesek, csupán az elletésről és jókori bárányokról tészek itt megjegyzéseket, mellyekre nézve előbbi megállapodásomtól eltértem.

Azon véleményben van a' tenyésztő közönségnek nagyobb része, 's azt hittem magam is, hogy a' téli elletésben valami rendkivüli haszon rejtezne; engemet azonban tulajdon 's más figyelmes tenyésztők tapasztalásai ellenkező hitre térítettek e' részben. Ugyan is a' téli elletésnek két fő oka állíttatott, 1-ször: hogy gyapja több lenne

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nyírásig a' korosabb téli báránynak, 's ezen gyapjú mennyiség többet érne mint azon takarmány, mellyet a' jobb táplálásra kell fordítani; 2-szor: Ez által sok nyavalyáktól megmentetne a' bárány, mellyek tavaszon 's nyáron által szokták ostromolni a' tavaszi bárányokat.

A' mi az elsőt illeti ez a' számolás dolga, mert hogy a' gyapjú minéműségére, vagy is a' juh fajtájára a' korai elletésnek semmi befolyása nincsen, tagadni senki sem fogja, akár késő, akár jókor párosodjon a' kos az annyával, a' szerint fog ki ütni a' bárány fínomsága, millyen az apa és anya állaté vala. Itt tehát egyedül a' jön kérdésbe, valyon azon három hónapi gyapjú, melly például (ha Decemberben esik az elletés) Mártiusig nevekedik a' bárányon, többet ér é azon takarmány mennyiségénél, melly az anyajuh jobb tartására és a' bárány ételésére is fordíttatak? felelet: nem. — Ezen három hónapi gyapjút legfeljebb ½ fontra lehet becsülni, mellynek ára, 100 pengő Rfton vévén általános értékét egy mázsa gyapjúnak, tészen 20 krokat pengőben. Az illy anyákat nem csak jó szénával 's gyökértakarmányokkal, de abrakkal is kelletvén tartani, sőt a' báránykát is egy

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hónapos korától kezdvén jó szénával és abrakkal táplálni a' szopáson kivűl, ezek a' szerfeletti alkalmatlanságon kivűl bizonyosan többe kerűlnek 20 kroknál.

De nagyobb világosság okaért szükségesnek vélem itt nyomosabban is megmagyarázni e' dolgot. Az anyajuhoknak adandó naponkénti $\frac{1}{3}$ iccze abrak tészen három hónapok alatt 32 icczét, mellynek árát 14 pengő krokban állapítani meg, nem rendin túl van. Azon javítását a' naponkénti takarmánynak, mellyet az abrakon kivűl kap az anyajuh, t. i. gyökerekből 's jobb tulajdonságú szénából és sarnyúból $\frac{1}{2}$ krra teszem pengőben, melly 90 napok alatt tészen 45 krt. Minden kis baránynak egy hónapos korán túl míg gyepre kerűl két hónapok múlva*) napi eledelét 1 krban állapítom meg, ez 60 napok alatt tészen 1 for. peng. melly kiadások tesznek 14 + 45 + 60 = 119 krajczárokat vagy is 1 Rftot 59 krajczárokat p. p. Egybevetvén azt a' 3 hónapos gyapjú mennyiségnek nyereségével, nagy

*) Ez is csupán meleg tájékokon 's kedvező esztendőben történhetik: mert Áprilisban gyakran még szénázni kell a' juhokat is, annyival inkább az illy nevendék állapotban lévő bárányokat.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

különbség mutatkozik a' korai elletés ellen. A' dolog még ezekkel nem fejeztetik be, szükség a' mostoha esztendőket is figyelembe venni, midőn szerfeletti szárazság uralkodik, csak az által pótolhatja a' takarmányok szűkit a' gazda, hogy durvább ugyan, de szinte egésséges eledeleket is alkalmaztat telelésre, p. o. különbféle szalmákat; a más nemű takarmány ekkor kettőztetett árú, 's így kettőztetett a' korai elletés költsége is, mellyre a' tavasszal elő anyáknak nincs szüksége, 's levonják ezek nem csak a' báránygyapjú szaporodásának értékét, de a' más esztendői gyapjú árából is előznek (anticipiálnak). De nem csak a' száraz esztendők veszélyesek a' korai elletésre: hanem a' nedvesek is, mellyekben sok, de híg táplálatú széna 's takarmány terem, ettől az anyáknak teje nincsen, 's a' báránykák éhel vesznek el. Én láttam illy szívet facsaró példákat, az anyák nem csak abrakoltattak, de lisztes italokkal is tápláltattak, még sem vólt elegendő tejök, 's százanként döglöttek el éhen a' báránykák. Ezek a' Mártiusi és Április elejéni elletés alkalmával soha nem történnek.

2-szor: Szükséges a' korai elletést az egésség tekintetében is megvisgálni. Állít-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tatik, hogy a' tavasz elejéni elletés által lett bárányok gyengébbek és sok betegségeknek lennének alá vettetve. Én 8 esztendőkig folyvást gyakorlottam a' téli elletést, nehány esztendő ólta pedig a' tavaszit, 's figyelemmel tett észrevételem következetje ez:

1-ször: Az anyákat nem lehet olly bátran legeltetni a' fagyos vetéseken mint a' tavaszon ellőket, 's így több száraz takarmányba kerül telelésök.

2-szor: Az anya méhében megnevekedett bárány épen akkor fogyasztja legjobban a' létszeri (organicus) nedvességeket: midőn a' gyapjú növésére kellene annak leginkább fordíttatni, 's ez által a' télen ellett anyák kevesebb gyapjút adnak, de kevesíti ezt az is, hogy a' bárányok gyapjú evésre kapván, sokszor az anyáknak czombjairól egészen lerágják a' gyapjút, továbbá a' téli ellésű anyák közzűl több darabok igen korán kezdvén gyapjokat verdeni, ez által szinte fogyasztatik némileg a' gyapjú.

3-szor: Tapasztalám, hogy a' téli elletésű bárányokból mindég több húllott el mint a' tavasziakból, 's azon nagyság, melly szembeszökő tavasszal a' téli bárányoknál, a' köz szokás szerint csak kis bárányok lá-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tásához lévén szokva, csalóka bámúlási indúlatot ébreszt, mert vegye bár mértékre akárki, ugyan annyi hónapok alatt a' jó legelőn élő anyajuhok tavaszi bárányai nagyobbak testalkotásra nézve is. Nem csak a' magam nyájában, de a' mások juhseregeiben is tapasztalám a' téli bárányok nagyobb halandóságát.

4-szer: A' téli bárányokon, gőzös meleg aklokban való tartásoknál fogva, a' keringősség nagyobb mértékben divatozik.

Ezen visgálatokból természetesen folyik azon kérdés: mikor kell hát elletni, 's mellyik erre a' legalkalmasabb időszakasz.

Ezen kérdésre már fentebb némileg megfeleltem, hogy t. i. Mártius és Aprilis eleje, olly helyeken, hol ezen idő tájban már tavaszodni kezd, 's az anyajuhok a' száraz takarmány mellett a' zöldelleni kezdő legelők bővebb tejelést szerző jótéteményeivel is élhetnek. — Hazánk éjszakra inkább dűlő határszéli vidékein ennél is később történhet az elletés, t. i. akkor, midőn az éghajlati befolyásoknál fogva a' juhok legelőről is élhetnek. Igen alkalmas a' tavaszi mérséklet a' bárányok egésségére 's növésére, 's szerfeletti módon halad ez elő, csak a' legelő meg ne tagadja az anyáktól

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a' táplálatot. — A' forró Júniusi 's Júliusi havakban lett bárányok többnyire el szoktak veszni, ugyan is egy részről az anya tölgyében lévő tej a' hőség miatt megromlik, más részről a' bárány gyenge létszereire béható hőség halálos sérelmeket ébresztenek abban. A' tavaszi és a' nyár végének 's ősznek híveses időszakaszai legkedvezőbbek a' bárány növékenységére, 's vagynak nyájak, mellyekben a' korai elletést lassanlassan évenként előbbre vivén oda jutottak, hogy Augustus végén történik az elletés, 's a' bárányok a' télbe mint toklyók lépnek be úgy szólván. Ezen elletési módot én többre becsülöm a' télinél, de nem a' tavaszinál. Ezen utóbbi által a' természeti rendes úton jár a' gazda, 's miden tekintetben legbiztosabb, legjövedelmesebb, ha minden kiadásokat 's körülállásokat szigorú számolás alá veszünk.

Én tehát a' téli elletést ollyan dolognak tartom, melly hiú különösködési szellemből 's vágyból eredt, 's inkább tekintet 's figyelem nyerés 's utánozási vak indúlat vóltak követésének rúgóji, mint a' valódi haszon, 's csak azt bánom, hogy késő tudtam magamat észre venni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 12.

Észrevételek az itatásról.

Mind azon előadásokat, mellyek juhtenyésztésről irt gyűjteményem §-jaiban találtatnak, nevezetesen: „a' hágatás módjairól, 's annak esetében tejendő megjegyzésekről, a' Merinók osztályozásáról (classificálásáról), a' törzsök nyájak szükséges vóltáról, á' juhok gondviseléséről életöknek különbféle időszakaszaiban 's a' t. a' juhoknak itatásáról szólló paragraphig ezentúl is helyeseknek állítom, megjegyezvén azt, hogy ezentúl a' kétszeri nyírásra nézve tett javaslatokat figyelembe óhajtom vétetni. Itten csupán egy megjegyzést teszek az itatásról, t. i. azt, hogy mennél feltételesebb vagy is veszélyesebb a' legelő, különösen forrásos, vadvizes 's tavas vólta miatt, annál inkább törekedjen a' tenyésztő juhait víz dolgában kielégítve ereszteni a' mezőre, csupán így lészen képes azokat a' rendetlen 's ártalmas vizek ivásából eredő nyavalyáktól megőrizni.

Ezen állításnak valódiságát könnyen ált lehet látni, ugyan is ha a' juhok a' mezőre menetelek alkalmával vízzel nem láttattak el (provideáltattak) mihelyt kiérkeztek a' legelőre, igyekezni fognak szomjúságokat el-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

óltani, 's mivel a' pocsolyák, vadvizes fakadások egésségtelenek, 's ebből iván magokat tele, elbetegesednek 's időnap előtt elvesznek. Minden feltételesebb mezejű határokban lakó gazdák szorosan figyelmezzenek ezen szabályra, 's reggelében az akolból kiindított juhaikat egésséges vízzel töltött válúkhoz hajtsák, hogy a' szomjasok egésséges vízzel élhessenek. A' kik ezt követéndik, ritkábban fogják nyájokban tapasztalni a' nyavalyákat béköszönni, mint azok, kik ezt nem gyakorolják.

§. 13.

Észrevételek a' juhoknak télen nyáron istálón tartása módjáról.

Noha juhtenyésztésről írt gyüjteményem 78-dik 's 79-dik lapjain nem kedvezően szóllottam a' juhoknak istálon tartásokról: azonban nyomosabb visgálatok véleményemet változtatván, szükséges, hogy ismereteimet a' reám figyelmező tisztelt közönség előtt nyilvánosítsam.

Hasznosnak találom jelenleg három esetben a' juhoknak istálón tartását; 1-ször ott, hol csekély terjedésű a' legelő és terméketlen, de egyszersmind hatalmában van mind legelője, mind szántóföldje a' tulajdonosnak 's tetszése szerint mívelheti. Mert

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ha igaz is, hogy a' termékeny legelő eltart annyi juhot legelés által, mintha ugyan azon földterület takarmányplántákkal míveltetne, 's istálón tartatnának arról a' juhok, a' soványabb földterületeknél meg van fordítva a' dolog. Ha az illy földeknek mérsékelt mívelés adatik, a' takarmányplántákat középszerű bővséggel termik, 's jobban mint a' vadfüveket, 's ugyan azon földterületről takarmány-plánták termesztése által több juhokat táplálhatni, mint legeltetés által. Különösebb figyelmet érdemel illy helyeken az is, hogy az istálózás által nyert nagyobb mennyiségű trágya nem kevéssé segíti elő a' földmívelés jövedelmezését. — De vagynak olly földek is, mellyek a' magvas életplántákat gazdagon termik, a' füveket pedig nem, 's igen nehezen gyepesednek. Ugyan ezen földek az eke 's vetés által mívelt takarmány plántákat is jól termik, 's így illy helyeken is hasznos lehet az istálózás.

2-szor: Hasznos lehet az istálózás olly helyeken, mellyek vizenyősebbek, mint a' juhok természete kitarthatná. Illy tájékokon a' szárazabb természetű ugar földekben, 's mocsárok közt emelkedett dombokon termesztett takarmány-plántákon istálózás ál-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tal hasznosan folytathatik a' juhtenyésztés. Télben a' jól nyaralt juhok, kivált a' ridegek a' kevéssé sással vegyült szénát is megeszik a' nélkül, hogy egésségöknek ártana. Azonban ha talán gyengülni kezdenének ezen takarmánytól, abrak étetéssel szükség segedelemmel járúlni, vagy jobb fajta széna étetéséhez fogni.

3-szor: Lehet a' juhok istálón tartását ott is gyakorolni, hol a' birtokosoknak egy tagban van kiadva földbeli illetőségök, 's az olly csekély (p. o. 20, 30, 40, 50 's a' t. hold) hogy noha kissebb juhseregöknek, juhjárást vagy is mezőt nem szakíthatnak ki. — Illy esetben a' tanyaföld ugarjában 's kertjében termesztett takarmány-plántákkal hasznosan lehet juhokat istálón tartani, 's az illy kissebb gazdaságoknái fejés által is sikeresebben lehet őket használni mint a' legelőre kijárókat, mellyek a' gondatlan pásztor hibájának 's az idő viszontagságainak ki vagynak téve. Azonban kinek a' fent írt birtokán kivűl száraz természetű legelőji is lennének, mellyeket máskint használni nem lehetne, maradjon a' legelés mellett 's fordítsa ugarjában termesztett takarmányait más haszonvételre. Szükségesnek vélem az előbocsátottaknál fogva immár ar-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ról is értekezni, micsoda szabályokkal 's fogásokkal gyakoroltatik a' juhoknak nyári, istálón tartása 's étetése. Ez annyival inkább látszik előttem fontosnak: mivel reményleni lehet, hogy a' jelen Országgyűlése hazánkat megáldja azon jóltevő törvénnyel, hogy a'hol a' birtokosoknak tetszeni fog, külhelységi földjeiket 's illetőségeiket egybetagosíthatják, 's birtokokat másoknak kirekesztésével tetszések szerint mívelhetik 's használhatják.

A' juhok nyári istálóni étetésének találmányát szorgalmas Német szomszédainknak köszönhetjük. — Többnyire mindenek azt hitték eleinte, hogy ezen tartási módot a' juhokkal, mellyek úgyszóllván vándorlással, járással-keléssel szoktak élni, gyakorlatba nem lehetne venni: azonban szerencsés próbatételek ellenkezőt bizonyítának, sőt az illy módú tartással együttjáró jobb gondviselés következésében nem csak gyapjoknak mennyiségében nyertek szaporodást, hanem testalkotásokban is gyarapodtak, t. i. nagyobb testűekké idomúltak. A' hol tehát ezt kívánják munkába venni a' gazdák, a' következendőkre szükséges ügyelni 's intézeteket tenni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1-ször: Ismérni kell a' tenyésztőnek földje tulajdonságát, hogy t. i. jól termi é az a' takarmány-plántákat, mert tapasztaltatott, hogy némelly helyeken noha jól termenek is az életplánták (búza, gabona 's a' t.) a' takarmány-plánták (p. o. lóhere, lucerna 's a' t.) vagy átaljában nem, vagy olly soványan nevekednek, hogy e' miatt az istálón tartást gyakorlatba venni nem lehet. Illy terűleteken tehát a' földet vagy átalján fogva élet 's kapáló plántákkal lehet csak használni, vagy a' vadon növő plántákat legeltetés által emésztetni.

2-szor: Hol a' majorsági földterűlet szerfelett nagy 's a' népetlenség miatt nagy része mint természetes rét 's legelő használtatik, az istálózást gyakorlani czéleránytalan lenne.

3-szor: Olly helyeken, hol a' majorságtól távol feküsznek a' földek, mellyekben a' takarmány-plánták míveltetnek, nem hasznos az istálózás azért: mivel a' takarmánynak fuvarozása sokba kerül. Illy helyeken egyéberánt lehetne úgy segíteni a' bajon, ha a' takarmányt termő földre vitetnének ki az ételő jászlok 's a' juhok oda hajtatnának, mellyre természet szerint sza-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

bad hozzájárúlhatás (accessus) kívántatik.*) Továbbá szükségesnek látom illy körűlállásokban megjegyezni, hogy esős időben nem gyakorolható a' juhoknak hajtogatása 's úgy igyekezzen a' gazda, hogy majorjához közel mindég legyen tartalékban zöld vagy száraz takarmánya, hogy alkalmatlan időben othon táplálhassa juhait.

4-szer: A' juhoknak nyáron általi istálón tartása ott hasznos, hol csekélyebb kiterjedésű a' földterűlet, a' takarmány-plántákat pedig jól termi, és a' juhakolhoz közel van, hogy a' fuvarozás sokba ne kerüljön. — Lehetnek olly körűlállások, hogy a' bírtokosnak eke által mívelt, 's élet- és takarmány-plántákkal vetett földjein kivűl lapályos, némileg vizenyős legelő része is lenne, mellynek legeltetése veszélyes, 's talán a' helybeli körűlállások miatt eke által mívelhetető, 's majorja körűl fekvő földjeitől

*) Az illy körűlállások közt okosan teszi a' gazda, ha azon helyet, hová az étető jászlok tétetnek, elrekeszti hordható rácsokkal, hogy a' juhok a' kaszálatlan vetésekbe 's takarmányokba ne mehessenek. Az illy módú étetésnek azon haszna is vagyon, hogy helyben a' szántóföldön sok trágyát készíthet a' gazda, kivált ha szalmát terít az étetés helyére.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

távól feküdne. — Ezeket úgy lehetne czélerányosan használni, ha bétiltatnának, 's a' rajta termő fűvet, valamint az illy majorságokhoz tartozható természetes réteket is, mellyek talán vízárdásoknak vagynak kitéve, szénának kaszáltatná 's telelésre fordítaná. Azonban ha az illy helyek nem forrásosak, 's álló tavakkal bővölködők, és csupán a' tavaszi árvizeknek vagynak kitéve, 's az iszaptól mentek, széna és sarjú kaszálás után a' juhokkal meglegeltethetnek a' nélkül, hogy egésségöknek ártana.

Ha a' fentírt körülálllásoknak minden óldalú megfontolása után elhatározta magát valaki a' juhok nyáron általi istálón tartására, szükséges, hogy egésséges, szellős aklán kivül vagy azon fedél alatt, vagy az akolhoz közel takarmány kamarája legyen, melly szinte szellős legyen, t. i. ablakai több oldalról legyenek nyitva. A' mennyiben pedig a' zöld takarmányt frissében kaszálás után azonnal étetni veszélyes, mivel attól hirtelen felfuvódnak a' juhok, az egyhalomban húzomosabban tartott takarmány pedig megfüllik 's pállik, melly szinte veszélyes az egésségnek, hogy az ezekből háramló bajok elháríttassanak, szükséges a' takarmány kamarában oszlopokra alkalmazott léczek-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ből készült rácsos alkotmányt csináltatni, mellyre a' lekaszált nyers takarmány véknyasabb rétegekben teríttetik el, 's ez által a' füveknek kissebb mértékben való megfonnyadása a' nélkül eszközöltethetik, hogy megpáljon 's melegedjen. Ezen fa-eszközt, mellyet kiki elgondolhat millyen legyen, úgy lehet készíteni, hogy több emeletű legyen. Az alsó rács a' föld színe felett egy talpnyira álljon, a' felette lévők pedig 3—4 talpnyira egymás felett, mellyekre a' lekaszált takarmány felteríttetik 's étetés végett ismét leszedetik. Legalább fél napig szükséges a' lekaszált füvet fonnyasztani, de ha tovább feküdt is a' fonnyasztó rácsokon, nem árt, 's a' juhok örömest megeszik azt, csak pállott ne legyen.

Továbbá azon gazda, ki az istálóntartást kezdi 's gyakorolja, jól ellátva legyen téli száraz takarmánnyal, mivel a' takarmány-plánták kaszálhatásáig juhait illyennel kéntelen tartani, 's tartalékban soha se hibázzon száraz takarmánya, mivel a' mindent hátráltató szárazság idején, vagy ha netalán lóheréje télen át kiveszett, kéntelen illyennel pótolni a' szükséget.*)

*) Illy esetben a' kiveszett lóhere földjén legeltetni is lehet a' juhokat, mert ne gondolja sen-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A' tárgy mivólta azt hozza magával, hogy itt arról is szóljak, mennyi juh élhet ki bizonyos mennyiségű földterületen istálón tartás által? hogy e' szerint intézhesse dolgait a' gazda. Egy juhnak száraz takarmányon való tartására 2 font széna kívántatván, következik hogy ezen mennyiségnek megfelelő legyen a' zöld takarmány is. Nyomos visgálatok szerint 4 font nyers fűből kerül egy font széna, 's így nyólcz font füvet emészt meg naponként egy juh. A' legmérsékeltebb termékenységű földnek is hóldja ád esztendőnkent 20 mázsa lóhere, vagy bükkön, 's baltaczim szénát, a' luczerna pedig még többet, 's így 80 mázsa nyers füvet. Tavasztól talló szabadúlásig (midőn legeltetésre kerűlnek a' juhok) körűl-belől 75—80 napig istálóztatnak rendesen a' juhok, 's így világos, hogy ha 8 fontot emészt naponként a' juh a' zöldtakarmányból olly

---

ki, hogy az istálón nyaralt juhok elfelejtenék a' legelés által való élést, sőt mindenütt legeltetik is az illy tartott juhokat talló felszabadúláskor az élet béhordása után, mihelyt fűvel bélepetett a' szántóföld, de ezelőtt is lehet, sőt czélerányos a' juhokkal megfuttatni a' letakarított földeket, hogy az itt ott elhúllott kalászokat felszedjék.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hóld föld terméséből, melly 80 mázsát ád, 12 juhot lehet kitartani, mellyből gazdasága kiterjedéséhez 's tulajdonságához képest kiki át láthatja, miként, 's mennyire terjeszkedhetik juhtenyésztésével?

Tudom sokan meg fognak ütközni mind a' takarmány, mind a' juhok számának csekély mennyiségén, mert jól mívelt 's jó erőben lévő hóld föld gyakran 40 — 50 mázsa száraz szénát is szokott adni 's négyszer ennyi zöld takarmányt; de sokkal jobb itt a' nem kedvező körülállásokat venni figyelembe, 's ha a' nyáj nem képes a' termesztett plántákat megemészteni, könnyű azt szénává csinálni. Egyébaránt hol biztos a' gazda földjének termékenységében, terjeszthetí juhainak számát körülállásaihoz alkalmazva.

Célerányosnak vélem itt még megjegyezni, hogy midőn a' zöld takarmány étetéséhez fog a' gazda, melly az éghajlati befolyásoknál fogva, 's a' földnek fekvéséhez alkalmazva elébb 's később történik, gyakran már Áprilisban is beáll, eleinte szükséges kivált a' lóheréket száraz takarmánnyal vegyítve adni a' juhoknak, hogy szerfelett mohon kapván azt meg ne ártson, 's az étetést inkább gyakrabban tenni, 4-szer, ötször,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mint ritkán és sokat adni nékiek. Később a' háromszori eledel adás elégséges. Mivel továbbá tapasztaltatott, hogy a' juhok reá únnak az egynemű eledelre, szükséges, hogy több, legalább két fél takarmány plántát termesszen a' birtokos, p. o. lóherét 's bükkönyt, hogy az eledelben időnként változtatást tehessen. Megesik illyenkor, hogy valamelyik eledelt nem örömest eszik a' juhok, p. o. ha zöld takarmány után szórúltságból szénát adnak nékiek; ettől megijjedni nem kell, mert megéhezvén hozzá látnak 's jó étvággyal emésztik azt később. — Nem lészen feleslegvaló némileg itten szóllani a' takarmány plántákról is, 's azon rendről, melly ezeknek étetése alkalmával megkívántatik a' juhok egésségére nézve.

A' veres és fejér lóhere, baltaczim (hedysarum onobrichis), bükköny és a' luczerna, legalkalmasabbak, mellyeknek mikénti termesztését a' gazdasági tudomány tanítja. A' luczernára nézve azt jegyzem meg, hogy ennél termékenyebb takarmány-plánta nincsen, 's a' hol csak a' föld termesztésére alkalmas, különösen az istálózás esetében, mindenütt mívelje a' birtokos nehány hóldakban, mert midőn a' többi plánták a' szárazság miatt tengve léteznek, 's neve-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kednek, a' luczerna akkor is buján nő, 's legjobb szükségben segítő. Említést érdemel a' többek közt a' rozsnak is mívelése mint takarmány-plántának. Ugyan is ha a' rozs jó erőben lévő földbe vettetik, legkorábban ád tavaszkor kaszálható takarmányt 's kivált ha zsengés idők járnak, több ízben ki is sarjadzik, 's ugyan annyiszor lehet megkaszálni is. Úgy vélem némellyek, kik a' gazdasági míveltebb fogásokban járatlanok, nevetni fognak, hogy a' kenyérnek való termést takarmány gyanánt javaslom megétetni. Azonban én nem azt értem ez alatt, hogy valaki az őszi vetés nyomásában kenyérnek való végett termesztett rozsát kaszálja 's étesse juhaival, hanem azt, hogy a' takarmányokat termő szakasz földnek egy részében ezt is termeszthet korai tavaszi étetés végett, annyival is inkább, hogy az erre tett költség nem több mint a' többi takarmány-plántákra fordított. — Ugyan is egy hóld földben két posonyiméró rozsnál több nem kell, mellynek középára 5 vcz. Rf. — Ugyan ennyibe kerül egy hóldba vetendő lóherének, bükkönynek is az ára 's a' t.

Én azt merem állítani, hogy a' rozs ha takarmánynak vagy szénának használtatik

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

is, ád annyi pénzértékű jövedelmet, mint ha annak magva fordíttatik haszonvételre. Ugyan is az aratás 's cséplés vagy nyomtatás bérét lehúzván, közép termést vévén, nem lehet egy hóldról többet számolni 5—6 köböl tiszta életnél. — Ha illy hóld rozs földet kétszer megkaszálnak kalászhányáskor, ád okvetetlen 40 mázsa szénát *) (ha t. i. nem szerfelett ritka) mellynek ára 5—6 köböl gabonával felér, sőt többre is becsültethetik.

A' mi egésségbeli állapotjokat illeti a' juhoknak az istálón tartás alkalmával, már feljebb előadtam, miként kellessen az étetést kezdeni 's folytatni, 's mennyi legyen azon mennyiség, melly a' zőld takarmányból kívántatik naponként, itt még azt jegyzem meg, hogy a' lóherék 's más buja plánták alkalmával gyakran történik egyik vagy másik juhnak felfuvódása, mellynek mikénti orvoslása módját juhtenyésztésről írt gyüjteményem 2-dik kötetének 194. 's 195-dik lapjain feltalálhatni, egyébaránt némelly veszélyes nyavalyákban tett ismeret-

*) Ez úgy értetődik, hogy első kaszálás után béváratik a' rozsnak sarjadzása, 's ez is akkor kaszáltatik le, midőn már kalászba indúlt.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

beli előhaladásomról ezen munkám utólsó §-jaiban fogok értekezni.

Végre szükséges itt megemlíteni, hogy a' juhok istálón tartása alkalmával is megkívántatik, hogy a' juhok legalább minden második vagy harmadik nap mozgás tétel végett járkáltassanak meg, ha egyebütt nem lehetne, a' közönséges úton, 's istálójok előtt is jó tágas udvarok legyen, hogy az akol nyitott kapuin szabadon ki 's bé járhassanak, ezt nem csak egésségök kívánja meg, de gyapjok is jobban formálódik a' levegő szabadabb béhatásánál fogva; továbbá mindég elegendő alommal kell a' juhok fekvése helyét ellátni, hogy a' nedves ganaj béhatásai se a' juhok egésségének, se gyapjújoknak ártalmára ne legyen.

§. 14.

Észrevételek a' juhoknak kádakban való fürösztéséről vagy is mosásáról, és a' gyapjúnak nyírás után való elkészítéséről.

Juhtenyésztésről írt gyűjteményem 2-dik kötetének 84-dik, 85-dik 's 86-dik lapjain említés tétetik a' juhoknak kádakban való mosásáról, továbbá arról hogy kell a' gyapjút nyírás után öszvekötni; ezekre néz-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ve itt szükségesnek véltem némi megjegyzéseket tenni.

A' mi az elsőt illeti azt jegyzem meg, hogy ezt csak ott szükség gyakorolni, hol természetes vagy mesterséggel készített jó úsztatók nincsenek, egyéberánt a' következendő módon történik. Valamelly tágas, és ha lehet gyepes helyre kitétetnek legalább 4 kádak, mellyek vízzel megtöltetnek, a' juhok egyenként megfogatván két emberek által, kik közzül egyik egyik a' juhnak két lábait tartja 's azt háttal bémártják az 1-sö kádba, 's abban mintegy egy minútáig mozgatják fel 's alá, úgy azonban, hogy a' juhnak csak orra 's szája legyen ki a' vízből. Mozgatás közben a' hasa is kiemelődik a' vízből, de az ismét alá meríttetik; ekkor az első kádból a' másodikba, harmadikba 's negyedikbe tétetik által, 's mindegyikben az első kádról írt mód szerint mosatnak meg. Megkívántatik illy alkalommal, hogy egy ötödik kádban legyen tartalékban víz készen, mellyből a' mosó kádakban, a' juhok gyapjába szívódott víz fogyasztatása kipótoltatik. A' juhok mozgatásán kivül semmit sem kell többet tenni, sőt a' gyapjúnak kézzel való dörzsölése átaljan fogva kikerültessen: mivel ez által annak szálai ösz-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vezavarodnának, melly igen nagy hiba. Ha a' juhok nem olly fajból valók, mellyeknek a' szurkos forma piszkosság tulajdonok, hanem könnyen moshatók, a' négy kádakban lett megmosatások után középszerű tisztaságúakká válnak, 's csupán arra van szükség, hogy a' még barnábbnak látszók újra fogattassanak és mosattassanak meg; de a' szerfelett szurkos piszkosságúakat más nap szükséges ismét megmosatni. Vígyázni kell arra is, hogy a' kádakban való mosás rendje el ne tévesztessen, t. i. az 1-ső, 2-dik, 3-dik, 4-dik kádban való förösztés minden juhval egyenlő rendel tétessen. A' víz sűrű lúgformává válik a' kádakban mosás alkalmával, de ennek rosz béhatása nincsen, sőt ez sokkal jobban kiviszi a' piszkot a' gyapjúból.

A' mi a' 2-dikat illeti, t. i. miként kelletik a' gyapjút nyírás után öszvekötni, erre nézve azt jegyzem meg, hogy juhtenyésztésről írt gyüjteményem 2-dik kötetében azt adván elő, hogy a' kissebb gyapjúfolyamok közzűl több folyamok is köttethetnek egy csomóba vastagabb fonallal, ezt a' tapasztalás károsnak találta, mivel ez által igen öszvezavarodnak a' gyapjúszálak, 's legczélerányosabbnak ítéltetett az, hogy minden

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyapjúfolyam külön köttessen csomóba, 's így tapostasson a' zsákokba. — Ennélfogva ezentúl ennek követését ajánlom.

§. 15.

Észrevételek a' juhoknak sózásáról.

Mind azokat, mellyeket juhtenyésztésről írt gyüjteményem második kötetének 100-dik lapjától kezdvén a' 112-dikig előadtam a' juhoknak sózásáról és a' mentő szerekről, ez úttal is helyeseknek állítom, sőt azóltai tapasztalásom által is megerősítve találom. Az érintett ismeretek, eredeti felfedezéseim, 's annyival inkább állott tisztemben szorosan ügyelni javaslataimnak foganatjára. — Ezeknél fogva itt szükség sem lenne erről többet szóllani, azonban a' Mezei-gazdák barátja czím alatt ismeretes már megszűnt folyóírásban, melly 1829-dikben Május 21-dikén egy érdemes hazánkfia, Kolosváy Péter tisztartó Úr, felállított okfőimet megczáfolni akarván, egy értekezést tett közönségessé, mellyre nagyobbára számos foglalatosságaim miatt maig adós maradtam felelettel. — Mind azért, hogy a' tisztelt Úr előadásait hibásoknak hiszem, mind azért, hogy ne gondoltassam hallgatásomnál fogva meggyőzettetnek, vagy

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hogy talán olly érdemes hazafi társamnak előadásait megvetni láttassam, mind végre azért, hogy a' netalán ingadozókat erősbítsem, kötelesnek érzem magam bár elkésve is a' felelet adásra. Egyéberánt hogy annál világosabb 's könnyebben felfogható legyen a' tárgy, ide iktatom Kolosváry Péter Úr-Úrnak czáfoló előadásait, 's ezek után fogom feleletemet szinte előterjeszteni. — Kolosváry Úr így kezdi 's folytatja értekezését.

„Egy számos uradalmakban lévő birka majoroknak főigazgatója azt akarván tulajdon és egyedűl maga meggyőződése után bémutatni, és közönségessé tenni tájékunkon, hogy a' birkák só nélkül elmaradhatnak, és felneveltethetnek; ámbár utóbb maga is ezen feltételétől elállani látszott, még is több kissebb kiterjedésű birtokosoknak nagy megakadások történt ebben, örömest elhagyni akarván a' szászt, mint valósággal nagy és igen tetemes költséggel járó dolgot, — én mindenképen iparkodtam ezen gondolkozásokat és feltett akaratjok végrehajtására való kívánságokat elfojtani; azért eltökélettem magamban, hogy eziránt észrevételemet, mellyet ugyan szóval is előadtam többeknek, kik azon balvélekedésben vóltak, a' M. G. barátjával is közöljem,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nem azért, mintha felvilágosítani iparkodnám ezzel egyeránt minden birkatenyésztőket, mivel jól tudom én azt, hogy vagynak e' tárgyról több, és igen nevezetes írók által bőven előadott, és fontos értekezések, mellyekből megláthatja minden olvasó a' sónak szükségét a' birkákra nézve; ezek eleibe lépni nem akarok, de nints is semmi szándékom erre, hanem még is (minden birkatenyésztők, vagy kormányozók, vagy gondviselők számtalan tapaszalásaik után legjobbnak tartott bánásmódjokat legkissebbet sem igyekezvén megzavarni) úgy vélekedem, találtatni fog ezen értekezésemben ollyas, a' mi azon előbb említettekben igen rövideden, vagy nem is érdekeltetik; azért két kérdéseket teszek fel:

Első kérdés: Szükséges é tehát a' sózás?

Második kérdés: mikor mennyi mértékben, és hogyan kell sózni?

Az első kérdesre:

A' só, a' birkáknak természetjöket visgálóra vévén, elkerülhetetlenül szükséges életjök fentartására, mindnyájan kik a' birkák gondviselésökben jártasok vagyunk, megesmérjük azt, hogy semmiféle más állatban annyi természeti nedvesség nincs mint a' birkában, a' melly nedvességtől, ha

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

az benne nem ritkíttatik, szokott mája, tüdeje, és az egész belső része megromlani. Innen tehát az következik elsőben, hogy mennél több és mértékletlenebb bennök a' nedvesség, annál hamarább kezdenek nyavalyáskodni, és dögleni is; azután másodszor, hogy ezen természeti nedvesség tehát ha magában áljon is semmi más külső októl eredhető szaporodása nélkül a' birka életének véget vethet. Ezt jól fontolóra vévén, kérdezzük már, ha találkozik é egy valaki, ki bátor vólna maga felől azt állítani, hogy az ő felvígyázása alatt azon természeti nedvesség semmi külső októl nem szaporodhatik? mivel, ha bár minden szorgalommal azon legyen is a' legvígyázóbb juhász, hogy az időnek alkalmatossága szerint, birkáit mindenkor a' legbizonyosabb móddal, és így mindég jó legelőre hajtani igyekszik, mind a' mellett azt végrehajthatja é hogy birkáit mindenféle csekély ugyan, és könnyen észre sem vehető, de még is a' természeti nedvesség szaporítására igen alkalmatos, és így a' birkákra nézve ártalmas helyektől megtartóztassa? — Ez nagy kérdés; hanem tegyük fel, hogy ezt is megteheti és végrehajthatja; hát óltalmazhatja é attól, hogy a' levegőtől is elzárja azo-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kat? — ki nem tudja pedig azt, hogy ez is igen sokszor, legkivált tavaszi és őszi időkben, ködös sűrűsége miatt ollyan, hogy a' mint ez beszívattatik, árt minden teremtettállatnak; annyival inkább pedig a' birkának, melly a' nélkül is temészeti nedvességgel legteljesebb állat.

Hogy még nagyobb világosságra léphessünk, menjünk tovább és visgáljuk meg, ha azon említett két okokon kivül, lehet é még több oka is a' természeti nedvesség szaporodásának, reá találunk és igen könnyen fogunk felelni, hogy igen is sok oka lehet annak; itt csak a' legnevezetesebbeket említem: ha a' birkák alacsonyabb istálóban vagynak, mellyben rendszerint forróbb és rekedtebb a' levegő; — ha az istáló falai, vagy abban az állások földje nedvesebb, az az, ha laposabb a' hely, mellyen az istáló áll; ha lapályosabb a' határ, mellyben a' birkák legeltetnek; ha tartósabb esőben kiszorúlnak, a' mi nyáron leginkább a' hirtelen jövő záporok által okoztatik; ha a' húzamosabban tartó esőzések, vagy ködös napok a' levegőt megnehezítik 's a' t. — Ezek tehát mind ollyanok, de még több okok is lehetnek és vagynak is, mellyektől a' természeti nedvesség szaporodhatik a' birkában; már pe-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

dig ha a' természeti mértékletlenebb nedvesség magában is veszedelmes a' birkában, annyival inkább veszedelmes és életének hamarább végére vezeti a' birkát, ha az a' külső okoktól is neveltetik és szaporíttatik; azért sót adni a' birkáknak nagyon szükséges, hogy azzal mint egyetlen egy mentőszerrel a' testekben lévő sűrű vastag nedvesség megritkúljon és kitisztúljon. — Csekély vélekedésem szerint tehát nagyon hibáz az is, a' ki a' sóval fösvénykedik, annyival inkább pedig hibáz az és veszedelmesebben a' birkák részökről, ki egészen elfogja a' birkáktól.

A' második kérdésre:

Három annak foglalatja: első, mikor? második, mennyi mértékben? harmadik, hogyan kell sózni? — Az elsőre, mikor, az az, melly időben? T. Kisszántói Pethe Ferencz Úr a' juhtenyésztésről írt könyvének 50. §. és 107-dik lapon így ír: „Semmi hibát sem követ az el, ki a' juhoknak minden harmad vagy negyed nap sót teszen elejibek nyalni, ha nedves idő jár; egy hétben pedig egyszer ha szárazabb idők vagynak.“ Ezen szavakból az világosodik ki, hogy nedves időben szükségesebb a' gyakortább való sózás; azon okból vagyon az bi-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

zonyosan mondva, hogy ollyan időben a' természeti nedvesség szaporodik testekben, és ekkor a' birkák jobban kívánják a' sót, ezen vélekedésben vagyok én magam is. Balásházy János Úr a' juhtenyésztésről írt igen érdemes és nagy tapasztalást bizonyító gyűjteményének 2-dik Rész 111-dik lapján pedig így ír: „Én nálam száz juhnak ötven font só száraz esztendőben is elégséges, nedvesben még kevesebb is, de illyenkor a' többi keserű és fűszeres szerek fogyasztása szaporodik."

Nem azt keresem én ezen rendekben, ha 50 font só elégséges é valósággal száz juhnak egy esztendőben, a' mi előttem felette kevés, sem azt nem keresem, ha ezen keserű szerek helyre ütik é a' sónak erejét, melly a' birkáktól a' sónak elfogásával elmarad, hanem csak azt, hogy ezen állítás az előbb előadottal, a' nedves és száraz idő értelmében, mintha ellenkezőnek látszanék, ámbár talán megegyezhetnek még is, mivel az említett könyvben Balásházy Úr így ír a' 104-dik lapon: — „A' juhok a' só eránt különös kedvöket észrevétetik: ez nem csak tavasz kezdetén történik, hanem nyárban is, meleg ősszel is, midőn esőzések történnek;" úgy ismét a' 109-dik lap. „Mi-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

dón a' plánták tavasszal, és időközben kövér esőzések után nagyon sarjadzanak 's a' t. a' juhok a' só nyalás kívánságát mutatják." Mit jelentenek ezen rendek egyebet mint azt, hogy az esőzések után nedvesebb a' föld, a' fü, a' levegő is, 's azért kívánják jobban a' sót; és szinte ezt mondja Pethe Ferencz Úr is. — Azért én így vélekedem, hogy a' most említett Úr a' lapályosabb legelőt tekintette, mellyen bizonyos, hogy nedvesebb minden, Balásházy Úr pedig a' dombosabbat érthette. Már akárhogy vólt az írások értelme, én egyik állítást sem bántom, mivel az én csekély tapasztalásaim koránt sem mehetnek annyira mint azon uraké, kiknek számtalan módjok lévén a' valóságát minden gazdasági ágaknak jobban kitanúlni, és azért jobban meg is érteni; hanem még is tulajdon magam tapasztolálásait itten leírni szabad lészen, mellyek mind igen csekély theoria útmutatásával tisztán csak a' praxisból származtak.

Azt mondom tehát először, hogy gyakorta sózni sem jó, mivel a' birkáknak belső részek azzal kiszáríttatván, nagyon kívánják reá a' vizet, a' mi szintén nékiek nem legjobb, és az úgy nevezett víz-gelyvára útat nyit; de még azért sem, hogy a-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

zon gyakortább való sózással a' testi nedvesség is, a' melly a' gyapjú szépítésére 's vékonyságára szükséges, igen fogyasztatik, és mértéken felül kiűzettetik; azért az illyen sózás a' gyapjúnak is ártalmára, az az, élesítésére lehetne; — másodszor: hogy nedves időben egy héten két annyi sót is elnyalnak majd, mint száraz időben, és így tagadhatatlan az, hogy nedves időben jobban és többször kívánják a' sót a' birkák. Nékem a' sózásban való szokásom ez, a' mit szentül meg is tartok: minden héten megkínáltatom én a' birkákat a' sóval, mihelyt az idő kiereszt, megnyílik a' tavasz, és kijárhatnak a' birkák, a' fünek tökéletes megtisztúlása után, ha egy vagy két eső által a' rajta maradott iszap lemosódott. Télen ha beszorúlnak a' birkák a' száraz takarmányra, minden két hétben az elején a' beszorúlásnak, későbben meg minden három hétben egyszer sózatok.

A' második részére a' kérdésnek, mennyi mértékben? ezt meghatározni tökéletesen nem igen lehet; némelly határokban a' legelő, hogy a' sót nem kívánja a' birka úgy mint más határok mezeiben való legeltetések után, azért lat számra kidolgozni, hogy annyi vagy ennyi font sóval bé kell a' bir-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

káknak érni, akármelly határokra tekintve egyaránt igazán soha sem lehet; de hát ha az idő járását tekintjük és fontolóra vesszük, meg kell esmérnünk, hogy csak egy hétről a' másikig, vagy egyik sózástól a' másikig sem állhat meg a' lat számra való kivetése. Az én rendtartásom ez: a' sót megmérése után, soha más mint magam, ollyan szerekkel mint az időjárása kívánja, következésképen nem mindétig egyenlő szerekkel, megkeverem, ezen kevert sóval se megy a' számadó (birkás, juhász gazda) maga, hanem mindég ha magam nem mehetek vele, az altisztekből egyet kirendelek, a' birkáknak pedig annyi adatik, és annyiszor hintetik elejibök, a' mint kívánságokat a' sóra mutatják; — ha marad még só, az egyben visszahozattatik, és általadatik annak, a' ki a' gondviselője és számadója.

A' harmadik részére a' kérdésnek: hogyan, az az kősó tétessék é elejbök a' nyalásra vagy pedig megtörve hintessen az arra készített válúkba? Már régen elhagytuk azt, hogy kősó tétessen elejbök, mert először a' keverést nem lehetne így megtenni, a' mit pedig az időjárása leggyakrabban megmegkíván, és szükséges is; nem is kell a'

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

birkáknak egész nyáron soha tisztán adni a' sót egyéb ha télen, de ekkor sem az elején mindjárt, midőn beszorúlnak, hanem később-ben száraz takarmány mellett, megint a' hasasoknak megúzekedések után mindjárt; másodszor, ha mindég előttök marad a' só kőben, minduntalan nyalogatják, mi nem legjobb részökre, mint már említettem; — harmadszor, ha pedig előttök nem lészen mindég a' kósó, úgy midőn elejbök tétetik, nem kis veszedelemben forognak legkivált a' hasasok a' nagy tolakodásban és egymásra való felugrásban; a' gyapjúban is illyen esetben sok kár történik; azért legjobb mód a' sózásban a' nagyobb majorokban, hol már ételő saroglyák válúkkal vagynak elkészítve, azokat kitisztítván, abba hinteni nékiek nyalásra a' sót vagy pedig, hol ezen saroglyák nincsenek, keskeny válúkba való hintés, ezen egy észrevételtel csak, hogy ezek is elegendők legyenek, hogy ne kéntelenítessenek a' birkák a' válúk kevésségök miatt szintén tolakodni, és egymásra ugrálván, egymást tiporni a' só szagára. Ezekből áll Kolosváry Úr előadása szóról szóra, mellyre a' következendőt felelem:

Tisztelt Recensens Úr boldogúlt Pethe Ferencz Úrnak állításait az enyimekkel

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

egybehasonlítva teríti az olvasó Közönség eleibe, állítván 1-ször, hogy ellenkező orvosi erőt 's hatást tulajdonítunk a' sónak, t. i. Pethe Úr 's ő utánna Kolosváry Úr is azt, hogy a' só szárít, 's így nedves időkben, midőn a' juhok testében különben is bőven létező nedvességek nagyobb mértékben vagynak jelen, megmenti a' felesleg valótól melly nyavalyákat okoz; én pedig azt hígító, oszlató 's lágy ganajzatot (laxálást) eszközlőnek hirdetem 's hogy száraz időben szükségesebb azt nyalásúl adni a' juhoknak. Továbbá felhozza Kolosváry Úr, hogy a' juhtenyésztésről kiadott gyüjteményemnek III-dik lapján ezeket mondván: „Én nálam száz juhnak ötven font só száraz esztendőkben is elégséges, nedvesebben még kevesebb is; de illyenkor a' többi keserű és fűszeres szerek fogyasztása szaporodik." A' 104-dik lapon pedig: „A' juhok a' só iránt különös kedvöket észrevétetik; ez nem csak tavasz kezdetében történik, hanem nyárban is, meleg ősszel is, midőn esőzések történnek." Úgy ismét a' 109-dik lapon: „Midőn a' plánták tavasszal és időközben kövér esőzések után nagyon sarjadzanak 's a' t. a' juhok a' só nyalás kívánságát mutatják." Mellyekből azt következteti, hogy észrevetetlenül

12 *

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

magam is elismerném azt, hogy nedves időben kell gyakrabban sózni.

Okfőink (principiumaink) tehát ezek:

Pethe's Kolosvári szerint mennél nedvesebb az idő, annál több sót kell adni, hogy szárítsa a' juhok létszerét (organismus) mivel szárító ereje van.

Az enyim pedig ez: mivel a' nedves időben különben is megritkúlnak a' nevességek a' juhban, mellyek gyomrát is elnyálkásítják még inkább akkor, midőn természeti állapotjokban is lágy ganéjzások vagyon, kevesebb sót kell adni, 's ekkor is ha kívánják, más keserű gyomrot erősítő, vizelletet 's párolgást eszközlő szerekkel, hogy megszabadúljon ugyan a' juh a' felesleg való nedvességektől, de egyszersmind erősödjön is gyomrok 's a' t. mert ezt magában a' só nem eszközli.

Mellyik félnek van igaza a' sónak orvosi ereje felől, illő az orvosi tudományban jártasoknak elítélni, nékem úgy látszik, hogy a' tisztelt, velem ellenkező Uraknak, minden becsülettel legyen mondva, átaljan fogva hibázik marhaorvoslási isméretök, 's e' helyett a' magok véleményöket teszik le alapúl.

Én a' sózás és egyéb mentő szerek tár-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyát három §-ban foglalt előterjesztésekben adtam elő, elveket (principiumokat) állítottam fel elébb, mellyek orvosi ismereteken alapúlnak, 's ezek által erősített tapasztalás-son, még is ezeknek ellenére itt ott egypár sort kiveszen Recensens Úr egybefüggő előadásaim rendjéből, 's azt a' maga hasznára akarja fordítani. Mennyire hibázik ezekben, 's mennyire igyekszik ellenkező értelmet adni kifejezéseimnek, világos, ha munkámból vett kivonatját valóságos előadásommal úgy hasonlítom egybe a' mint a' fekszik könyvemben.

Azt hozza elő Recens Úr, hogy a' 101-dik lapon ezeket mondanám: „A' juhok a' só eránt különös kedvöket észrevétetik; ez nemcsak tavasz kezdetén történik, hanem nyárban is, meleg ősszel is, midőn esőzések történnek.“ — Ezen pont a' 104-dik lapon következendő módon áll szóról szóra: „A' juhok nem csak a' só és sós plánták eránt mutatják időnként, midőn t. i. egésségök állapotja azt kívánja, különös kedvöket; hanem más orvosi plánták eránt is szinte ollyan kiváncsiak, mint a' só és sós plánták eránt. Így p. o. midőn a' fű gyenge (ez nem csak tavasz kezdetén történik, hanem nyárban is, meleg ősszel is, midőn esőzések

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

történnek, 's a' lerágott mező hirtelen sarjadzani kezd) 's az azzal való elés lágy ganajzást, 's néha laxálást okoz, melly folyvást tartván, a' gyomrot nagyon elgyengíti; ezen esetben a' juhok ha keserű laput lelnek, annak leveleit azonnal lerágják, szinte azt teszik a' keserű ürömmel is 's a' t.“

Továbbá a' 109-dik lapról tett kivonatot így közli: „Midőn a' plánták tavasszal és időközben kövér esőzések után nagyon sarjadzanak 's a' t. a' juhok a' só nyalás kívánságát mutatják.“ Ez a' 109-dik lapon így áll: „Midőn a' plánták tavasszal és időközben kövér esőzések után nagyon sarjadzanak, szinte megesik illyenkor is, hogy lágy ganajzat mellett a' juhok só nyalási kívánságot mutatnak, melly ugyan ritkábban szokott történni; ekkor is kívánságaikat teljesíteni kell ugyan, de mivel a' só magában és a' fent írt mértékben ártalmas lehetne, szükséges azt más orvosi szerekkel vegyíteni, mellyek a' feleslegvaló nedvességet a' gyakortai vizellet és kigőzölgés fentartása által enyhítik“ 's a' t.

Úgy vélem a' Kolosváry Úr könyvében is így találtatnak ezek, mert egy műhelyben nyomtattatott gyűjteményem, különös még is, hogy olly ellenkező értelemben ma-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gyarázza kifejezéseimet, sőt erővel reám 's kifejezéseimre akarja fogni, hogy azok azt jelentik, hogy nedves időben sokkal jobban kívánják a' juhok a' sót.

Látásom szerént a' mentő szerekről 's a' sózásról való értekezéseimet teljességgel nem értette meg Kolosváry Úr, de hogy nem hűségesen szedte ki könyvemből okfőimet, a' fentebbi közegyembe (parallelába) állitott kifejezések bizonyítják ellene mondhatatlanúl, mellyeknek úgy léttére 's megvisgálására mindeneket felszóllítok, kik az érdeklett könyveknek birtokában vagynak. Arra kérem tehát tisztelt Recensens Urat, hogy ezentúl figyelmesebben méltóztasson az előadásokat megtekinteni, 's hűségesen felfogni, és magyarázni, mert ha az illy módú magyarázhatás divatba jő, úgy minden írományoknak ellenkező értelmet fognak adni 's adhatni a' szerint, a' mint az kinek-kinek tetszeni fog. Maga megvalja tisztelt Recensens Úr a' 243-dik lapon: „Már akárhogy vólt az írások értelme, én egyik állítást sem bántom, mivel csekély tapasztalásaim nem mehetnek annyira 's a' t.“ Azonban ezeket akkor követi, midőn már előzményeiben mindent felforgatott. Támadást valóban szükséges jobb készülettel

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kezdeni, 's erősen állani a' mellett, mit az ember jónak hisz, 's meggyőzően vítatni a' vítatandót, nem egy kézzel belekapni a' dologba, más kézzel pedig kalapot emelve alázatossággal visszavonúlni.

De mennyire nem hív tisztelt Recensens Úr a' maga okfőihez, világos a' 244-dik és 245-dik lapokon tett előadásaiból. Az elsőbb lapon azt mondja: „Az én rendtartásom ez: a' sót megmérése után soha más mint magam ollyan szerekkel mint az időjárása kívánja, következésképen nem mindég egyenlő szerekkel megkeverem, ezen kevert sóval se megy a' számadó birkás 's a' t." A' 245-dik lapon: „nem is kell a' birkáknak egész nyáron soha tisztán adni a' sót, egyéb ha télen" 's a' t.

Ezen kifejezéseiben maga elisméri a' sónak elégtelenségét, 's más szerekkel való keverése szükséges vóltát az időjárásához alkalmazva, 's engemet még is ezekért háborgat. Azonban millyen szereket szokott 's kell, látása szerint, 's mikor a' sóval keverni? arról mélyen hallgat, mint a' setét éjszaka, pedig világot akar gyújtani a' homályban.

Úgy vélem ezeken kivül nem fog ártani bébizonyítani azt, hogy a' juhok nem

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nedves, hanem száraz időben élnek inkább a' sóval azon természeti állapotjokkal a' juhoknak, mellynél fogva kedvező körülmények miatt sót adni nem szükséges nékiek, mert a' természet épen akkor adja azt maga, midőn a' körülállás megkívánja. Illyen állapotban vannak azon tájékokon tartott juhok, mellyek sok széksóval bővölködnek. A' széksó nem nedves, de száraz időben párolog fel 's cristallisálódik a' föld színén, 's csak ekkor élhetnek azzal a' juhok. Tudjuk hogy illy helyeken léteznek a' legegészségesebb juhok, 's ebben szinte a' természeti erők láttatnak útmutatásúl szolgálni a' tenyésztőknek, hogy mikor kell adni a' sót.

Különösnek tetszik előttem az is, hogy Recensens Úr azt sem tartja szükségesnek, hogy tudhassa a' gazda mennyi sót kell adni egyszerre nyalásúl, 's mennyi sót kíván bizonyos mennyiségű juh esztendőt által, 's állítja, hogy nem szükséges azt lat számra méregetni. Az igaz hogy bajos lenne biz azt latolgatni, de ha a' járatlan gazdának képzete sintsen a' dolog felől, hogy mennyi legyen az illendő mérték, árt é megmondani 's tudatni hogy egy juhra például elég egyszeri nyalásúl adni egy latot. Nem kö-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vetkezik ebből hogy például minden juhra külön latolgattasson a' só, de tudni hirtelen felvetni hogy ha 500 juhot kell sózni, körül belől 17 font só kívántatik, nem káros, mivel ebben ugyan annyi nehezékek foglaltatnak. Ha ezt nem teszi 's nem tudja a' gazda, miként fogja azon nem kedvező körülállásban eltalálni a' mértéket, midőn se maga, se bíztosa által meg nem jelenhet távol fekvő majorjában sózáskor? A' Recensens Úr javaslatából bizony nehéz lessz szabályt kigondolni, melly szerint annyit kell adni, a' mennyit a' juhoknak tetszik felnyalni. Ha ez lesz a' gazdaságoknál vezér-szabály, úgy sok helyütt a' gyapjú ára kevés lészen a' felnyalatandó só vételére. — Ebből áll tisztelettel közlött feleletem.

§. 16.

Észrevételek a' métely betegségről.

A' mi a' juhok nyavalyáinak orvoslását illeti, azon előadásokat ma is helyeseknek találom nagyobbára, mellyek juhtenyésztésről írt gyűjteményemben fel vagynak jegyezve, csupán a' mételyre nézve gondolok szükségesnek némelly felvilágosításokat 's javításokat előhozni, mellyek gyarapodott tapasztalatimnak szüleményei és a' vértályogról. A' rendre való ügyeletnél fog-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

va ezen §-ban fogok szóllani a' mételyről 's a' következendőben fogom különösebb figyelmet érdemlő megjegyzéseimet a' vértályogról közzé tenni.

Minekelőtte közelebről szóllanék a' métely betegségről, szükségesnek véltem itt megjegyezni, hogy több felől hallván azon hírt, hogy a' métely orvoslására nézve ajánlott szereim nem valának foganatosak, a' következendőt. Ezen körülállásokban két dolognak kellett előfordúlni, melly a' szerencsés orvoslást akadályoztatta; az egyik lehetett az orvosi szereknek hibás vólta 's azoknak nem pontos béadása; másodszor az, hogy a' juhokban vala ugyan métely, de az más öldöklő nyavalyákkal is vala egyesűlve, millyenek a' bélrothadás, epekövek, a' májnak megrothadása 's a' t. Én ezen tárgy iránt ha emlékezetem nem hibázik, 1829-dikben vagy 1830-dikban a' tudományos Gyűjteményben Gorove Úrnak juhtenyésztésemről írt munkám bíráló értekezésére adott feleletemben kimerítőleg értekeztem, 's a' nyomosabban értesítetni kívánó olvasót említett felelő értekezésemnek olvasására útasítom tisztelettel, most pedig rövideden még a' következendőket hozom elő:

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Hogy mind azon előadások, mellyek a' métely betegségnek eredetéről 's megismértető jeleiről előadatnak juhtenyésztésről írt gyűjteményemnek 2-dik kötetében, helyesek, azonban az orvoslási módra nézve a' következendőt javaslom mint könnyebben gyakorolhatót.

Az orvoslásra két rendbeli öszvetett szerek használtatnak. Az első olly véggel, hogy a' gyomor erősítésén 's a' szerfeletti nedvességnek fogyasztásán kivül, a' belekben fejtődzött savanyúságot is elhárítsa. A' második olly véggel, hogy a' fent írtakon kivül a' métely férgeket is semmivé tegye. Ezen két rendbeli porok itt következnek:

1.) Venni kell: Egy és egyharmadrész font fenyúmagot,
Harom negyedrész font büdöskövet,
Egy és harmadrész font szitált hamut,
Két és három negyedrész font sót,

Mind ezeket lehetőképen porrá kell törni 's jól öszvekeverni, melly 200 darab juhnak való egyszeri béadásra.

2.) Venni kell: Egy és egyharmadrész font varadics füvet (vagy ha ez nem lenne, ennyi üröm füvet),
Egy és egyharmadrész font fenyúmagot,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Két font kormot,
Egyharmadrész font óltatlan meszet,

Ezek is porrá töretnek 's jól öszvekevertetnek. Ez is kétszáz darab juhnak való egyszeri béadásra. *)

A' mételyes juhokat erőtadó takarmánnyal kell táplálni, 's a' jó szénán kivül naponként egyharmadrész iccze zab is adatik egy juhra. (Miként kellessen a' mételyeseket kiválogatni 's különösen itatáskor megismérni, a' 2-dik kötetben adtam elő). Egyéberánt az orvoslás így folytattatik. — Az 1-sö szám alatt megírt porból a' juhok számához képest a' fent írt mennyiségben három egymás után következő napokon dél után nyalásúl öntetik a' válúkba az orvosság, mellyet újabb tapasztalásaim szerint a'

*) A' plántai szerek napon, vagy kemenczében szárítatnak meg kenyérsütés után, 's ezután töretnek meg. A' szárítás lassan történjen, hogy a' kémenczében meg ne égjenek a' szerek, melly orvosi erejüket elvenné. Némellyeket tökéletesen porrá törni nem lehet, például a' fenyőmagot, a' benne lévő olajos részek miatt, de ez semmit sem árt. Egyéberánt ha sóval vagy nedves abrakkal keverve adjuk az orvosszereket, nem szükség, t. i. a' plántaikat, porrá törni, csak apróra vagdalni 's a' t.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

juhok örömest felnyalják a' nélkül hogy a' fáradságos beöntéseket kellene gyakorolni. A' 4-dik napon a' második szám alatt feljegyzett por vétetik elő, 's ez kétszáz darabra öszvekevertetik jól 70 iccze, vagy is egy tetézett posonyi mérő abrakkal, 's a' juhok eleibe hintetik evés végett, mellyet ők örömest megesznek. — Hogy az orvosszer jól eloszoljon, szükséges az abraknak felét megnedvesíteni, és ezzel öszvevegyíteni, az után ismét a' többi száraz abrakkal keverni öszve a' már orvosszeres zabot.

Ötödik nap az abrakkal nem kevertetik öszve az orvosszer, hanem 200 darab juhra 4 lat gálitzkövet egy messzely forró vízben felóldozván, ezzel a' megétetendő abraknak egy része meglocsoltatik, 's jól öszvekevertetik, hogy egyeránt legyenek az abrakszemek nedvesek; az így megnedvesített abrak osztán ismét a' többi még szárazon lévővel (melly szinte egy posonyi mérőt teszen öszvesen mint feljebb) öszvevegyíttetik, 's eledelül a' beteg juhok eleibe hintetik. Ezen orvoslási mód felváltva gyakoroltatik, az az, egyik nap a' fent írt por, másik nap a' gáliczköves abrak étettetnek tíz napokig. Azok, mellyek csupán mételyesek valának, 's belső részök még rot-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hadásnak nem indúlt, az orvoslásnak 13 napjai alatt igen magokhoz jönnek, jól tele eszik magokat és szemeikben az erecskék megpirosodnak. A' mellyek ez után is béesett óldalúak, már gyógyíthatatlanok, mert vagy bélök, vagy májok 's egyéb belső részök valóságos rothadásba mentek által, mellyet csak a' mindenható lehetne képes meggyógyítani, új májnak, beleknek 's a' t. kicserélése által. — Kérem azokat, kik illy szerencsétlenségben vagynak, bontassák fel az illy rosszúl evő lapos oldalú juhokat, állításomat igazolva fogják találni.

Az orvoslás ideje alatt minden nap itattatnak a' juhok, 's hogy annál inkább táplálttassanak ez által is, ivóvizökben 20 darabra egy iccze gabonaliszt kevertetik.

13 napok után a' magokat jól tele evők, 's megfrissült juhok kiválasztatnak a' gyengébbek közzűl, és csak szénán, abrakon tartatnak még egy darabig; de minden héten kétszer az 1-sö szám alatt megírt por 200 darabra nyalásúl adatik. Később a' jó széna is elegendő táplálatúl, 's az idő járásához alkalmazva tartatnak és sózatnak.

Azon juhoknak, mellyek 13 napokig tartott orvoslás után sem eszik tele magokat, még 4 — 5 napokig folyvást kell adni

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

az orvosszereket, 's ha eddig se javúlnának, próbatétel végett ölessen le közzülök a' gazda egynehanyat, 's meggyőződvén a' felől, hogy a' még betegeknek belső elleneálhatatlan máj vagy tüdő 's bél rothadás a' bajok, ne tegyen magának több költséget: mivel az orvosszerek fogják ugyan az illyeneknek életöket néhány hetekig nyújtani, de okvetetlen elvesznek, 's így legtanácsosabb öket leöletni, bőrök ekkor valamivel többet fog még érni, 's az orvosszerek, 's eledelek megkímélése is veszteségét fogja kissebbíteni a' tulajdonosnak. Egyébaránt a' métely nem ragadós nyavalya.

Jelen javaslataim eltávoznak különösebben a' bánás 's orvosi szerek béadása módjaira nézve ez előtt kiadott munkáimban találtató rendszabásoktól, melly onnan ered, hogy folyvást igyekeztem az orvoslási módot czélirányosbá kissebb fáradsággal 's gondal végrehajthatóvá tenni.

Végezetre azt jegyzem itt meg, hogy az orvoslandó juhokat szükséges a' gazdának több osztályokba elrekeszteni, t. i. az erősebbeket a' gyengébbektől elkülönözni, mert különben az erősebb elveri a' gyengébbet evés és ivás közben, mellyből az orvosi szereknek 's eledeleknek egyenetlen vétele kö-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vetkezik. A' mi az orvosszereknek intézését illeti, a' juhoknak különböző számához azt kiki könnyen kiszámolhatja, mert a' fent megírt porok 200 darabra vagynak rendelve, így a' kinek 400, vagy négyszer 's ötször is több juhai vagynak, annyiszorta több mértékben veszi az orvosszerek mennyiségét.

§. 17.

A' vértályogról, vagy is lépfenéről. (Milzbrand)

Én 1829-dikben jöttem azon gondolatra, hogy a' vértályog ragadós nyavalya, 's ekkor kezdvén ezt így gyógyítani, a' legszerencsésebb foganat jutalmazá próbatételeimet. Ugyan is ezen évben szerfelett gazdagok lévén a' legelők, ez ingerül szolgált ezen nyavalya elhatalmazására. Azonban tapasztalván hogy az nem csak a' kövérebb 's erősebb juhokon dühösködik, hanem azokat is egyaránt sepri, mellyek hitványabbak, 's az anyajuhok között is, mellyeket bárányaik elcsigáztak, elhatalmaz, ez ébresztette fel bennem azon véleményt, hogy ragadósnak tartsam. Illy körülmények közt tehát azon orvosszereken kivül, mellyek a' vér gyuladóságát enyhítik, 's annak megromlottságát orvosolják, olly szerről is

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gondolkoztam, melly a' pestises ragadó mirígy ellen dolgozik, 's azt elenyészteti.

Bátorkodom ez úttal a' tisztelt olvasók emlékezetét felszóllítani, hogy múlt Muszka-Török háború alkalmával a' napnyugoti pestis dühösködései ellen, melly nem járvány (epidemicus) mint a' cholera, hanem valósággal ragadós (contagiosus), a' chlórmésszel melly nevezetes próbatételeket tettek Móldvában 's Oláhországban, bémártattak t. i. a' pestisben meghalt emberek ruháji a' chlor-meszes vízbe, 's ártalom nélkül vették azt magokra az egésségesek 's a' t. Ezeknek hallása azon gondolatot ébreszté bennem, hogy minekutánna a' közönséges meszet különben is szoktam adni a' juhoknak, nem lenne é czéleránvos a' többi vért javító szerekkel egybekötve béadni a' juhoknak a' chlor-meszet is olly czéllal, hogy ez már a' testben létező ragadó mirígyet magába szíván, attól azt megszabadítsa, valamint a' bizonyosan következő haláltól is. Ezen kivűl az akolban létező mirígynek elenyésztetésére is chlór-meszet rakattam ki vízzel felereszetve. — Juhseregemben naponként 10—15 darabjával húlottak ekkor a' juhok, 's az alább megírandó szernek használása után, első nap két darab, 2-dik nap

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

egy, 's az után egy sem esett el, mintegy 500 darabból álló nyájamból.

Az én szerencsétlenségem után szomszéd Szerdahely helységében Báró Vécsey Pál ő Nagysága nyájában sokkal nagyobb dühösséggel ütött ki a' vértályog pusztítása, úgyhogy naponként 30 darabok is elestek. A' tisztelt Báró tőlem kérvén tanácsot, a' chlor-meszes szernek béadását ott is javaslottam, mellyet pontosan is teljesítvén, egyszerre megszűnt a' dög a' juhseregben. Itten egyébaránt az ivóvízbe sósavanyt is adtunk minden harmadik nap. Ezenkivül mind a' magam majorjában, mind másoknál a' legszerencsésebben használtam a' chlormeszes orvosszert, mellyről reménylem többen is bizonyságot fognak tenni a' hazában. — Ezen tapasztalásaimnál fogva noha nem illy körülállásosan leírva, de még is ajánlva 's a' vér betegséget ragadónak állítva adtam elő 1830-ban Okosgazda című kis munkámban a' chlór-mésznek használását, melly a' 4-dik szám alatt foglalt orvosszerben lap 30. bé vagyon iktatva. Immár arról szóllok miként kell adandó alkalommal az orvoslást megtenni. *)

*) Szükségesnek látom azonban itt megjegyezni, hogy nem mindenkor dühösködik a' vértályog

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Venni kell: Két font büdöskövet,
Négy font fenyűmagot,
Másfél font salétromot,
Négy lat chlórmeszet,

Mind ezek porrá töretnek, és 3 font konyha-sóval szinte porrá törve öszvekevertetnek, és minden harmadik nap estve 200 darab juhnak nyalásúl adatnak. Azon napon mellyen orvosszert nem kapnak a' juhok, 200 darabra reggel 4 lat sósavany öntetik az ivó vízbe. Az illy módú sózás 's orvoslás két hetekig tart.

A' fent írt orvoslason kivűl szükséges még a' következendőt tenni. Minden akolban több helyekre higan feleresztett chlórmeszet kell kitenni, melly néhány napok múlva (p. o. 4-dik 5-dik nap) frissel cseréltetik fel, olly czéllal, hogy az akolban létező ragadó mirígyet magába szívja, 's meg-

szerfelett, 's néha egyes darabok is a' nélkűl esnek el, hogy azt többen követnék, melly más ragadó nyavalyáknál is szokott történni. Úgy vélem ezekben a' nyavalya mirígye nem vala jól kifejtődzve. Csak akkor szükséges tehát a' fent megírt szerrel való orvoslás, ha egymás után következő napokban folyvást kezdenek hűllani a' juhok.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

semmisítse. A' megdöglött juhokat idegen nyúzza, ne a' juhász, 's a' dög húsa ásattasson a' földbe, a' lenyúzott bőrnek pedig belső nedves óldala hintessen bé hamuval, 's ne az akolba: hanem távolabb fekvő padokra aggattasson száradás végett; szóval, a' juhászoknak semmi közök se legyen a' vérben eldöglött juhokkal, se a' kutyáknak ne adattassanak, mellyek azoknak béleit 's részeit a' majorban vonczolván, csak a' betegséget fészkesítik 's gyarapítják ez által. — Használ a' vértályog ellen mentő szerűl a' juhoknak fürösztése is, mellyet az orvosszernek adása után 3-dik nap dél előtt legczéleránosabb megtenni 's tétetni.

A' fentírtakban foglaltatnak azon előlépések, mellyek tudtommal a' külföldön történtek, 's a' mellyeket némileg a' magam szorgalma 's bélátásai által is gyarapítottam. Ha nem feleltem meg a' várakozásnak, tisztelettel kérek bocsánatot, szándékom őszinte 's jó vala, gyarló erőm oka a' fogyatkozásoknak. Egyébaránt az olvasótól vejendő szíves búcsúvételem alkalmával újra tisztelettel bátorkodom figyelmeztetni a' tenyésztőket, hogy ezentúl a' juhtenyésztest

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tárgyazó, a' kül- 's belföldön előhaladó ismereteket, egy nem sokára megjelenő folyóírásban (melly ha Isten életemnek kedvezénd) ezen czím alatt fog megjelenni: — „Szorgalomtár" fogom időről időre közzé tenni; mellyben egyéb gazdasági, szóval szorgalomi (industriális) tárgyakon kivül, a' juhtenyésztés mint igen fontos dolog, különösebb figyelemmel fog ápoltatni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

MUTATÓ.

lap.

Előszó 's bévezetés 3

§. 1. Micsoda tapasztalások tétetttek a' Merlnó juhtenyésztésének tárgyában történeti tekintetben 5

§. 2. Az 1823-diki Lipcsei egyesület, melly a' gyapjú és juhtenyésztés tárgyainak intézése végett alkottatott, folytatta é tovább munkálódásait 's nem szerkeztetődtek é több helyeken is olly czélból egyesületek, hogy az érintett tenyésztés 's tetmesztés tárgyát tökéletesítsék, 's az előmenetelt gyarapító felfedezéseket közönségessé tegyék? 9

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

§. 3. Miólta a' Merinók Spanyolországból a' többi Európai tartományokba költöztettek, nem lehetett é észrevenni, hogy a' juhtenyésztők és gyárosok különböző czélpontokat kívántak elérni 's eszközölni a' gyapjú tulajdonsagaiban bizonyos időszakaszokban, mellyeket ezen tenyésztés tárgyában mind meg annyi epocháknak lehet tartani, 's micsoda új felfedezés tétetett a' felen időben, melly szinte újabb szabást 's arányt látszik tűzni a' tenyésztők eleibe. 14

§. 4. Előterjesztése azon okoknak mellyeket Báró Ehrenfels a' két és három nyírésü Electorális juhoknak a' rövid gyapjú fürtözetűek felett való elsőségéről a' Bécsi és Brüni gazdasági társaságoknak bémutatot 1829-ben. 20

§. 5. Klagenfurti gyártulajdonos nemes Moró Úrnak előterjesztése Báró Ehrenfels két és három nyírésü Electoralis juhairól a' Bécsi és Brüni egyesületek előtt. 32

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lap.

§. 6. A' hosszú gyapjú fürtözetű juhok 's többszöri nyírás ellen tett ellenkező nyilatkoztatásoknak megvítatása (Ehrenfels Úr által). 50

§. 7. Folytatott tapasztalásai Ehrenfelsnek. 99

§. 8. Toldalék. 110

§. 9. Véleményem a' fentebbi §-sokban előadott új juhtenyésztési rendszere eránt Báró Ehrenfelsnek. Milly mértékben érdemel figyelmet? 's milly mértékben lehet felállított okfői szerint intézni honni juhtenyésztésünket. 115

§. 10. Biztosságban marad é juhtnyésztésünkből folyó jövedelmünk, 's nem fog é ez apadást szenvedni? Melly fajta juhoknak tenyésztése szolgáltat legtöbb hasznot? Nem okoz é halálos döfést az előhaladó juhtenyésztés a' lótenyésztésnek. 138

§. 11. Észrevételek az elletés módjára 's idejére nézve. 144

§. 12. Észrevételek az itatásról. 151

§. 13. Észrevételek a' juhoknak télen, nyáron istálón tartása módjáról. 152

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

lap.

§. 14. Észrevételek a' juhoknak kádakban való fürösztéséről vagy is mosásáról, és a' gyapjúnak nyírás után való elkészítéséről. 165

§. 15. Észrevételek a' juhoknak sózásáról. 168

§. 16. Észrevételek a' métely begségről. 186

§. 17. A' vértályogról, vagy is lépfenéről (Milzbrand). 193.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Igazítások.

Lap	*sor*	*helyett*	*olvasd*
9	felülről	14 munkálkodásainak	munkálkodásánál
12	felülről	1 felföldre	belföldre
13	alólrúl	1, 2, 's mennyiségére nézve 3—6 fontig	's mennyisége 3—6 font
16	alólrúl	13 kivonatoknak	kívánatoknak
36	felülről	4 külömbféle	különbféle
38	alólrúl	6 durvábbákétól	durvábbakétól
40	alólrúl	8 tokjokat	tokjókat
46	alólrúl	11 külömbséget	különbséget
47	alólrúl	3 külömbféle	különbféle
48	felülről	9 mellékzetben	mellékzettben
55	alólrúl	2 Fabriken	Fabrikate
58	alólrúl	5 újmódi	újmódú
59	felülről	1 emlékeztetem	emlékezem
70	felülről	12 természet szerinti	természetszerinti
75	felülről	4 azt	ezt
80	felülről	2 előállatását	előállását
80	felülről	11 nőtték	nőttek
82	alólr.	9, 10 minden más vitatások által.	minden más vitatások által a' dolgot
84	felülről	11 Merinókrúl	Merinóknál
98	alólrúl	2 vet	vett
99	alólrúl	3 élesítést	ébresztést
106	felülről	11 lábas-jóság	lábasjószág
106	alólrúl	2 külömbféle	különbféle
111	alólrúl	5 ditséri	dicséri
121	alólrúl	8, 7 azokban	azonban
136	felülről	12 gyári	nyári
142	felülről	11 egy t. i.	egy másik kárt okozott
143	alólrúl	11 áll	él
144	alólrúl	13 kor	kos
145	felülről	13 annyával	anyával
149	alólrúl	12 eleje	elején
150	felülről	7 abban	deleatur
160	alólrúl	6 illy	így
162	felülről	5 fél	féle
168	alólrúl	10 folyóirásban melly 1829-ben	folyó írásban, 1829-ben
183	felülről	9 közegyembe	közegyenbe
187	felülről	7 megjegyezni, hogy több	megjegyezni több

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1833.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár